

KORTÁRS

IRODALMI ÉS MŰVÉSZETI FOLYÓIRAT

2020 06
év szám

A Kecskeméti Képzőművészek Közössége
munkáival

BALÁZS ATTILA: Boldogság fátyola

TÓTH ERZSÉBET, ACZÉL GÉZA, DEZSŐ MÁRTON versei

GRÓH GÁSPÁR Szabó Dezső és Babits Mihály kapcsolatáról

L. SIMON LÁSZLÓ – VARGA ISTVÁN: Trianon 100 éve

BAZSÁNYI SÁNDOR, STURM LÁSZLÓ, KIS PETRONELLA kritikája

Ára: 840 Ft
Előfizetőknek: 8400 Ft/év
www.kortarsfolyoirat.hu

nká

Nemzeti Kulturális Alap

KORTÁRS 2020 06

MIKLÓS ÁRPÁD, Ősanyag

URBÁN ZSUZSANNA, Ősanyag

HOME OFFICE-BA VONULTUNK!

Bár a **Budapesti Operettszínház** kapui zárva, nem hagyjuk Önöket műsor nélkül! Színészeink és munkatársaink továbbra is azon dolgoznak, hogy saját otthonukban egyedi tartalmakat készítsenek, jókedvvel, művészeti értékkel megajándékozva közönségünket a virtuális térben. Érdemes követni **Facebook-oldalunkat**, hiszen változatos „**heti menüt**” kínálunk, rendszeresen jelentkező sorozatokkal, élő közvetítésekkel és meglepetés produkciókkal.

TARTSANAK VELÜNK!

OPERETTSZÍNHÁZ

WWW.OPERETT.HU

FELELŐS KIADÓ: KISS-B. ATILLA | FŐIGAZGATÓ

TARTALOM

- 3** BALÁZS ATTILA: Boldogság fátyola (avagy szerelem a Tigris árnyékában) *(próza)*
- 10** TÓTH ERZSÉBET: Vírus idején; A mosztári sétálóutca *(versek)*
- 13** FEHÉR BÉLA: Banánliget (3. rész) *(regényrészlet)*
- 26** ACZÉL GÉZA: (szino)líra – torzósótár *(vers)*
- 27** DEZSŐ MÁRTON: Inkognitó; Szárítási veszteség *(versek)*
- 28** NOVOTNY TIHAMÉR: A hit kultúrája, a kultúra hite – A Kecskeméti Képzőművészek
Közössége Tavaszi Tárlata *(képzőművészet)*
- 40** SZIGETHY GÁBOR: Lapszemle XXX.
- 42** THIMÁR ATTILA: Időszámítás: előtt – után
- 45** JUHÁSZ KRISTÓF: Mihez kezdünk ezután?
- 47** LATINOVITS ZOLTÁN: „Szeretnék visszatérő örült lenni” – Három levél Szász Péter
filmrendezőhöz
- 50** GRÓH GÁSPÁR: Külön-külön – és mégis együtt – Szabó Dezső és Babits Mihály
- 69** L. SIMON LÁSZLÓ – VARGA ISTVÁN: A reménytelenség győzelme
- 73** ABLONCZY BÁLINT: „Így utazott Szindbád, a hajós, egy télen a kárpáti fennsíkon” –
Krúdy Gyula és Szontagh Miklós Szepesség-képének összehasonlítása
- 77** ZALÁN TIBOR: Élmény és inspiráció ihlet nélkül, avagy – ki voltál nekem, Kovács Péter?
- 80** Párizs gyomrából a bűnös Budapestre – Hlavacska András interjúja Kálai Sándorral
- 89** BAZSÁNYI SÁNDOR: Kovács András Ferenc / Requiem tzimbalomra
- 90** STURM LÁSZLÓ: Király Farkas / Ha elfogy a fény
- 92** KIS PETRONELLA: Szeghalmi Elemér / Borjú bécsi D-dúrban
- 94** BARTUSZ-DOBOSI LÁSZLÓ: Lackfi János / Minden napra egy sztori

E számunkat a Kecskeméti Képzőművészek Közössége (KKK) *A hit kultúrája, a kultúra hite* című kiállításának munkáival illusztráltuk.

A borítón: A. VARGA IMRE, Pótszárny (részlet); KALMÁRNÉ HORÓCZI MARGIT, Holdvilág

Kedves Olvasóink!

A *Kortárs* folyóirat közelebb áll Önhöz, mint gondolná, csak egy karnyújtásnyira vagy inkább kézmozdulatnyira. Egy kattintással előfizetheti a Magyar Posta elektronikus standján, s egész évben az otthoni karosszékében élvezheti.

A *kortarsfolyoirat.hu* oldal jobb szélén kattintson az „Előfizetés” box színes képére!

Csak egy mozdulat, hogy Ön is kortárs legyen!

KORTÁRS

Támogatók: **NEMZETI KULTURÁLIS ALAP,**
KORTÁRS ALAPÍTVÁNY, MAGYAR NEMZETI BANK,
EMBERI ERŐFORRÁSOK MINISZTERIUMA

Szerkesztőség:

THIMÁR ATTILA (főszerkesztő, tanulmány), thimar.kortars@gmail.com
AMBRUS LAJOS (próza), kemenesalja@gmail.com
PÉCSI GYÖRGYI (vers), pecsigy@freemail.hu
STURM LÁSZLÓ (kritika), sturml67@gmail.com
NOVOTNY TIHAMÉR (kép), prinotipa@gmail.com
HLAVACSKA ANDRÁS (kortársalgó) hlvacskandras@gmail.com
KOVÁCS NÓRA (tördelészerk.), babajaga1960@gmail.com
BORNEMISSZA ÁDÁM (olvasószerk.), bornemissza.adam@gmail.com

Laptev: LÁSZLÓ ZSUZI

Szerkesztőségi titkár:

ÖNER EDIT (info@kortars.com)
1062 Bp., Bajza u. 18.
Szerda: 11–14 óráig
Csütörtök: 10–13 óráig
Tel./Fax.: 342-1520; 06-20-33-77-531
Postacímünk: 1406 Bp., Pf. 93.

Lapunkat rendszeresen szemlézi a megújult

www.observer.hu

Kiadja a Kortárs Folyóirat Kiadói Kft. Felelős kiadó: a kft. ügyvezetője.
Nyomdai munkák: *mondAt Kft.* www.mondat.hu

Előfizetési díj 1 évre 8400 Ft. Szerkesztőségi előfizetés esetén külföldre: 110 €. (Az áthúzó előfizetéseknél nem kérünk díjkülönbözetet.) Terjeszti a Nemzeti Hírlapkereskedelmi Rt. és a Regionális részvénytársaságok. Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Zrt. Postacím: 1900 Budapest. Előfizetésben megrendelhető az ország bármely postáján, a hírlapot kézbesítőknél, [www.posta.hu WEBSHOP](https://eshop.posta.hu/storefront/)-ban (<https://eshop.posta.hu/storefront/>), e-mailen a hirlapelofizetes@posta.hu címen, telefonon 06-1-767-8262 számon, továbbá a MP Zrt. 1900 Budapest címen. **Külföldre és külföldön** előfizethető a Magyar Posta Zrt.-nél: www.posta.hu WEBSHOP-ban (<https://eshop.posta.hu/storefront/>), 1900 Budapest, 06-1-767-8262, hirlapelofizetes@posta.hu

HU ISSN 0023-415X

Nemzetközi online azonosítószám az Interneten: HU ISSN 1418-1592

Kéziratokat nem őrzünk meg, és nem küldünk vissza.

Lapzártá: a megjelenés előtti hónap 3-án!

HÍREK

Kedves Olvasóink!

A koronavírus járvány mindannyiunk életét nehezé tette, átalakította mindennapi szokásainkat, életvitelünket. Nagyon sok család került lelkileg feszült helyzetbe vagy azért, mert az összezártság okozott konfliktusokat, vagy betegekért kellett aggódnia, vagy gyászolni kellett idős rokonokat.

A nehéz napokon csak az emelkedett szellem és tiszta gondolat tud átvezetni mindannyiunkat, ezért is határoztuk el, hogy lapszámainkat rendületlenül havonta megjelentetjük, ezzel is segítséget nyújtva olvasóinknak a nehéz hónapokban.

Keressék tehát a megszokott helyeken, lapárusoknál a Kortárs folyóiratot, mint eddig is a korábbi években.

A *Kortárs* folyóirat archívuma itt érhető el:

www.kortarsfolyoirat.hu

BALÁZS ATTILA

Boldogság fátyola

(avagy szerelem a Tigris árnyékában)

BALÁZS ATTILA (1955) Budapest

Hol volt, hol nem volt, rég a koronavírus előtt, élt Kínában egy kínai császár, aki vak volt. Pedig nagyon szeretne volna látni birodalmát onnantól, ahol a Nap kél, egészen odáig hátul, ahol nyugovóra tér. Benne a sok boldog embert, daloló madarakat, virágzó mezőket, csörgedező patakokat. Az égen a bodor felhőket, éjjel a ragyogó csillagokat, azonban nem akadt orvos, aki meggyógyítaná. Hiába raktak csodafűből tapaszt a szemére, hiába csináltak vele ezt meg azt, a sötétség maradt, mígnem egyszer egy híres európai csodadoktor érkezett az udvarába. Ez az ember rögtön megállapította, mi a baj, s meggyógyította. Nosza, örvendett a császár, de nem sokáig. Minél többet látott maga körül a furcsa dolgokból, annál inkább elkedvetlenedett. Olyannyira, hogy kétségbeesésében végül ezerszer elátkozta a pillanatot, amikor látni kezdett, s visszakíváncozott világtalan világába. – Ezt a történetet egy francia szerző vetette papírra az első világháború előtti időkben, majd Heltai Jenő írónk segítségével gyökeret eresztett a magyarban is. Ráadásul Budapesten egyfelvonásos dráma formájában be is mutatták, még hozzá egyenest a Nemzeti Színházban. Dühödtt kritikus is akadt az egyik mindenkori legjobb magyar költő, Ady Endre személyében, aki sok színikritikát írt életében, de ez lett az egyik legmégesebb. Ady szerint: ha valami jó ebben a szöszszenetben, az a fordítás, maga az ötlet viszont ősi kövület, amit sajna nem is egy vérbeli író kapirgált elő a szemétdombon, hanem egy orátor vagy publicista, s az eredmény olyan is lett: bődületesen mesterkél, telve nagy lapos gesztusokkal, hogy az ember gyomorgörccsöt kap tőle.

Ugyanitt a kritikus jól elnászpángolja a színház embereit is, ám ez itt kevésbé fontos számunkra. Lényeg, hogy a mű szerzőjét így hívták: Georges Benjamin Clemenceau.

Minden idők egyik leghíresebb francia politikusa, a Harmadik Köztársaság miniszterelnöke, akit a korabeli Pesti Napló Paul von Hindenburg tábornokhoz hasonlított, és akinek a nevét 1920 előtt mindenki tisztelettel ejtette ki Magyarhonban is.

Clemenceau, a rettegett Tigris szeretett a szépirodalom berkeiben porlyáztatni. Persze, ezzel aligha van itt mit kezdenünk, ez irányú erőfeszítéseiből eredő irodalmi remekművekről nem tudunk. A tőle származó belletrisztikát nem ismeri magyar közönségünk, igazából erről az egyről értesülhetett, amelyre a feldühödött Ady – részben talán a saját területét védve – félelmetes morgással vetette rá magát. Hogy menten letépje róla a talmi kínai selymet, közben heves vérmérsékletű költőnk aligha gondolhatott – vátesszégével együtt – az elhamarkodott cselekedetektől óva intő latin közmondásra: *Quid quid agis, prudenter agas, et respice finem.*

Item. A kevésbé tájékozott ifjúságra hivatkozni olcsó húzás ugyebár, viszont most is célszerű. Mert tény, hogy az egyre távolabbra sodródó időkről, történelmivé vált, azzal együtt egyre naftalinszagúbb figuráikról éppen az ifjúság tud hatványozottan keveset. Így a magyarok ezermilliószor elátkozott mumusáról is: Clemenceau-ról, aki a *Boldogság fátyolát* már nem is olyan fiatal fejjel írta, és kizárt dolog, hogy ne értesült volna a darab csúfos pesti visszhang-

járól. Valószínűleg Adyról is hallott, ezért aligha lehetett volna beadni neki, hogy nem történt semmi, csak valami kis hülye fityfiritty próbálgatta rajta a tejfogait, felettébb kínosnak találva a példamesét, amelyben a szóban forgó császár (öncsonkítással?) visszamenekül a boldog sötétség birodalmába, hogy ott aztán újból önmagára leljen. (Play back: kocsiút visszafelé az éjszakába' [?]) A mű más értelmezői nem mulasztják el felhívni a figyelmet, hogy az a konstruált perek csimborasszójaként emlegetett Dreyfus-per idején íródott, és hogy benne a vakság fogalma többféleképp értelmezhető. Ugyanakkor való igaz, hogy akárcsak Anatole France vagy Émile Zola, Clemenceau is a zsidó származású, a németeknek való kémkedés vádjával letartóztatott, majd nagy valószínűséggel ártatlanul elítélt francia katonatiszt pártját fogta. (Valamiért neki emiatt nem esett bántódása, míg mások szökni kényszerültek.) Utóbb, amikor már sikerült Dreyfus egészségét teljesen aláásni – mondjuk még el itt ezt is –, furcsa epilógusként felmentették, sőt, ki is tüntették, ami akár cinikus gesztusként is értelmezhető. Sajnos, Ady ilyen mélységekig nem foglalkozott ezzel az üggyel. Aztán Clemenceau véres bosszúját sem érhettem meg, mert 1919-ben meghalt szeretett Csinszkája ölében, mielőtt a „Minden Egész eltörött” trianoni változatban is kiteljesedett volna.

Sokan a több szempontból katasztrofális versailles-i békediktátum létrehozásában jeleskedő, különösképp a magyarok iránt mutatott könyörtelenségével kitűnő, az aláírás pillanatában már ex-miniszterelnök Clemenceau élet- és jellemrajzában próbálták megtalálni viselkedésének okait. Félre a Boldogság fátylát. Vagyis pont ez az, a fátyol! Igazi és botcsinálta lélekbúvárok hada dolgozott annak félrelebbentésén, lerántásán, a magyarázat megelérésén, felsorakoztatva e híres, rettegett államférfiu életének vélt és valós traumáit, hogy összesítésben megtalálja evidens magyarundorának legfőbb mozgatórugóit. Egészen odáig, hogy Michel nevű fiának magyar felesége volt, a házasság nem a legjobban sikerült, válással végződött, és hogy nyilván ez is sokat nyomott a latban.

De haladjunk szép sorjában.

Tehát a versailles-i palotában kötött békeszerződés – ott, ahol egykor egy egész emelet szakadt le az ürüléktől a legendás Napkirály idején, elképesztően komikus elemmel bővítve az aláírás aktusának történelmi környezetét – több pontján is a gyűlölet irracionális elemeit mutatja. Különös tekintettel a trianoni határmódosításra, amely által Magyarország területének több mint kétharmadát elveszítette, automatikusan lehetetlenné téve azt, hogy egy esetleges újabb világméretű konfliktusban a magyarok erőfeszítései logikusan ne az elcsatolt, soha el nem siratott territóriumok visszaszerzésére irányuljanak. – Ez volt a Trianonból eredő hozadék, ha nem egyben a legnagyobb kár, és ennek a „meccsnek” volt egyik központi radikális figurája a látszólag baloldali csatársorban Clemenceau, aki vastagon hozzájárult ily módon ahhoz, hogy ne lehessen – akár boldogan, akár boldogtalanul, de: – hatékonyan fátylat borítani a múltira. Akár az övére sem. Általános megkeseredésének cikcakkos gyökereire, ezzel a talán zavaró, ugyanakkor tetszetős képzavarral élve.

Utóbbi szerteágazásokkal kapcsolatban pályájának elemzői rendre ki szoktak térni Clemenceau amerikai tartózkodásának, majd az ott kötött, csúfos végbe torkolló házasságának meghökkentő elemekben gazdag fejezetére, amelynek ugyan nincsenek konkrét magyar vonatkozásai, azonban nyilván mély nyomot hagytak benne az étellel kapcsolatban *en général*. Történt ugyanis, hogy ezen írás főszereplője – azt követően, hogy Nantes-ban befejezte az orvosit, kiment Amerikába, majd vissza is tért onnan – kirúgta az Újvilágból hazavitt feleségét. (Valószínűleg nem ezért a tettéért neveztek el utóbb egész hegyet róla Kanadában.) Biográfiája szerint Clemenceau életének eme hosszabb szakaszában az történt, hogy társaival forrófejű egyetemistaként részt

vett egy *Le Travail* (A munka) című lap alapításában, és éjjelente jómaga is aktivista plakátok kiragasztásában jeleskedett. A rendőrség rajtakapta, majd a lelkét is jól kitaposta, illetve hát nem egészen, mert az áruló Benjamin állhatatosan folytatta a maga „aláaknázó tevékenységét”, amint újra összecsatintott bokájára állt.

Meg kell adni: nem akármilyen fából faragták.

Ugye, III. Napóleon ellentmondásos uralkodásának idejét írjuk Franciaországban, ami nem volt hősiünk ínyére. Így amikor ez a dolog másodszorra is megismétlődött a francia belüggyel, ennek ellenére csak sikerült diplomázni, kiutazott gyorsan az Óceánon túlra. Kapcsolatai révén előbb New Yorkban, majd Connecticutban kötött ki, ahol tanítani kezdett egy lányiskolában, majd mielőtt – ahogy ezen a ponton a kanadai francia Leonard Cohen énekes költő szavaira és dalaira szívesen emlékezve mondhatjuk: – maga is diplomás lánnyá vált volna, feleségül vette egyik tanítványát. Név szerint Mary Plummert, aki akkoriban a Stanford Egyetem egyik legszebb virágszála volt. Csudálatos Marytól, illetve Szilvácska-Szirmocskától, akit az amerikai szél sodort elébe – angol források szerint – három gyermeke született. 1870-ben Franciaországba költöztek mindahányan, dacára annak, hogy Clemenceau-nak nagyon tetszett a szabad amerikai közbeszéd, egyáltalában a *The American Way Of Life*. – Ez is való igaz egyébként, ugyanakkor ékes bizonyítékul szolgál annak, hogy Clemenceau sosem tudott elszakadni a saját tiszta szívből szeretett honától.

Parlez-vous français?

Életrajzírói egybehangzón állítják, hogy igazi francia hazafiként mindig hőn, leghőbbben hazavágyott, és politikusként mindig a hazája érdekeit tartotta szem előtt. Sok elemző szerint épp ebben található a trianoni diktátum lényege; de található vagy sem, ott tartunk, ahol a lélektanilag analizált nagy államférfiú ugyanakkor a privát életében képtelen volt legyőzni a saját – nem éppen haladó gondolkodásról tanúskodó – férfiúi hiúságát. A nemek viszonyát érintő egészen radikális kőkorszaki eszmeiségét tükrözi, hogy bár közismerten számos szeretője lett, már amint felkapaszkodni kezdett a politika számárlétráján, mégis iszonyatos haragra gerjedt, amikor elunt feleségét lovagló pózban a házitanítón találta. Hatalmi helyzetét kihasználva a bűnös nőt három hétig fogva tartatta, majd kitoloncoltatta Franciaországból. Harmadosztályon küldte vissza Amerikába az asszonyt úgy, hogy az még valamiféle szerelmi ponyvát, harmadrangú irodalmat sem vihetett magával a hosszú útra szórakozásul. – Ma ezt a magyar fiatalság szlengjén úgy lehetne megfogalmazni, hogy: eléggé görény módon viselkedett. Bár a görény férfiak viselkedését – görényszaki polgártársainkat kivéve – nagyjából csak sejteni tudjuk. Mindenesetre a mélységesen megbántott, szívében és agyában megrendült latin férj állampolgárságától is megfosztotta szerencsétlen nejét, megtartván mindhárom gyermeküket, köztük Michel nevű fiukat – valószínűleg akkor még nem is sejtve, hogy ezzel az Úr milyen kemény büntetését veszi magára.

Michel Clemenceau már korai gyermekéveiben – amit atyja elfeledni igyekezett – élve szerette nyúzni a kisállatokat, pénzt lopni és hazudni. Lelki anomáliáit azonban magas intellektuális képességei révén idegenek előtt hosszabb távon is leplezni tudta, így egyszerűen sokaktól nagy pénzeket volt képes kicsalni. És mivel nem létezett összeg, amit ne tudott volna eltapsolni, azokat aztán apukája – pletykák szerint – a kincstári vagyonból kényszerült visszaadni. (Mégiscsak előbb a család, aztán az ország.) Michel egyébként maga is imádta magát már korai kamaszkorában Esterházy grófnak kiadni, akárcsak az említett Dreyfus-per nyilvánvalóvá vált tényleges bűnöse, bizonyos

Ferdinand Walsin katonatiszt, aki Angliába való menekülése után abból tudott megélni, hogy álnéven fordított angolra németből és franciából, nem utolsósorban franciából németre. Igaz, hogy például a magasabb francia líra átültetése pocsékul ment neki, de valahogy megoldotta, azonban ez is mindegy – vissza a Clemenceau-gyerekhez! (Mellesleg azért még megjegyzendő, hogy maguk a franciák a fordítás során még annyi tiszteletet sem mutatnak az eredeti szöveg iránt, mint Walsin, helyette inkább mást írnak, mint a primőr szöveg. Jobbat-rosszabbat, ahogy sikerül kapásból, így Walsin sem erőltette meg magát. Tulajdonképpen nevetséges ebben, hogy amit fikciós elemekkel tarkított fordításban adott le a németeknek titkos anyagok gyanánt, mert nem tudott mindig eredetivel szolgálni, az kb. annyit ért, mint amennyit Baudelaire elferdített versei érnének egy sorsdöntő katonai hadműveletre nézve – midőn példának okáért egy új hidraulikus ágyú bevetésének szigorú paramétereiről lenne szó. Persze, nem mintha az eredeti költői darabok e tárgyban sokkal több használati értékkel bírtak volna.)

Michel, mondják, cseperedése közben szemrevaló legénnyé érett, kipendült, dús bajsza nőtt. Korabeli szemtanúk szerint ugyebár, amikor a hagyományos, sarokkal ütemesen a földet verő, fordulóban nagy kukorékolással és karlengetéssel, pipiskedéssel és pöffeszkedéssel, majd visszafelé heves ugrálással, rikoltozással járó gall csúrdöngölőt táncolta, amit a férfiak eredetileg meztelenül adtak elő, farka nagy csattanásokkal a köldökét csapdosta. Azonban ami ennél fontosabb ebben a történetben, hogy utóbb olyan mérnöki diplomával rendelkező ifjú férfiút lehetett üdvözölni személyében, aki nem kimondottan az otthon való üldögélés és a békés festegetés vagy makramézás életformáját propagálja nagy előszeretettel. Michel, akinek nyilvánvaló módon nagyon rosszul esett volna bármilyen fogda vagy tartósabb mellékpályá, valószínűleg édesapja kapcsolatai révén került 1889-ben az osztrák–magyar Pozsony megyei Diószegre. A papa úgy látta, jobb lesz a fiút egy kicsit elutaztatni valahová messzebbre, miután a gyerek az egyik híres párizsi kaszinó korzikai tulajdonosát is átvágta.

A helyzet kezdett itt eléggé aggasztóvá válni, kicsúszni a lehetséges kontroll alól, Michel apukája pedig ezt szem előtt tartotta még akkor is, amikor nagy mosolyszünetek keletkeztek közte és csintalan fiacskája között.

Így hát jött a diószegi cukorgyár akkor, amikor ott a cukorgyártás felszállo ágba került, hála Diószegi Kuffner Károly bárónak, akinek az egész régió fellendülését köszönhette (ahogy mai egészségügyi szakértők lehetséges véleménye szerint a magyarországi 2-es típusú diabétesz is). Mindenképp a fordulat Michelnek meghozta a zsenge, felettébb szép és csinos Michnay Idát a közeli Galántáról – a nemesi származású, evangélikus vallású Michnay családból való Michnay Jenő királyi járásbíró és az izraelita származású Birnbaum Emília négy fia és három lánya közül az első lánygyermeket. Ida nemcsak szép volt, okos is, minden lánykától kecsesebb, bájosabb, fél fejjel magasabb, aki még abban az időben tanult – ahogy valaki másutt szellemesen megállapította, hogy valami akkor történt rég –, amikor a lányok még nem cigarettázva és bazmegelve tódultak ki az iskolából. Sokan szerették volna magukénak látni Édes Idát, ő azonban a fiatal francia mérnököt választotta. Nála ez valószínűleg gyorsan eldőlt, és ezt sugározták már az első alkalommal érzéki módon kicsit hunyorító, dús szemöldöke alól a fiatal cukorgyári mérnökreménység felé lődözött pillantásai.

– Semmit keresnivalóm itt, a magyar ugaron – jelezte beszédes tekintete. – Vigyél magaddal, kérlek!

Nem volt szükség ehhez különösebb *Postillon d'amour* közvetítésre. Már azon az első közös mulatságon sem, egyben a gyár első líkórkísérletének kóstolás reklámbulijában, ahol Michelnek, aki nem volt vak, nem kellett gyen-

gécске női kézzel megírt illatos levélkében elmagyarázni, valójában mi a helyzet.

A huszonnyolc éves Michel Clemenceau, a korabeli magyar iratok szerint Clemenceau Mihály és Michnay Ida 1901. június 2-án kötött házasságot Galántán. Egyesek kétkedve beszélnek róla, hogy ezen az eseményen vajon a híres após személyesen is ott lett volna. Kételyeket cáfolandó létezik egy fotó, amely az aláírás ünnepélyes pillanatában készült, és noha a menyasszony arcát fátyol borítja, természetesen a vőlegényét nem, s jól kivehető rajta, hogy tőle nem messze a Tigris ott lapul a sarokban. Sőt, láthatóan árgus szemekkel, ugyanakkor kissé szkeptikus tekintettel néz a dologra. E korból származó első leveleiből ki is derül, hogy kezdetben nem volt túl elégedett ezzel az alakulással, lévén – ahogy fogalmazott – nem valami pénzes családból származó a feleség. Később azonban, ahogy az idő múlt, egyre jobban kezdett neki tetszeni Ida. Hogy ez milyen fokig jutott kifejezésre Ida felé, arról megint csak találgatni tudunk.

Az ifjú pár az esküvő ünnepélyes aktusa után rövid ideig tartózkodott Galántán, eléggé gyorsan Trencsénteplicre költöztek. Itt született első gyermekük, aki nagyapjáról a Georges nevet kapta. (Ráadásul így becézték: Kistigris.) A család ezt követően Franciaországba távozott, így második gyermekük, Pierre már ott látta meg az első világháború felé sodródó világot. Ugyanakkor Ida Franciaországban sem tagadta meg énjének magyar összetevőjét – ez mindenütt hangsúllyal szerepel. A Clemenceau gyerekeket magyar nevelő is oktatta, és az édesanyjuk nyelvén éppúgy beszéltek, mint franciául. Sok-sok szép magyar verset tudtak fejből, maliciózus nyelvek szerint csupán Ady Endrét nem volt szabad szavalni, legalábbis a nagypapi jelenlétében nem. Az *Anyám tyúkja* viszont mehetett, akárhányszor csak akarták.

Érdekes, a *Nemzeti dal* első versszakát Clemenceau betéve tudta franciául, s ő tanította meg rá a Kistigris.

*Debout, Hongrois, la patrie nous appelle!
C'est l'heure : í présent ou jamais!
Serons-nous esclaves ou libres?
Voilí le seul choix : décidez!
De par le dieu des Hongrois nous jurons,
Oui, nous jurons,
Que jamais plus esclaves
Nous ne serons!*

Némely helyen így olvasható tovább ez a kacskaringós történet, hogy a fiatal pár boldog házasságát csakhamar kettétörte az első világháború kirobbanása. Georges Clemenceau a francia ellenzék esetleges támadásait megelőzve és „nacionalista hajlamainak engedve” megbontatta a fia és a menyé házasságát. A két unokát Michel tudtával elvette Idától, és egy intézetben helyeztette el (nem rossz, azaz *ça va bien* – megállapítás részünkről). A házasság ezzel felbomlott. A képen annyit illik módosítani csupán, hogy mire a világ első ízben lángra kapott, Ida és Michel házassága már közel sem volt olyan boldog. Utóbbi egyre gyakrabban maradt távol otthonától, újfent kezdte gyűjteni a vaját a fejére, amitől újabb mosolyszünetre került sor apa és fia között, utána valószínűleg közösen született a megegyezés, hogy Michel bevonul. Ezzel mintegy levezekli minden bűnét, ugyanakkor kicsúszhat az őt ismét hevesen üldöző hitelezők karmai közül. Menet közben a kártyaadós-ságok is tisztázódnak majd valahogy, miként a bordélyházi számlák ugyanúgy. (A prostituáltak felé keletkezett adósság akadozó egyenlítésének kínos *coitus interruptus*-ai is majd valahogy az Úr hathatós támogatásával rendeződ-

nek.) Mindenesetre nagy kő esett le mindkettejük szívéről, amikor értesültek róla, hogy legalább azt a dühödöt korzikait kékre puffadtan húzták ki a Szajnából, mert ő meg valami szardíniainak tartozott a normál ész számára felfoghatatlan összeggel.

Michel Clemenceau tehát bevonult megverni a németeket, hátrahagyva feleségét, akit minden valószínűség szerint akkor már rendszeresen vert. Mindenesetre jelentős súlycsoportot váltott, az elárvult feleség pedig utóbb úgy bosszulta meg a kezéből kicsúszott cselekményirányítást, hogy talált magának egy, az apósánál sokkal fiatalabb szeretőjelöltet, majd úgy döntött, azzal mulatja erre szánandó idejét. Kérdés csupán az: vajon lehetett-e annyira naiv galántai Michnay Ida a rá is szemet vetett, majd ugyanazt rajta tartó Tigris vadászterületén, hogy azt gondolja, nem figyelik, vagy dacból tette, amit tett, aztán lesz, ami lesz? Esetleg ahogy visszavágásként magyar ős-kajának fogalmazhatnának: *káros környezeti hatás érte a Place Pigalle szomszédságában?* – Még egy kérdés a sok közül.

Történt itt aztán valami, bizonyos idő múlva, amit ugyancsak jó lenne élesebben látni, azonban valószínűleg sokkal többet soha nem fogunk megtudni róla, hacsak váratlanul nem kerül elő valahonnan a két szereplő közül valamelyiknek, legalább egyiknek az erre is kitérő titkos naplója. Mindenesetre Georges Clemenceau valamelyik, akkoriban még új szolgálólánya később erre az eseményre úgy emlékezett vissza – a vallomástöredék sajnos nem őrizte meg keletkezésének dátumát –, hogy azon a bizonyos napon váratlanul felbukkant Michnay Ida, majd arra kérte, jelentse be a ház uránál. Különbözik meg van beszélve, de arról nem szólt bővebben, hogy mi módon lett megbeszélve. Aztán csak meg lehetett beszélve, mert Clemenceau rögtön zöld fényt adott Idának. Ez a szolgálólány egyébként, nagyon kíváncsi teremtés lévén, miután elvezette a folyosó végéig a tünevényes, büszke tartású hölgylátogatót, aki aztán eltűnt Clemenceau otthoni dolgozószobájában, megpróbált – ha reszketve is a félelemtől – belesni a kulcslyukon a Tigris barlangjába. De nem látott semmit. Takarítás közben jött aztán rá kb. egy hét elmúltával, hogy noha belül nincs kulcs a zárban, viszont a lyuk be van tömve papírral. Valami Chopin-kotta darabjával. Mindenesetre akkor és ott az ajtót nem merte résnyire se megnyitni, így hát nem is tud semmit bizton állítani. – Csupán annyi, úgy rémlik neki, hogy Michnay Ida mintha feltűzött hajjal érkezett volna, hogy aztán hátul hosszú, leeresztett konttyal távozzon. Bár erre nem merne a feszület előtt megesküdni.

Epilógus. Tudjuk, hogy Michel Clemenceau az Ördög oltalmazó hóna alatt túlélte a háborút, hajszála sem görbült. Legalábbis nincs tudomásunk róla, hogy görbült volna, és milyen fokig. Válását követően még háromszor nősült, viszont annál érdekesebb az, hogy a Tigris nyomában utóbb ő is – mintegy megtisztultan – politikai pályára lépett. Menetelése során – akárcsak a másik irányból odarántott Dreyfus – úgyszintén megkapta a Francia Köztársaság Becsületrendje kitüntetését. Itt is a dialektika ül diadalmasan az asztalfőn, ha végignézzük a kitüntetettek listáján, azonban ez sem tartozik ránk. Lényeg: magyar szemszögből leszögeződik, hogy végül is az ifjabb Clemenceau nem haragudhatott a magyarokra olyan nagyon, mivel 1945 után a francia–magyar baráti kapcsolatokat széles mosollyal ápoló csoport tagja lett a párizsi képviselőházban. Michnay Idáról pedig egyetértésben mindenki úgy tudja, hogy utóbb ápolónőként dolgozott nyugdíjazásáig. Annyira nem lehetett mérgezett a belső viszony, mert együtt élt felnőtt fiaival a Clemenceau család vendée-i kastélyában. Utoljára 1938-ban járt Magyarországon, amikor a visszaemlékezések szerint meglátogatta Galántán élő hűgát. Meg-

bízható források nem szólnak arról, hogy valaha valahol nyilatkozott volna Trianonról. Elérhető francia dokumentumok szerint Ida Bertha Michnay 1983. május 7-én halt meg. Halálának helye: La Réorthe, Vendée, Pays de la Loire, France. Ami pedig a versailles-i kastély impozáns parkjában található Kis-Trianon épület falának rituális levizelését illeti az odalátogató magyar turisták férfi tagjai által, az igaznak tűnik, mivel e sorok írójának édesapja is ilyesmiről regélt még a múlt évszázadban. Azóta bekamerázhatták azt a területet, véget vetve a jelképes magyar bosszú eme folklórelemekkel dúsitott megnyilvánulásának. Erősítésképp Kis-Trianont őrzi ma már a koronavírus is. Más kérdés, meddig.

DAMÓ ISTVÁN, Ellenszélben

TÓTH ERZSÉBET (1951) Budapest

TÓTH ERZSÉBET

Vírus idején

A gombócérzést már ismerem.
 Volt szerencsém hozzá.
 A víusról akkor még nem beszéltek.
 De hogy folyik az orrom, mint az öregeknek?
 Taknyuk-nyáluk belecsöpög a levesbe.
 Mindig is kerültem a leveseket.
 Szerettem hamar a lényegre térni.
 Vírushordozó lehetek?
 Vagy csak fokozottan veszélyeztetett?
 És a szomszéd?
 Köhögni is szoktam, nem keveset.
 Talán veszek magamnak egy Nanushka arcmaszkot.
 Azt a dzsungelmintásat.
 Ebből se lesz semmi.
 Újabb szemetet már nem hozok föl.
 Újabb szemetet már nem viszek le.
 Segítek a Földanyának,
 jusson végre szabad lélegzethez.
 Csökkentem a kijárást.
 Tartom a távolságot.
 „Külsőt nem tartok” – írta egy költő,
 kinek szavait csak most értem meg.
 Ehhez nekem vírus kellett.
 Konzervet eszem, konzervet nézek,
 konzervben álmodok, konzervben élek.
 Ellenőrizheti bárki,
 akár a hadsereg is.
 Előző életemben
 sokszor hónapokat vártam egyetlen érintésre,
 most majd évekig várok.
 Köszönöm, drága víruska, ha nem ölsz meg.
 Annyi dolgom van még,
 ígérem, gyönyörű verseket írok a Hazának.
 Látod, mennyire megszeppent
 ez a kicsi ország,
 élnie kell még, betartja a szabályokat.
 Persze, meghalhatok.
 De hogy Anyám meghalhat –
 fagyos kéz szorítja ökölbe szívem.
 Nem lesz baj – hallom gyöngye hangját.
 Tudod, mit kell tenned.

A mosztári sétálóutca

sétálásra tökéletesen alkalmatlan
 össze-vissza dől, ficamodik az ember bokája
 míg lépdelni próbál azokon a köveken
 melyek földből kiálló ágyúgolyó-darabokra
 emlékeztetnek
 legjobb lenne puha selyemcipellőkön
 vagy emeletes bakancsokon
 megközelíteni a mosztári hídát
 nézni
 hogy a Neretva vizéből
 eltűnt-e már a vér
 a történelem hulladéka
 persze soha nem tűnik el
 de a föld fölött lebegve kellene
 valahogy megszemlélni
 ha már odament az ember
 elvegyülve a katasztrófa-turisták között
 akik mind látni akarják a hídát
 ami a bombázások után húsz évvel
 persze még büszkébben áll
 hiszen a katasztrófa csak növeli az értékét
 most már maga a Föld is kész katasztrófa
 az emberek mindenhova elviszik magukat
 és otthagyják a szemetet

pár nappal azelőtt
 a Drinát néztük a magasból
 Montenegró szikrázó hegyei pihenő vadállatokként
 figyelik a lent zúgó folyót
 felötlött bennem, hogy elolvasom a *Híd a Drinán-t...*
 Ivo Andrić regényét, ha addig élek is
 Neretva, Drina – ezekkel a folyókkal gazdagabb lettem
 zúgnak haragosan, mélyzölden, kéktisztán
 méltóságos hegyeik között
 és az emlékeimben
 de a legmerészebb csúcsokon is ott pimaszkodnak
 szomorkodnak a műanyag zacskók, üvegek
 jó érzés volt
 hogy legalább magyar hangot nem hallottunk
 mi is hallgattunk inkább
 a természet befogta a szánkat

viszont Mosztárban a híd felé menet
 szinte csak magyarokat hallottunk
 a rengeteg apró emléktárgy közül
 végül bánatosan kiválasztottam a leggiccsesebbet
 egy hógömböt
 a mosztári öreg híd áll picike alapzaton
 ha fölemelem
 elkezd szállingózni a hó
 ha visszafordítom: eláll

a hógömbök a gyöngéim
istenkét játszhatok: elindítom a havazást, elállítom
de már hazafelé összetörtem véletlenül
karácsonyra vettem egy másikat az Anyunak
de abban csak egy Mikulás volt
azóta azt is eltörtem
2019-ből ennyi maradt
két összetört hógömb

FEHÉR BÉLA

Banánliget

3. rész

FEHÉR BÉLA (1949) Keszthely

(harmadrendű állampolgár)

Amikor az előző este elváltak a kapuban, nem tűnt úgy, hogy a kapcsolat életképes, ezért volt váratlan, hogy El Mariachi két nappal később megjelent a Najima falatozóban. A nap végén a kukáskocsi becammogott a központi telepére, a brigád zuhanyozott, utána szokás szerint sörözni indult, de El Mariachi nem tartott velük. Fogta a gitártokot, és indult a lányhoz. Útközben vásárolt egy csokor krizantémot. Móki belepirult, amikor a szép szemetes belépett a Najima falatozóba. Férfiasan sugárzott a tekintete a homlokába omló tincsek alatt.

– Rólad álmodtam. Vágytam utánad, sárga pillangó! Itt vagyok, megérintelek – és átadta a virágcsokrot.

A falatozó vendégei udvariasan tapsoltak.

Záróra után nem tudták eldönteni, hova menjenek. Móki szívesen benézett volna a Bunghole Night diszkóba, rajongott DJ Vérszopóért, a szép szemetes azonban rosszul viselte a harsány tömeget. Végül a közeli parkban kötöttek ki, egy padon. A késő őszi hűvös levegő elől ölelésbe menekültek, öszszebújtak, csókolóztak. Később Móki arra kérte Bálintot, játsszon neki valamit a gitárján, lehetőleg olyat, amin sírni lehet az örömtől.

– Fogadjunk, hogy dalokat is írsz.

– Á, dehogyan írok. Botfűlű vagyok.

– Nem haragszol, ha adok egy tanácsot? Soha ne legyél kishitű. Ha valamit nagyon szeretsz, szarj le mindent, és csináld! – Móki elharapta a szót, arca bűnbánatba borult. – Látod, milyen kretén vagyok? Mindenkinek belemászok az életébe. Ha nem akarsz komponálni, persze ne komponálj.

Bálint kinyitotta a tokot.

– Láss csodát, tündér! Még gitárom sincs.

– Hú, bakker! Te aztán nem vagy kispályás – mondta Móki elképedve.

Mindennap randevúztak, egyre mélyült a szerelem. Várható volt, hogy Bálint előbb-utóbb feladja a külvárosi albérletét, hogy összeköltözzön Mókival. A Banánliget félszobájához nem volt kedve, nem szívesen lakott idegenekkel, de Móki rábeszélte. Ingyen van, a rezsibe sem kell beszállni, gyűjthetnek pénzt, az most a legfontosabb.

Bálint végül beadta a derekát. Áthurcolkodás előtt Móki elvitte a Banánligetbe, bemutatkozó látogatásra. Az ajtóban álltak, a fiú megint elbizonytalanodott.

– Ez is csak egy gonosz albérlet, más mocskával tele.

– Nyugi. Két leharcolt faszinger, meglátod, nem sok vizet zavarnak – magyarázta a fiúnak.

Mielőtt a kulcsot a zárba dugta, leadta a kötelező jelet: két kopogás, szünet, újabb két kopogás, szünet, három kopogás, végül tenyérrel egyetlen erőteljes paskolás. Bálint csodálkozott, azt hitte, valami tréfa, de Móki kioktatta, ezt a ritmust érkezéskor mindig ki kell kopogni, nem nagy dolog, meg lehet szokni.

Piricske és Téli egyforma hajtókás nadrágban, szürke, kötött kardigánban ültek az asztalnál, El Mariachit fürkészték. Móki a konyhában csörömpölt, tányérra rakta az ajándékba hozott puncstortaszeleteket.

– Jó, ha tudja, a bal szememre alig látok – szólalt meg Téli Pál.

– Megöregedtünk, kifingtak a sejtjeink. Nézzen rá erre a lyuksógorra, milyen bánatosan málé a pofája – mondta Piricske. – Magamról annyit, hogy anyám évekkkel ezelőtt feldobta a pacskert. Néhány befőtt maradt utána.

– El se ment a temetésre. De neki még temetése se lesz, itt fog hősi halált halni a szoba közepén, én meg szépen bepaszsirozom az ágyneműtartóba, agyó, kis hadnagyom!

– A fateknőbe!

– Na, ez a másik. A fateknő a mániája. Azt hiszi az ágyról, hogy fateknő. Orvosi eset.

– Ez az idióta nem ismeri fel a fateknőt. Az ember tehetetlen – mondta színtelen hangon Piricske.

Téli Pál a mutatóujját Bálintra szegezte.

– Maga pártatlan tanú. Mit lát? Sezlont lát ott, vagy fateknőt?

Bálint a kihúzható sezlont felé fordult. Az epeda valamikor talán zöld lehetett. A kivehető támla élei fényesre feketedtek, a sarkai szétfeszültek.

– Mókától is megkérdezték? – próbált kibújni.

– Mókika nem foglalt állást – legyintett Piricske.

– A nők született diplomaták – jegyezte meg Téli. – Remélem, maga nem söpri szőnyeg alá a véleményét. Halljuk, mit lát?

– Csatlakozom Mókikhoz. Nem foglalok állást – közölte Bálint, mire Téli indulatosan rácsapott az asztalra.

– Maguk aztán megérdemlik egymást!

Móki kiosztotta a kistányérokat, hozta a tortát, közben El Mariachi a fekete, bakelitházás telefont figyelte. Tekintetével követte a vezetéket a kerek fali dugóig.

Piricske rögtön lecsapott.

– A telefon tabu. Hozzá se érhet!

– Nincs is benne vonal. Süket, mint a nagykabát – nevetett Téli. Tört egy falatot a puncstortából, bekapta, és tele szájjal Bálinthoz fordult. – Úgy tudjuk, szemétszállítással foglalkozik. Meséljen, milyen manapság a kukáslegény élete?

– Könyörgöm, ezt hanyagoljuk – tiltakozott Móki. Megsimogatta Bálint arcát. – Ez a kedvenc témája ennek a szépfiúnak.

El Mariachi arca elkomorult.

– Sajnos, dübörögnek az előítéletek.

– Arra gondol, hogy leszárják a kétkezi munkásokat? – érdeklődött Téli.

– A szemetesek jól keresnek, de még így se jelentkezik elég ember. Senki nem teszi ki magát a társadalom megvetésének. Furcsa dolog ez. Az emberek tudják, hogy nélkülünk a város előbb-utóbb a saját mocskába fullad, számukra a kukás akkor is retkes nyakú bűdös bunkó, aki a fertőben turkál, hiszen másra nem alkalmas. Mi ez, kérem, ha nem tudathasadás?

– A kutyafáját – húzta fel a szemöldökét Piricske.

– Tudathasadás. Ez tetszik! – bólogatott Téli.

– Harmadrendű állampolgárok vagyunk. Még egy hazátlant vagy nyakig hugyos részegét is könnyebb szeretni, mint minket, akik naponta kiganézzuk ezt a városnak nevezett trágyadombot.

– Baromi büszke vagyok rád – mondta meghatottan Móki.

A sasszemek azért mentek bele, hogy korábban Móki, és egy évvel később El Mariachi is beköltözzön, mert a konspirált lakás így dekonspirált állapotba kerül, semleges zónába csúszik, ezzel végeredményben a konspiráció dupla fedést kap. Álljon elő, aki konspirált lakásra gyanakodna, ha egy fiatal pár és két leharcolt csóka él benne összezárva, ráadásul az Úr 2004. esztendejét mutatja a naptár!

– Maguk egyébként mivel foglalkoznak? – kérdezte El Mariachi, miután bekebelezett két szelet puncstortát.

– Ezzel, azzal – mondta Piricske.

– Mikor mivel, és egyebekkel is – tette hozzá Téli.

– Gondolom, nyugdíjasok.

– Inkább ne gondoljon semmit – válaszolták szinte egyszerre.

(néhány e-mail)

2005/5/10

Szia, Gyulus! Ne oktass, nagylány vagyok. Ha döntöttem, az nálam törvény. Nem érdekel, ha a vesztembe rohanok. Utáljátok, hogy a nyakatokra ülök? Légyszi legyen őszinte! Csak mert intézném a papírokat, csomó szaladgálás, munka mellett. Ma megyek a követségre érdeklődni. Numa meggyógyult? Puszika, Móki

2005/5/12

Dear rokon! Párszor már lejátszottuk, nem fogok udvarolni, bogárkám! Ül a nyakunkra, örülünk neked. Postán megy a befogadó nyilatkozat és a másolat a cégbejegyzéséről. Vasalhatsz életed végéig, haha! Numa talpon. Mi van a spanyol bikáddal? Gy.

2005/5/12

Az az új címem: Mulandóság utca 8., ide küldj mindent, özv. Duhenska Ákosné postájával. Ennél a banyánál albérlek. El Mariachi nem spanyol, hanem szemétláda. Minden férfi szemétláda, kivéve téged. Majd hozzámegyek valami arab pizzafutárhoz. Van ott ilyen? Már attól jobb lesz, hogy nincs hideg, gyűlölöm a télikabátot! A döntésemtől lelombozódok. Pedig tényleg menni akarok. Örömben fogok sírni. De sírni fogok. Írj! Puszmók!

2005/5/15

Sírnál csak! Én is sírtam. Csontig vág, rá se baszarints, különben megbolondulsz. Ezt vedd lelki vigasznak! Szombaton kirándultunk a gyerekekkel az Oroszlánok Erdejébe (Dzsabal el Guar), mindjárt küldök képeket. Sami kész kis férfi, nagy a pofája, jól meglesztek. Bemegyek a városházára az ügyedben. Hogy megy a francia? Mi ez az új cím? Elköltöztél? Gyula vitéz.

2005/5/16

Magolom a szavakat, éjszaka francia szöveget hallgatok, a hajam hullik tőle. Minden mondat egy siratódal. Je suis repasseuse, Monique Porpaci. Atyaég! Sami fiad kiköpött berber törzsfőnök. Faiza helyes kis csaj, nem látszik arabnak, Ecsedi-vér dübörög benne. Numa fekete párdúc. Imádlak titeket! Elköltöttem a régi albérletből, megőriztettem a két perverz mókus. Távcsővel kukkolták a nőket az ablakból. Azt hitték, nem veszem észre. Na, szia, Mókimiki.

2005/5/19

Mókuci, ha megérkeztek a papírok, jelezz vissza! Gy.

2005/5/20

Megjöttek, kösszentyű! Amint lesz szabadnapom, ügyintézek!

2005/5/23

Gyulukám, ma beadtam az ideiglenes tartózkodási kérelmet. Reszkessetek, közeledik Madame Répasszöz!!! Örüljek, vagy vágjam fel az ereimet? Merde! Ölelés, Moqui.

2005/5/28

Bocs, csak most jutottam a géphez. Baj történt. Itt él a családjával gyerekkori barátom, Amberg Zoli. Neki is mosodája van Oránban (aki magyar, legyen mosodás!). Bekapcsolva felejtette a szárítógépet, éjszaka kigyulladt, későn veték észre. Leégett a fél ház, de senkinek nem esett baja. A gyerekek most nálunk laknak. Válaszom a kérdésedre: előbb vágd fel az ereidet, aztán örülj. Ez a helyes sorrend. Nálam bevált! Gyuszó bácsi

2005/6/19

Behívtak a követségre beszélgetni, franciául kellett dumálni, de volt tolmács is, szőrös, ellenséges nő. Jó a szókincsem, a nyelvtannal van gond. Ma megyek apámhoz, elmondom neki. Huhhh! Puszmók mindenkinek!

2005/6/21

Hogy ment apáddal? Balhé vagy letargia? Drukkolok! Ma reggel felvittem a szerencseköveket a tetőteraszra. Fűti a Nap, hűti a Hold. Ott marad, amíg ide nem érsz. Gy.

(kata 3)

Kezembe vettem azt a szerencsekövet. Megható darab. Ecsedi Gyula Colomb-Bécharban, a kadétiskola közelében emelte fel a homokból. Rejtő Jenő emlékére hozták magukkal. Ökölnyi, lyukacsos mészke, én annak néztem. „Ha a légionista elrontotta este a gyomrát, és lidércnyomása van, akkor Colomb-Bécharról álmodik.” Ez a mondat *A pokol zsoldosaiból* való. Amberg Zoltán és Ecsedi Gyula tíz órát vonatoztak a Szaharán keresztül – ők hazafias emléktúrának nevezték –, hogy tiszteletüket tegyék Bécharban. Ecsedi apja egyébként magas rangú pártkatona volt. Humortalan kocka ember, de Rejtő minden regénye megvolt neki a szekrényébe zárva. Titokban olvasta, tadadamm!

Oránt nem lehetett kihagyni. Pont. Porpáci Mónika nélkül a filmet nem érdemes leforgatni. Pont. Móki megígérte, hogy 2010 nyarán néhány hétre hazajön, kamera elé ül, és elmesél mindent, amit a Banánligetről tud, de végül nem utazott. Ettől padlót fogtam. Nehogy már ezen bukjak el! Letárgyaltuk telefonon, nincs más hátra, nekem kell kimenni Oránba, viszem a kis Sony videokamerámat. Akkoriban anyagilag nem voltam a csúcson, megcsapoltam anyám bankszámláját. Szegénykém akkor már öregotthonban lakott, szivacsos agygyal meredt a nagy bőgő semmibe.

Barcelonai átszállással repültem Oránba. Ecsedi Gyula várt a repülőtéren, de alig ismertem rá. Megőszült, koravén lett az arca, viszont a felesége, Numa fiatal és gyönyörű volt, mint egy berber királynő. Három gyermekük született, békében és boldogságban éltek a Rue Meghrebi 8. szám alatti kis házukban. Alul a mosoda, fölötte a lakás, tetőterasszal, ahonnan a tengerig ellátni. De nem is rólok akarok mesélni, hanem Numa apjáról, Karimról. Nagyon érdekelte, miféle dokumentumfilmen dolgozom. Üsse kő, elmondtam neki, Gyula tolmácsolt. Karim végighallgatott, ritkán kérdezett. Lefogadtam volna, hogy nem érti a történetet, azt sem, hogy miért érdekes, de nagyot tévedtem. Felfogta. Megértette azt is, miért van szükségem Mókira (aki egyébként a mosoda egyik vasalógépét kezelte). Karim maga elé meredve bölcseledni kezdett, jól megizzasztva Gyulát. Abban látta a lényegét, hogy a hiteles történetek átszisszolnak egyik szobából a másikba. Szerinte az idő szobák végtelen sorában gomolyog, ülepszik és erjed, olykor sodródik, mint a füst. Átléphetünk egyik szobából a másikba, előre vagy hátra, onnan megint a kö-

vetkezőbe, és még tovább, ha hosszú életet kaptunk. Minden kis kirándulással átviszünk a talpunkon valamennyit a mi valós időnkől, vagy éppen egy másiktól, ha elkalandozunk, így amikor visszatérünk, hozzuk a bőrünkön, a cipőnkön, a ruhánkön az összekeveredett időket. Ezt lehetetlen megúszni, mert ha a talpunk véletlenül tiszta marad, az ajtók alatt akkor is mindig átszivárog egy kis idő a szomszédos szobába, onnan a másikba, és persze vissza, hozzánk is. Ebben tocsogunk egész életünkben. Látott már valaki hibátlanul záródó ajtót?

Óriási fazon az öreg – mondtam Gyulának aznap este.

Mások, mint mi. A berberék a génjeikben hordozzák az elődök bölcsességét. Tippelj, mivel foglalkozik!

Mit tudom én. Tanító?

Nem talált. Datolyakenyeret árul a piacon. Van már címe a filmednek?

Eddig nem volt, de hála Karimnak, már van. Ajtók. Szerinted hogy hangzik?

A Banánliget jobb.

Meglátjuk. Érdekel, mi van otthon?

Édes Katám, élvezd a fahéj illatú arab levegőt, beszéljünk a Szahara csillagos egéről, a tevék nemi életéről, bármiről, de könyörgöm, az otthonról egy szót se! Egy kurva szót se, érted?

Pont.

Porpáci Móki csak esténként, zárás után ért rá. Kikapcsolta a vasalógépet, aztán a dögletes meleg elől a ház mögé húzódtunk, árnyékba, egy éppen virágzó templomfa alá. Pokoli fáradt volt, de dőlt belőle a szó, alig kellett kérdezni. A tájékozódó beszélgetésre elég volt négy délután, addigra körvonalazódott, mi fontos és mi nem. A jegyzeteim alapján összeállítottam a kérdéseket, és az elutazásom előtti napon a kis Flip Mino kamerámmal felvettük az interjút. Egy óra kilenc perc hosszú lett. Majd megvágjuk. Könnyebb lett volna már akkor a Hi8-as Camcorderrel dolgozni, de még megvolt a Flip Mino (két hónappal később lopták el), és nem ismertem Szántó Gáspárt, akit a mozgóképek mindenható istene vezérelt az utamba.

Oránból nincs közvetlen járat, először Barcelonába repültem, onnan haza. Barcelonában volt két szabad óráim beszállásig. Az El Prat külön város, béméskodtam, benéztem néhány üzletbe. A végén alig maradt időm enni, egy olcsóbb bisztróban bekaptam két tojásos szendvicset. Nem sokkal utána, amikor a beszállókapunál álltam sorba, egy férfi lépett mellém. Megkérdezte, nem hiányzott-e a tojáshoz Verdi muzsikája. Kedves volt, mosolygós, a magyar szó is meglepett. Biztosan valami operarajongó. Válaszoltam neki, Verdi nélkül is egész jó az étvágyam.

Jó utat, mondta, és távozott.

Már bent ültem a gépben, amikor rádöbentem, miről van szó. Oránba érkezésem estéjén Numa rántottát készített vacsorára, közben a szobában Ecsedi Gyula feltette a lejátsszóra a *Szicíliai vecsernyét*.

Rántottához Verdi a legjobb – mondta.

Tadadamm!

Gáspárral a True Time filmklubban találkoztunk. Nem járok ilyen helyekre, utálom a fűtől és alkoholtól sűrű levegőt, utálom, ha a nyakamba okádnak, utálom, ha bevadulva dugnak a női mosdóban, de legjobban utálom a gyönyöző homlokú okostojások öblögetését. Valahogy úgy vagyok ezzel, mint Alvy Singer, aki mozijegyért áll sorban, közben a háta mögött zajló értelmiségi önkielégítéstől a guta kerülgeti. Hogy Fellini elnéző. Emlékeznek? Azért mentem el a filmklubba, hogy megnézzem Szántó Gáspár béranyákról szóló

dokumentumfilmjét. Érdekelt a téma. Biztosra vettem, hogy Szántó a könnyebb utat választja, és néhány érdekes esettel áll elő, de kellemesen csalódtam. Bátran foglalkozik a béranyaság etikai és szexuálpszichológiai kérdéseivel. A vetítés után következett az ilyenkor szokásos beszélgetés. Szántó Gáspár kiült középre, meghallgatta a kritikai megjegyzéseket, érvelt, vitatkozott. Harminc év körüli lehetett, korához képes higgadtan válaszolgatott, aztán egy ponton lelépett. Senki nem vette észre, hogy nincs ott. Már rég nem a filmről volt szó, valami esztétikai kérdésen csaptak össze, kiabálva győzködtek egymást. Erre már én sem voltam kíváncsi.

Odakint Szántó Gáspárba botlottam. A járdaszélen ült, éppen egy dobozos sört pattintott fel. Mellételepedtem. Rám se nézett, jó darabig nem szóltunk egymáshoz.

Ha valaki még egyszer pocaklakónak nevezi az embriót, megölöm – mondta egy idő után. Megkínált a sörével. Nem kívántam, de a kedvéért elfogadtam. Az utcákat járva beszélgettünk, végül a Gázórában kötöttünk ki, megittunk egy üveg fehérbort. Az volt az érdekes, hogy a megismerkedésünk, és minden, ami utána történt, nem a szerelmi, hanem a baráti kapcsolat felé mutatott. Kölcsönösen így éreztük. Szántó melankolikusra itta magát, éjjel kettő tájban hazakísért. Esze ágában sem volt feljönni hozzám.

Ki vagy te? – kérdezte tőlem a kapuban.

Álom csupán, mit a henye agyvelő szült – válaszoltam, mire a falnak dőlve röhögött, aztán a nyakamba borult, megölelt.

Azt hiszem, ez egy gyönyörű barátság kezdete – mondta, és búcsút intett.

(drága kis dolores)

A filmem talán soha nem készül el, ha Szántó Gáspár nem áll mellettem a sajátos cinizmusával. Közelebb járok az igazsághoz, ha azt mondom, építő cinizmusával. Elmagyarázta, hogy az embernek fiatalon kell a fő művét a társadalom arcába tolni, mert akkor bőven marad idő a sikert és az áradó utálatot kiélni. Lehetne a *Banánliget* az én fő művem. Van rá esély, mert a dokumentumfilm egyetlen témán maszatol szavakkal, jobb esetben láthatatlan tartományokba és viszonyokba világít (atyaég, ez vajon mit jelent?), de az enyém áradva mesél. Cserépdarabokból, a valódi szereplőkkel rekonstruál egy fél-múltba csúszott kort. A havas csúcsokon járkálsz, bébi! Ő akkoriban *Anthropos* – *szép új világ* címmel riportfilmsorozatot forgatott. Kíváncsi voltam, hogyan dolgozik. Kértem, legközelebb vigyen magával. Éppen Pohlányi Marián professzorhoz, Kondor kán testvéréhez készült forgatni. Napokkal korábban már járt nála, mindenben megállapodtak, a professzor hajlandó volt őszintén kitárgyalni. Gáspár elvitt magával, hiszen valamennyire érintett voltam, akár a filmem is gyarapodhat néhány jó perccel.

Pohlányi professzor a neogótikus stílusban épült jégcsarnok előtt fogadott minket.

– Íme, az életművem! Amit fiatalon elképzelttem, megvalósult – zengte büszkén. Hatásszünetet tartott, várta, hogy beteljük a látvánnyal. Gáspár kezében már forgott a Camcorder, a professzort láthatóan nem zavarta. – Kérdezze meg, el vagyok-e tőle ragadtatva.

– Biztosan nagyon el van ragadtatva – mondtam kedvesen.

– Egyáltalán nem, mert nem kellene a pénzt eszement marhaságokra költeni. Amit itt látnak, szigorúan titkos eszement marhaság.

– Miért volna a sportcsarnok titkos?

– Látja, itt a bibi. Ez nem sportcsarnok, hanem gigantikus laboratórium. Tíz hektár mesterséges jeges tenger, kísérleti pingvintenyészettel és

madárélőhelyekkel. A falklandi farkascsőré, a galambhojszát és a Wilson-víztaposót próbáljuk honosítani. Lövéssem sincs, miért. Az egésznek semmi értelme.

– Jegesmedve sehol?

– Felmerült, de vadállatokkal nem dolgozom. Tudós vagyok, nem prémvadász.

Kiderült, hogy az egész telep a Kondor-birodalom része, a kán pénzéből épült. Elmesélte, hogy gyermekkorukban a bátyja elvette minden játékát. Elvette, és bevadulva összetörte. Ezzel a jégvilággal próbálta kárpótolni, de hiába, a viszonyuk nem rendeződött, sőt tovább romlott.

A forgatást Poholányi lakásának a jeges tengerre néző teraszán folytattuk. Az alattunk úszó jégtáblákon pingvinek billegtek csapatostól.

– Csodálatos látvány – ámultam. – Vagy inkább valószínűtlen.

– Ettől mindenkinek lefagy a képe, bár kevés vendég fordul meg nálam. A jegesítőrendszert magam terveztem, semmi különös, nagyjából olyan, mint bármelyik műkorcsolyapályáé, de én a hűtési energiát ruténiumizotóppal oldottam meg. Nobel-díjat érő megoldás. Szívesen elmagyarázom, ha érdeklí magukat.

Ezután következett a film lényege. Asztalhoz ültünk, Poholányi Marián uzsonnán látott vendégül minket, s ekkor már jelen volt Poholányi élettársa is, a bóbitás pingvin. Gáspár nem ült asztalhoz, rendületlenül forgatott – hol a földön hasalt, hol székre állt a kamerával –, és ha már így alakult, továbbra is vállaltam a moderátor szerepét. A pingvin gyanakodva figyelt bennünket, nyugtalanul kacsázott az asztal körül, de miután a házvezetőnő betárolta a hallevest és külön tálban néhány még élő tengeri sügért, úgy találta, nem vagyunk ellenségek. Poholányi lábát döfködté a csőrével, azt akarta, hogy emelje rá a székre.

– Mi a neve a kicsikének? – érdeklődtem, de ezzel csak a zavaromat próbáltam leplezni.

– Dolores. Drága kis Dolores!

– Kedves név. Itt született a farmon?

– Dehogy. A bóbitás fajtát nem tenyésztjük. Dolores Dél-Patagóniából származik. Expedícióval jártam ott négy évvel ezelőtt. A Fuego-tavat kerestük, eltévedtünk, de rábukkantunk egy másik tóra. Tábort vertünk a jég hátán, jobb híján a víz összetételét és élővilágát elemeztük. Dolores mindennap betepegett a táborba. Kíváncsiskodott, minden érdekelte. Téblábolt a tűz körül, de csakis engem figyelt. Mellettem ácsorgott, amíg megfőztem az ebédet a többieknek. Bárhova mentem, követett. Imádta, ha borotválkoztam. Bajuszkát festettem neki borotvahabból. Ezt ki nem hagyta volna.

A vak is látta, hogy Poholányi milyen gyengéd, sőt cinkos pillantásokkal illeti a pingvint, ettől csak nőtt a zavarom, de igyekeztem nem mutatni, nehogy elrontsam a felvételt.

– Úgy gondolja, hogy a főzés érdekelte?

– Miért érdekelte volna? Az *Eudyptes chrysolophus* kizárólag nyers hallal táplálkozik. Gondoljon bele, akkor látott először sült krumplit. Félt tőle a kis buta – a professzor kanalazott a hallevesből. – De hagyjuk ezt, beszéljünk egyenesen. A vonzalom kölcsönös volt. Nyolc nap után élettársi kapcsolatra léptünk, Dolores beköltözött a sátramba. Látszólag elhamarkodott döntés, de az idő minket igazolt.

– A többiek mit szóltak? – kérdeztem.

– Örültek, különösen akkor, amikor kiderült, hogy Dolores szeret kártyázni. Esténként együtt verte a blattot a társasággal. A kis szárnyaival tologatta a lapokat, minden pénzüket elnyerte. Úgy legatyásodtak, hogy nekem kellett megvenni a repülőjegyet, hogy Punta Arenasból haza tudjunk repülni.

– Nem is tudom, hogyan tegyem fel a kérdést... ne vegye zokon, de szerelmes volt?

– Mint egy felajzott hajó löveg. Nézzen rá! Lehet ezt a kis tündért nem imádni? Ha belegondolunk, a szerelem nem más, mint az érzékek felfokozott mámora, ugyanakkor izzó harmónia. – Megsimogatta a széken totyorgó pingvin izgatottan meredő bóbitáját. – Ha ez az állapot bekövetkezik, szabad a vásár, függetlenül az alanytól. Az pedig senkinek ne jusson eszébe, hogy visszaéltem Dolores bizalmával, mert ha így lenne, nem fogadott volna el társának. Lássuk be, ezt a kérdést csak racionálisan szabad megközelíteni, különben becsapjuk magunkat.

Gáspár kikapcsolta a kamerát, megköszönte a nyilatkozatot. Ő is az asztalhoz ült, szedett magának a hallevesből.

– Érdekel, hogy a testvére, a nagy Kondor kán mit szól Doloreshez – tettem fel a kérdést, a saját filmemre is gondolva.

Poholányi nevetett, a fejét csóválta.

– Amikor utoljára beszéltünk, az aljas kis féreg melegen gratulált, amiért a hegyi kecskepásztorok után én is bebizonyítottam, hogy a szerelem mindent legyőz! Az a kérdés, hogy mindent vagy mindenkit. Mert a hegyi pásztoroknak írmagjuk se maradt!

(új elit)

Az a nap is eljött, amikor Kondor kán látni akarta Huzag Pityut. A Drót utca 52. szám alatti bérház udvarán fekete pólós kigyúrt férfi jelent meg – mint később kiderült, a kán Csődör becenevű jobbkeze –, bedörömbölt az egykori házmasterlakásba. Huzag éppen a PlayStationt nyomogatta, a *God of War* nevű játékot próbálta ki. A századik spártait nyírta ki, amikor Csődör megzavarta.

Negyven perc múlva belépett a Mickey Mouse plázába, annak a tetejére épült Kondor kán otthona. Az előtér egy részét tengervízzel töltött medence foglalta el, delfin úszkált benne. A mennyezetről márvány jégcsapok lógtak.

Liftbe szálltak, odabent élőzene szólt, aranyporral lefújtt meztelen hermafrodita csellózott egykedvűen. Az emeletről mozgójárda vitt a tetőre, onnan nyílt Kondor kán kör alakú, üvegfalú irodája. Hatalmas akvárium, alatta ragyogott az egész város.

A keszeg, madárcsontú, szürke bőrű Kondor kán súlyos cukorbeteg volt, hiányzott mindkét lába. Messziről úgy festett, mint egy mellszobor. Kerekcső gyógyszékben tanyázott, a nap nagy részét abban töltötte. A lábprotézist képtelen volt megszokni, ritkán viselte, most is ott lógott a fogasra akasztva.

Huzagra emelte apró, guvadt szeméit, intett, lépjen közelebb.

– Hogy tetszik nálunk? – kérdezte színtelen hangon.

– Helyes kis viskó. Nagy lábon élsz, nem mondom. – Huzag a protézisek felé bökött, hangtalanul nevetett. – Már bocsí.

A kán tapsolt, Csődör is vele tapsolt.

– Tetszik nekem az öngyilkos pimaszságod! – Zümmögött az elektromos gyógyszék, Huzag elé kocsikázott. – Szeretném jobban megismerni ezt a híg velejű faszkalapot.

– Ezt nekem mondtad, bezzeg?

– Szánnál rám kis időt?

– Most éppen ráérek. A ferde szeműek várhatnak.

Kettesben ültek a tetőterazon. Frakkos pincér tőkehalfalatokat grillezett az asztaluk mellett. A halhoz francia pezsgőt ittak, a végén szivaroztak.

– Tudsz élni, bezzeg, kurvára tetszik az egész – jegyezte meg Huzag, és melegséget érzett, ha Kondor kánra nézett.

– Nekem pedig nem tetszik, ha egy nagymenő kosarasgatyában járkál! Te vagy az új elit, öltözz is úgy – figyelmeztette a kán. Nyomban intézkedett, narancssárga zakóval, vajszínű nadrággal, ugyanolyan fedora kalappal és bivalybőr bokacsizmával ajándékozta meg Huzagot. A zakó zsebén koronás Mickey Mouse díszelgett. Pityunak azonnal át kellett öltöznie. Ahogy a testére simult a puha szövet, máris úgy érezte, hogy az eddigi élete csak melléktermék. Remélte, nem álom az egész.

Kisvártatva kartondobozokkal megrakott elektromos targonca gördült az asztaluk mellé.

– Újabb ajándékok a nagymenőnek? – örvendezett Huzag, de a kán ráförmedt.

– Pofa be! Most jön az üzlet. Érdekel a drogbiznisz?

– Minden érdekel, bezzeg. Nézzél rám!

– Ez itt fél mázsa Depopulátor, ugyanannyi Phenomenon és Nullity. Csak töredéke a készletnek. A laborban és a raktárban van még százszor ennyi. Keresek valakit, aki felügyel a terítésre.

Huzag Pityu elvörösödött a megtiszteltetéstől.

– Mázlid van, máris megtaláltad!

– Én is úgy látom – bólintott Kondor kán. – Minden kerületben a kijelölt kereskedő fogadja a szállítmányt. Szükségem van egy főnökre, aki rálát a piacra, korrigálja a szervezési hibákat, és hetente összeszedi a pénzt. Képes vagy rá?

– Nézzél rám, bezzeg. Bármire képes vagyok.

– De nem csak erről van szó. – Kondor kán a targonca mellé kormányozta magát, feltépte az egyik dobozt, mutatta, tele van fehér tablettákkal. – Mefedron alapú szarság, de ütős, az orrszarvú is falnak rohan tőle. Műanyag zacskókban áruljuk, minden zacskóba öt tableta került. Eddig világos?

– Mint a vakablak – tréfálkozott Huzag. Kezdett ráérezni, hogy mondhat bármit, a csoda a szeme előtt ölt testet, és lehetetlen megállítani.

– Változtatnék a csomagoláson. Valami ütős ötlet kellene. Gondoltunk nyakba akasztható műanyag herére, esetleg kulcstartóra, kis zenélő szelencére, de egyik se tetszik.

– Mind tableta, Kondor úr? – kérdezte Huzag.

– Nem mind. Csak a Phenomenon és a Depopulátor. A Nullity pentakristály. Hagyjuk az urazást, szólíts Öcsinek! – A kán melankolikus tekintetűt vetett az alattuk elterülő városra. – Mindkét anyám Öcsinek hívott.

– Hülyéskedsz, Öcsi? Két anyád volt?

– Sokallod?

– Azt nem mondtam – visszakozott Huzag. – Nekem egy is elég volt. Mesélhetek róla.

– Majd máskor. Halljam az ötletet.

– Tiszta ügy, Öcsikém! – Huzag megkopogtatta a homlokát. – Zakatol odabent a szoftver. Figyelj, bezzeg! A tabletták röppenek a pidanba, a Nullity a szaniao babákba. Túinvan! Vágod? A többi rakendrol!

A Kondor kán teste izgatottan mozgott a gyógyszékben.

– Pidan... baba... Kifejtenéd?

Huzag elmagyarázta, mi a száznapos tojás, utána kiselőadást tartott a szaniao gumibabákról. A hüvelykujjnyi kis figurák rózsaszín bilin ülnek, a hátukon vizet lehet betölteni, hogy legyen eredménye az ücsörgésnek. Zsák-számra állnak a raktárban, a kutyának sem kell.

– Pidan, szaniao, rakendrol. Tökös csávó vagy. Próbáljuk meg – Kondor kán kezét nyújtott, olyan volt az érintése, mint a hideg, nyirkos csirkefarháté.

Hazafelé Huzag Pityu úgy vonult végig a Drót utcán, hogy még a vak is látta, megérkezett az új elit.

(csöcsösbözi)

Lépjünk vissza 1998 májusába.

A Kitörés Napját követő reggelen, amikor a lakásokban, a lépcsőházban, az udvaron, még az utcán is, egyszóval mindenütt érződött még az RDG1 füstgránát kozmás, keserű szaga, Piricske első dolga volt, hogy rendezze a fekhely kérdését.

– Szakítok a fateknővel. Maradjon jelkép, annyi jár neki, de örökre lemondok róla – közölte Tével, aki éppen sonkás tojást sütött a konyhában.

– Nem értem, mire célszól.

– Semmire. Gondolj bele, a fateknőben csak hanyatt lehet feküdni, kilógó végtagokkal. Látszólag kényelmetlen, de csak látszólag, mert olajozott ízületekkel ébred benne az ember, mint egy ma született Tomika. Más a gond. Hiányzik a régi, sliccgombos pizsamám.

– Az elég nagy baj. Mélyen átérzem.

– A mama még annak idején elszípkázta, de soha nem adta vissza. Tudnod kell, a mama semmit nem tesz ok nélkül.

– Lehet, hogy azóta ő alszik a pizsamádban.

– Tévedsz! Azért vette el, hogy ne érezzem jól magam a fateknőben. A mama könyörtelen tud lenni, de mindig jót akar.

Téli a serpenyőből tányérra kotorta a sonkás tojást, leült mellé, nekilátott. Századszor hallgatta végig Piricske okfejtését az eltűnt sliccgombos pizsamáról, nem látta értelmét, hogy tiltakozzon, de érdekelt, most mire megy ki a játék.

– Mégis, mit jelent, hogy lemondasz a fateknőről, ami nem is létezik? Előre szólok, én jól megvagyok azon a rohadék sezloneon, pedig már göcsörtösre feküdtük.

– Miféle rohadék sezloneon? A fateknőre gondolsz?

– Könyörgöm, ne kezdjük újra!

– Ki kezdi? Te kezded. – Piricske tört egy darab kenyeret, beletunkolt Téli reggelijébe.

Piricske aznap délután becsengetett Lipót Erzsébet tanárnőhöz, tanácsot kért, hova menjen ágyat vásárolni. Így kötött ki a Bedworld áruházban. Megvette az ágyat, Huzag nagylelkűen hazaszállította. A harmadik álmatlan éjszaka után Piricske belátta, hogy az új ágy alkalmatlan az alvásra. A süppedő hideghab matractól reggelre olyan lett a dereka, mint a beton. Egy darabig ki se tudott egyenesedni. Előredőlve járt, mintha a földön keresne valamit. Őt, aki becsületben megöszülve szolgálta a hazát, nem fogják rokkanttá alázní, arra bárki mérget vehet. Ismét megjelent a Bedworld áruházban. Többször végigpróbálta a kiállított mintadarabokat, mindre ráfeküdt, forgolódott, rugózott rajtuk, az alkalmazott csak annyit kért, hogy legalább a cipőjét vegye le. A végén kiválasztotta a megfelelőnek látszó ágyneműtartós heverőt. Ezt is Huzag fuvarozta haza, cserébe elkönyörögte a hideghab matracos ágyat. Mindjárt szét is szedték, lecipelték a volt házmesterlakásba. Az ajtóra függesztett leltárból kihúzták a tönkrement sezlont, és felvitték a padlásfeljáró előtti lépcsőfordulóba. Nem volt útban, nem járt arra senki, sőt, az első őszi fagyok után a szolgálati fekhely új gazdára talált, ráköltözött Rezső, a hajléktalan.

A hurcolkodás végén Huzag Pityu ellátogatott a Banánligetbe. A feje tetejére tolta a napszemüvegét, szemtelenül bennfentes képpel körülnézett, megvizsgálta a falakat, a bútorokat, a nyílászárókat, felhajtotta a rongyos szőnyeget, a végén megállapította, hogy baromira lelakták a bérleményt, egy

kuplerájban is vonzóbbak az állapotok. Kisebb vagyonba fog kerülni a felújítás, de ő tud valakit féláron. Az illető nem számlaképes, pár hete szabadult. Roppant érdekelte, mit tárolnak a félszobában elhelyezett lemezládákban, mert régi porcelánra, márkás festményre megbízható vevőt tud hozni, kápében fizet, de az aranyat, ezüstöt ő maga is megvenné. A sarokba halmozott orosz remekírók hidegen hagyták, ellenben a kiszuperált Roxrebel valószínűleg rabul ejtette, azt hitte, első generációs lézerágyú. Amikor kiderült, hogy fotótávcső, mindenáron el akarta vinni, de kioktatták, hogy leltári tárgyakat tilos elosztogatni. Huzag ezt vitatta, szerinte bármit el lehet osztogatni, aki haver, attól semmit nem tagad meg az ember. A kérdésről kisebb vita alakult ki, ennek Lipót Erzsébet érkezése vetett véget.

A tanárnőt mintha skatulyából húzták volna ki. Fehér blúzt, sötét szoknyát viselt, ritkuló ősz haját fiatalos frizurába rendezte. Kerek tálcán fasírtot hozott, összpontosított, hogy el ne essen vele.

– Megjött a zsebrakéta! – kiáltott fel Huzag, és mindjárt kikapott magának két fasírtot. – Nézzétek, milyen dögös, száz évet simán letagadhatna!

– Neveletlen proli – vetette oda indulat nélkül Lipót tanárnő. Az asztalra tette a tálcát, kézen fogta Piricskét és Télit. – Jöjjenek, kedves Pávaiék, kóstolják meg a fasírtomat!

Amíg a két Pávai falatozott, Lipót tanárnő megcsodálta a legújabb ágyat, végighúzta a tenyerét a huzaton, mire Huzag megint lecsapott.

– Mondtam ennek az egyes számú Pávai faszingernek – Piricskére mutatott –, ne új ágyra szórja el a pénzét, hanem a régibe fektessen egy csöcsösbözsit, vagy döntsön meg valami százkilós vasszüzet, annyi anyag gyűlhetett fel benne, bezzeg, hogy a nővérszálláson mindenkibe simán hatosikreket csinálhatna!

– Inkább kínáljon nekik munkát, ahogy megígérte – figyelmeztette a tanárnő.

– Jól van, bezzeg, azért vagyok itt! – Újabb fasírtot tömött magába, a szabad kezével átkarolta Téli Pál vállát. – Füleket nagyra, fiúk! Nálam kaphattok frankó kis állást odalent a pincében. Nem kell megszakadni, időjárás nem számít, lehet eső, lehet szél, a pincében mindig hideg és bűdös van, viszont rendesen fizetek, de nagyon keveset. A sumákolást meg a lopást rosszul tűröm, attól morcos lesz a Pityu bácsi. Beszéljétek meg, tőlem már holnap kezdhettek, kamon evribadi!

– Úgy tudom, a kínaiak a munkáltatók. Nem kellene egyeztetni velük? – vetette fel a tanárnő.

– Micsoda? Azok csak vakargassák a sárga valagukat, itt én vagyok a főnök, ezt jól jegyezd meg, pici simák!

Amikor ketten maradtak, Téli bevallotta, attól félt, hogy a kotnyeles Huzag Pityu rátalál a gáztűzhely sütőjébe rejtett eseménynaplókra. A viaszosvászonból készült füzetet a konyhaasztal lapjának aljára ragasztották, a fürdőszobaszekrény hátulját berakták az előszobából nyíló takarítószeres sufniba, és ágylepedővel takarták le.

– Nincs mitől félni – nyugtatta meg Piricske. – Ha gond van, pritty-pratty, elvágjuk a torkát. Nemcsak neki. Bárkinek!

– Bárkinek – erősítette meg Téli, és ettől a lehetőségtől megnyugodott.

(rezső vértanúsága)

Térjünk vissza az utolsó nap eseményeihez.

Hazatérve Piricske Tamás tizenöt sort írt az eseménynaplóba a Hűség Párt toborzójáról, aztán teát főzött. Míg felforrt a víz, a Roxrebel mögé ült, rutinellenőrzést tartott, de semmi érdemleges, az egykori célszemély ablakai

zárva, a függönyök elhúzva. Benézett a félszobába, látta, hogy Téli Pál be se ágyazott. Úgy látszik, sietett a vén marha. A lemezláda tetejéről hiányzott a ruhája. Nem lógott az ablakkilincsre akasztva a hátizsákja. Piricske ezt különösnek találta. Felemelte a párnát, Móki melltartója sem volt a helyén. Visszament a konyhába, ellenőrizte a cukortartót. A lejárt chilei útlevelet benne találta. Elzárta a teavíz alatt a lángot, eltette a kikészített csészét, és elindult az elbitangolt Téli Pált megkeresni.

A lépcsőházban megint Rezsővel, a hajléktalannal találkozott. A nyakánál fogva a falhoz szorította.

- Hol a társam?
- Nem tudom.
- Hazudsz! Mit láttál?
- Inkább adjon egy kis aprót. Kenyérre kell.
- Mondtam, menj dolgozni! Hol a társam?
- Arra kért, ne mondjam meg.
- Találkoztatok?
- Nem találkoztunk.

– Hazudsz – förmedt rá Piricske, és lezavart Rezsőnek egy pofont. – Velem kukoricázol, te sunyi munkakerülő! – Lekent neki még egy pofont, aztán mellbe lökte, Rezső a falnak vetett hátán csúszott le a lépcsőre. Kinyúlt és sírva fakadt. A műanyag reklámszatyor kifordult a kezéből, néhány sárgabarack pattogott le a második emelet felé.

- Nem jön vissza.
- Ő mondta?
- Én mondom.

Piricske leguggolt Rezső fejéhez, feldugta a lakáskulcsot az orrába, és durván megforgatta.

- Na, kezdjük előlről. Találkoztatok?
- Igen, igen, igen... Ez fáj!
- Hol találkoztatok?
- A kapuban.
- Mondott valamit?
- Hogy vége.
- Minek van vége?
- Nem tudom.
- Hova ment?
- Nem mondta. A rakpartra. Engedjen el!

Piricske kihúzta a kulcsot, nézte, ahogy vércsík kígyózik Rezső orrából a szürke borostájára.

(határtalan cinizmus)

Az alábbiak 2005. március 4-én történtek, a szép szemetes elköltözése után. El Mariachi akkor már a gitártokját lóbálva a selyemúton andalgott Ziencsi oldalán.

Móki gépe aznap délben szállt le Oránban, az Es Senia repülőtéren.

Uray „Firkász” János főszerkesztő a Banánliget konyhájában szónokolt a szolgálati hokedlira telepedve.

– Súlyos kérdések kavarognak a fejemben. Igen súlyosak, kérem. Ha megsemmisítették az iratokat, vajon miért nem oldották fel a titkosításukat? Ezek szerint akkor is titkosak, amikor már nem léteznek. Életszerű? Nem az. Sőt, gyanús, mint az oltári szentség! Hiába kábítanak iratmegsemmisítésről

szóló mesékkel, szerintem egy szó sem igaz belőle – Frissen borotvált arca indulattól pirult, a gallérra lógó tokája hetykén hullámozott, ahogy kapkodta a fejét, hol Piricskére, hol Télire nézett. – Na persze, ha én vagyok a helyükben, én se égetnék el semmit. Csak a hülye semmisítene meg olyan fegyvert, amivel az egész országgyűlést a sarokba lehet állítani. Oda is állítják, nyugodtak lehetnek.

– Nyugodt vagyok – rántotta meg a vállát Piricske.

– Szarok az egészre – legyintett Téli.

Uray ölébe vette a számozásos táskáját, összetűzött papírcsomót húzott elő, az asztalra dobta.

– Szarik az egészre? Akkor ezt nézze meg! – A tenyerével püfölte a papírokat. – A csoportfőnökség tisztai állományának névsora. Vegyétek, egyétek! Benne sok-sok kedves ismerős. Kérdezem én, vajon minek alapján állították össze ezt a listát?

– Jó kérdés. Minek alapján? – húzta fel a szemöldökét Piricske.

– Ez a névsor most készült – Uray hatásszünetet tartott. – Megismétlem, most készült, holott a csoportfőnökséget már tizenöt éve felszámolták. Ez a lista hirtelen előugrott a semmiből. Ne legyenek illúzióink, súlyosan szorul a hurok. Nagyon súlyosan! Nem tudjuk, mit hoz a holnap, csak az tudjuk, bármi megtörténhet. Senki nem szeretné, hogy a csőcselék felhúzza az első lámpavasra. Maguk vágnak rá?

– Ezen még nem gondolkoztunk – mondta Téli. Piricskéhez fordult. – Tomika, te vágysz a lámpavasra?

Uray elismerően bólogatott.

– Le a kalappal, komolyan. Kötélből vannak az idegeik. Maguk ketten szakmailag a csúcson állnak, a kartonomat mégsem tudták megszerezni. Bevallom, rosszulesik. Meg se próbálták, igaz? A kis halak hadd pusztuljanak, nem kár értük. A nyomorult „Firkász” nem ér annyit, hogy feltúrják a kartonjáért a belső elhárítás ki tudja, hol rejtegetett irattárát.

– Ki az a „Firkász”? – kérdezte Téli. Piricskére nézett. – Te ismered?

– „Firkász”? Nem ugrik be.

– Szándékosan csinálják? – vörösödött el Uray. Egy pillanatra megfordult a fejében, hogy felugrik, és faképnél hagyja őket. – Nem elég, hogy cserbenhagynak, még szórakoznak is velem? Hivatkozhatnak a kölcsönösségre, de manapság ez már csak annyiban létezik, hogy minden mindent kölcsönösen felőröl. Maguk is pokol felé gyalognak, jobb, ha szembenéznek vele.

– Rendben – bólintott Piricske. – Kér kávét?

– Máris főzök – ajánlkozott Téli. – Mi már kettőt ittunk.

– Higgadjon le, kávézzon, aztán újra megnyírhat bennünket. – Piricske pénzérmét vett elő, feldobta, elkapta, letakarta. Télire nézett. – Fej vagy írás?

– Fej.

– Írás lett. Velem kezdi. – Télire fordult. – Hozzál ollót, fésűt és valami kendőt a nyakunkba!

Uray visszadobálta a papírokat a táskájába, felállt.

– Látják, pontosan ebbe buktak bele. A határtalan cinizmusukba. Magukkal ezért nem lehetett kiegyezni.

– Most akkor nem is számíthatunk hajvágásra? – kérdezte Téli Pál, de Piricskétől érkezett rá válasz.

– Szerintem nem. A borbély éppen most szart bele a saját fészkébe.

(Folytatjuk)

ACZÉL GÉZA

(szino)líra

torzósztár

ÁSVÁNYVÍZ

mint a népdalban nálunk is kerekeskút csikorgott az udvarban amikor egy hófúvásos tavaszi hajnalon a világ végén a jegyzői lakásban megszülettem nem létező emlékeim persze később raktam össze mert idővel több ilyen furcsa alkotmány rázta láncait mögöttem a legkedvesebb közülük nagypapa ravasz hűtőszekrénné avanszált mélyen fúrt gödre volt mely a jéghideg víz mellett mint egy kis városszéli bolt ontotta a gyümölcsöket lábaskában a tegnapi maradékokat s a leendő pörköltbe való húsos csemegét aztán ahogy a világ lassan modernizálódott kezdett elfelejtődni ez az egész vizes történelem jobb helyeken a karos kutaké lett a figyelem melyek már kizárták a baleset veszélyét és a szenvedőnek se volt hová ugorjon nálam viszont örökre megalapozta a sportot mert unalmas szeles órákon a szél a csap alatti hordóban megköröztette a hulló leveleket és már készen is volt a verseny akár egy stadionban az akár vagy a szilvafa teker-e jobban a fodrozó víz színén most meg épp egy szálnalmas ásványvizes palack ácsorog az asztal peremén öblögetve a langyos műanyagot és laza kényelemmel utána nyúl egy fazon

ÁSZ

veress nagypapa kit még egykor életben találtam s leleményes huncut természetéért mindvégig csodáltam százhuszonhárom éves a mindig csöndes s beteges nagymama keltésztás ételeinek palacsintás és tarkedlis illata azóta is orromban lengedez aczél nagypapa évtizeddel születésem előtt mulatozva csúszott át a másvilágba s bár nagymamát az élet kissé távolabb sodorta árva emlékként számban maradt egy ritka pesztrálásakor vacsorája a zsenge zöldborsós leves vajás nokedlivel ő különben körülbelül százharminc évet ünnepel és a szűk családban nem is marad már más titkon élő egy év múltán lesz százéves évtizedek óta talán még porai között is remélő felejtethetetlen anyám hogy mindig együtt marad a történelem mocskos útjain összekuporgatott feltörhetetlen család élén a kissé gyámoltalan apa akinek túlzott becsületessége miatt sohasem adatott igazi diadala pedig már száznegy éves testvérem viszont lehetne hetvenhat ha nem öli meg vegyészként a mérég s bár mögöttem a drága utódok sora ott már más dimenzióban jár sz mint a kártyás ki durchmarsot mond és közben riadtan kap észbe hogy nincs is kezében az ász

ASZALT

susinka dűnnyögte kilencven évesen ceglédy bácsi miközben két kecskebakon elfektetett egy kopott faajtót és amit kertjében ahogy mondta az isten adott ráhalmozta a kockára vágott kicsi gyümölcs szeleteket a körtét az almát a sárgabarackot a korai szilvát kérlelve a sugárzó napot hogy melegével hevítse át mert hétvégére várja a három ükunokát közben egy tágasabb kerttel odább a fazekas kovács bácsi ritmikusan plehet ütögetett itt futkározott valamikor a kisgyerek a későbbi bütyök aki a népstadionban százezer szurkoló előtt tízezren verte meg a világbajnok kucot és zatópeket no jó szerénységem tiltaná de hogy teljen valamit a vers megemlítem erről meg nagypapa köszmétebokrai között bámészzkodott egy napozónadrágos fiúcska ki évtizeddel később poézisre bukva kezdte el bütykölgetni szentimentális verseit és szinte már mindenkije meghalt mire fölért egy kis elfogadható lírai útra amely egyesek szerint nem is annyira bukta de hát aszalt arca mögött már vérenek cukra rontja le a megvillanó esélyeket s a gyermekkori idill nagyon távol hiába üzengetnek a tárgyak a másvilágról benne a susinka folklórrá nemesül

DEZSŐ MÁRTON

Inkognitó

DEZSŐ MÁRTON (1983) Budapest

Csökken az influenzások száma
 Holnaptól drágul a benzin
 Márai és Eyvind Johnson ballonkabátban
 Rendelnek valami borostyánszínűt
 Azon keresztül fürkészik egymás
 bal szemét
 Felhajtott gallérjuk arcközépig
 Letámasztott sétabotjuk földig ér
 Két hét és felerősödik az észak-keleti öblök
 Elhagyásához ideális Meltémia
 Hazatér aki bolyongásra ítéltetett
 Kalandra szexre háborúra
 Miféle béke képes Ithakában
 Kárpótolni bárkit mindezért

Szárítási veszteség

Íme az idő megfutamodni
 újra felfedezni az északi oldal
 sziklarepedéseinek nedves zugait
 kidólt fák törzsének óvóhelyén
 gombák és moha módjára élni
 páfrányok takarásában ahol
 az aljnövényzet serkenő szárai
 motoznak és keresik tapadási
 pontjukat a talaj hámsérüléseinek
 áttetsző hajszalerezetében mielőtt
 mindannyiunkat elsöpör végleg
 a kontinentális aszály.
 Tartalomban szűnni nedvességben
 gyarapodni bizony mondom nektek
 nehezebb a sejtek közti teret kitölteni
 mint újragépelni a magjukban rejtőző
 működési kódokat.

NOVOTNY TIHAMÉR (1952) Budaörs

NOVOTNY TIHAMÉR

A hit kultúrája, a kultúra hite

A Kecskeméti Képzőművészek Közössége

Tavaszi Tárlata

Hírös Agóra Kulturális Központ, 2020. március 16 –

Még mielőtt rátérnék a Kecskeméti Képzőművészek Közössége által szervezett, ám a koronavírus-járvány miatt sajnos meg nem nyitott, és ki tudja, meddig nem látogatható, *A hit kultúrája, a kultúra hite* című, igen színvonalas, a helyi 35. *Tavaszi Fesztiválra* időzített s a méltán rangos, a Kecskeméti Katona József Múzeum által életre hívott *X. Kortárs Keresztény Ikonográfiai Biennáléval* párhuzamosan futó tárlat elemzésére, azt azonnal meg kell jegyezzem, hogy gondolatban valóban „hírös” helyen állunk és járunk. Tudniillik Kecskemét – az olyan tárgyi és szellemi értékekben bővelkedő vidéki művészeti centrumok között, mint például Szentendre vagy Pécs, a „szabad művészetek” minden ágát, azaz a színház-, zene-, képző-, ipar-, fotó-, báb- és népművészet, valamint az animáció teljes struktúráját használó kultúrájával – igen előkelő posztját őrzi a kis magyar hon összetett műveltség szerkezetének. Még felsorolni is nehéz a város ilyen irányultságú kulturális és oktatási intézményeit, gyűjteményeit, valamint egyesületeit, többek között: a Ciróka Bábszínházról a K. J. Színházig; a Katedra (...) Művészeti Szakközépiskolától, illetve a Kodály Zoltán (...) Alapfokú Művészeti Iskolától a Neumann János Egyetem Pedagógusképző Karáig; a Bozsó, a Népi Iparművészeti, a K. J. Múzeum 19–21. századi gyűjteményétől a Magyar Fotográfiai, a Naiv Művészek, valamint a Szórákaténusz Játék Múzeum és Műhely anyagáig; a Művészeti Alkotóháztól (Művészteleptől) a Nemzetközi zománc-, kerámia- és acélszobrászati műhelyekig; a Kecskemétfilm Kft.-től az Animációs Játék- és Tv-film Fesztiválig; a Kecskeméti Képzőművészek Közösségétől a Műhely Művészeti Egyesületig. A száztízezer főt meghaladó lélekszámú, egyre nagyobb gazdasági erővel rendelkező alföldi városnak tehát van rétegesen egymásra épülő, élő szövetet alkotó színes kultúrája, beszippanó ereje, és az itt megforduló művészek által minden bizonnyal megfelelő kisugárzása is.

A helyben, valamint a régióban élő képző- és iparművészek tekintélyes részét tömörítő Kecskeméti Képzőművészek Közössége tehát nem az egyetlen szerveződés a megyeszékhelyen. A társaság 1988-ban alakult, alapítói – Goór Imre (1921–2016), Dulity Tibor, Bagi Béla festők, valamint Báron László grafikus, zománc- és bábművész – az induláskor negyven alkotót hívtak a közösségbe, amelynek mai létszáma meghaladja a hatvan főt. A 74. évében járó (ám úgy tűnik, fáradhatatlan, sőt, kellő hitbéli meggyőződéssel rendelkező és cselekvő, valamint alkotói tapasztalatokban bővelkedő) Balanyi Károly Ferenczy-díjas képzőművész tizenhat éve vezeti az idén harminckét éves egyesületet. Ez a párbeszédre nyitott, sokféle műfajban, műnemben, műformában, stílusban, anyagban, technikában, közvetítő közegben tevékenykedő közösség a hitelességet és a minőséget tartja a legfőbb értéknek, s mindamelllett, hogy támogatja tagjai alkotó munkáját s a fiatal tehetségeket, nem feledkezik meg az elődökről sem. (Eddig nyolc kismonográfiát adtak ki az idősebb generáció jeles tagjainak munkásságáról.)¹

A szervezet magát olyan, a város művészeti értékeit védelmező, a helyi kulturális életbe kapcsolódó szellemi műhelyként, alkotóközösségként definiálja, amely művészettörténeti és kortárs művészeti előadásokat, műhelybeszélgetéseket (nyitott műtermeket), konzultációkat, sőt szakmai cserekapcsolatokat szervez határon belül és túl. „A közösségi munka azért is fontos, mert közösség nélkül nemzet nem létezhet, csak manipulálható tömeg, aminek nincs megtartó ereje, csak kiterjedése és egyre mohóbb fogyasztási igénye” – nyomatékosítja egy beszélgetésben Balanyi Károly.²

A KKK az évi három-négy egyéni és csoportos kiállításon belül immár hagyományosan a Kecskeméti Tavasz Fesztivál nyitó kiállításait is maga tematizálja és rendezi a Hírös Agóra Kulturális Központban. A közösség éveken keresztül saját alkotótáborát is működtetett Balanyi Károly öreghegyi (Balatonudvari fölött álló) házában, amelyet kinőve, új helyszínt keresve, a tagok ma már valahol a Duna partján képzelnének el.

Fontos tény továbbá, hogy Balanyi Károly 2000-ben egy olyan országos képző- és iparművészeti kiállítás-sorozatát indította el *Creator Spiritus* címmel, amelynek gyűjtőpontjában a szakrális művészet állt (illetve áll, hiszen a koncepció a maga eddigi hét tárlatával ma sem szűnt meg működni),³ s amely mintegy szellemi előzményévé vált az ifj. Gyergyádesz László művészettörténész által 2002-ben kurátorként felkarolt s a Kecskeméti Katona József Múzeum képviselője alá vont *Kortárs Keresztény Ikonográfiai Biennálé*knak.

A 35. *Kecskeméti Tavasz Fesztivál* balanyis hívószavú *A hit kultúrája, a kultúra hite* című tárlatát tehát egyrészt összecseng, másrészt megengedő módon ellenkezik a *X. Kortárs Keresztény Ikonográfiai Biennálé Szent vendégség (Eucharisztia / Úrvacsora)* jelölésű országos kiállításával, valamint a *NEK 2020 (Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus)* eseményével. Én legalábbis ennek magyarázatát a KKK spiritus rectorának, Balanyi Károlynak a gondolkodásában vélem felfedezni. Tudniillik míg „a hit kultúrája” az említett biennálé szelleméhez hasonlóan egy elkötelezettebb keresztényi gondolkodást (egyházi és liturgikus művészeti, hitvallásos és/vagy szakrális alapállást) feltételez, addig „a kultúra hite” egy tágabb – ha tetszik, egy teljesen szabad, tisztán humanista, esetleg öncélú és „ateista” – értelmezést is megenged az alkotóknak.

A leginkább a szerigráfiában és a szitazománcban, de a művészeti írásban is jeleskedő festő-grafikus véleménye szerint: „az eredeti szimbolikus értelemben az *összekötő* ellenfogalma az ördögi, diabolikus, tehát a *szétválasztó*. Sajnos korunkra a szétválasztás jellemző. A világ szekularizálódik, nincsenek nagy, átfogó gondolatok. A művészetből kikopott a lényeg, a transzcendens szándék. A középkorra jellemző szerves világkép részekre hullott. Most már az egyén dönt világszemléletéről. S ez a gondolkodásmód áthatja a művészeteket is. Régebben még természetes volt egy építész számára egy szobrásszal vagy egy freskófestővel való együttgondolkodás. Tehát hogy az épület bizonyos belső részeit együtt tervezzék meg. Ez már régen a múlté. A túlságosan liberalizált, egoista világban alig beszélnek a művészek felelősségéről.”⁴ Ezért az ő gondolkodásában „a hit kultúrájának” oldalán állva egyrészt: „Krisztus követésében meg kell szabadulni a földi dolgokhoz való rendetlen ragaszkodásainktól, ki kell üresíteni magunkat, mert Isten odaönti áldását, ahol üres edényt talál”;⁵ másrészt: „a világot istenarcúnak teremtették, amit bűneink miatt elveszítettünk, ezért feladatunk a világ istenarcúságának visszaállítása”;⁶ harmadrészt a művész „a Teremtő eszközeként fogalmazza meg a témáit, ezért szerepe meglehetősen szerény, olyan, akár egy fának a törzse: a lomb szépsége nem a sajátja, csak rajta áramlott át”.⁷

Ugyanakkor „a kultúra hite” álláspontjára helyezkedve fontosnak tartja, hogy csak „szakrális, és ne vallásos művészetről beszéljünk, mert minden igazán jó művészet szakrális tartalmú. A szakralitás nem mindig a témában – tehát nem muszáj bibliai jelenteket ábrázolni, szenteket festeni –, hanem emberi magatartás, gondolkodás, szellemiség következményeként jelenik meg a képben. A teremtést dicséri, hogy a művészet szakrális tartalma független az alkotó hitbéli meggyőződésétől. Ezért sem jelenthetjük ki, hogy az a legzseniálisabb festő, aki a vallását legjobban gyakorolja. Amennyiben hagyja az alkotó, hogy a lélek üzenete a munkáján keresztül megnyilvánuljon, akkor már szakrális festő – még ha nem is tud róla.”⁸

Balanyi alapvetése szerint „a hit kultúrája” és „a kultúra hite” két pillérén állva ma „már nem kéne a galériák vagy alapítványok által diktált trendeket követnünk, le kell vetni a követő kultúra béklyóját. Tehát a mai magyar képzőművészet ne a követő kultúra divatterméke legyen, hanem saját hagyományunk, örökségünk letéteményese. Úgy legyen művészetünk európai rangú, hogy közben sajátosan magyar, Kárpát-medencei maradjon, vagyis újra azzá váljon. Különben érdektelenek, hiteltelenek leszünk. Nem csoda, hogy Nyugat-Európában nincs az elsők között a kortárs magyar képzőművészet, ha nem találjuk, vagy nem akarjuk megtalálni a hiteles, sajátos arcunkat. [...] Ahhoz, hogy valamit művészetnek lehessen nevezni, három feltételnek kell megfelelnie. Első, hogy a kép izgalmas látványt nyújtson, ami megállítja a nézőt. Ezután már a szellemet vezeti be a valódi kaland birodalmába. Ezért egy igazi műalkotásban olyan szellemi teljesítménynek kell megjelennie, ami gondolkodásra készítet, képzetársításokat indít el; a harmadik a legfontosabb: ezáltal nyújtson a léleknek katarzist, megújulást.”⁹

Ám a művészet lappangó szakrális, rejtőzködően spirituális (okkult) tartalmát a *profán* jelentésén keresztül is megközelíthetjük, ahogy teszi ezt dr. Békési Sándor református teológus *A művészet szakrális, spirituális és profán jelentése* című írásában. Okfejtésében a *profán* szó „azt jelenti: nem megszentelt, be nem avatott, szentségtelen. Minden okunk megvan arra, hogy a szakralitás

ellentétként gondoljunk rá. A profán művészet az évezredek szellemtörténetének új jelensége, a szekularizáció következményeként jött létre, s a 20. századtól korunk sajátossága lett. Előtte a művészetet a *homo religiosus* – a vallásos ember – hozta létre akár istentiszteleti célból, akár lelki indíttatásból. A profán megjelenésével azonban a *homo profanus*, a vallástalan, szekularizált ember önmagát alkotja. Azonban ne felejtsük el, hogy a *profán* kifejezés mögött valójában az a szó szerinti jelentés húzódik meg, hogy »még az isteni megjelenés előtti« (pro+phainó). Dietrich Bonhoeffer ezért mondja helytelennek a szakrális és profán területnek elkülönítését, mert alapvetően az egész világegyetem az emberrel együtt profán, úgymond mondatnánk: törekeny üres edény, amely épp készen áll a szent tartalom befogadására. [...] Ennek értelmében Paul Tillich véleménye szerint a profán nem vallástalanságot vagy ateizmust jelent (mert az lehetlenség és illúzió), hanem a látens vallásosságnak nem vallásos formákban való kifejeződését. A vallásfilozófus, Mircea Eliade is úgy látja, hogy a profán, vallástalan ember akármit is tesz, mindig a *homo religiosus* leszármazottja és örököse marad. Még ha önmagát adja is, tudatának mélyén a vallásos aura uralja, s ezért az abból feltörő mítoszban és szimbólumokban megfogalmazott mondanója azt hozza felszínre, »amit elfeledtünk«. Emil Brunner és Paul Tillich a profánnak, az ateizmusnak, a keresztyénellenességnek és a vallástalanságnak azt a jellegzetességét, miszerint a vallás, illetve a keresztyén hagyomány köldök helyét képtelen eltüntetni, *character indelebilis*nek, az ember megváltozhatatlan jellegének nevezi. Ahogy Eliade, úgy Joseph Campbell is kihangsúlyozza, hogy a profán művészet nyelve az újrafogalmazott mítosz, saját elnevezésében a *creative mythology* a különböző szimbólumok elemeiből építkezve. [...] Profán művészetnek nevezzük tehát a szekularizált ember művészetét a templom falainak tövében (*sub murum ecclesiae*) a környező – Istentől eltávolodott vagy még meg nem szólított – világnak mitikus bemutatása által, amely az Isten önkijelentésével megérintve ítéletként jelentkezik az ember számára. A profán művészi megnyilvánulásában épp a tudatalattiból eredő származása okán okkult, céljában pedig a használat és a lelkiség helyett az aktuális krízis őszinte visszatükröztetése. Azt szolgálja, hogy hamis biztonságtudatunkból felrázzon, s általa felismerjük a bajt és annak okát, a kísértéseinken munkálkodó gonoszt társadalmunkban éppúgy, mint személyes életünkben. A profán a művészet királyi funkciója – harc az ördöggel.¹⁰

Tehát mindezeket *A hit kultúrája, a kultúra hite* című kiállítás megjelenésére vetítve, fordítva azt tapasztalhatjuk, hogy a részt vevő művészek alkotásai a fenti metafora értelmében, vagy az üres, vagy a telt, vagy pedig a fellökött és újrátöltésre váró üveg pohár állapotában leledzenek. Ez a hasonlat persze éppannyira szemléletes, mint amennyire leegyszerűsítő is egyben, hiszen ha a negyvenhat alkotó nyolcvan művét nézzük, a konkrét munkák már generációs értelemben is egyenként különböző összetettségű, színvonalú, értékű, és minőségű, illetve problémafelvetésű megfogalmazásokat, anyaghasználatokat és megoldásokat tartalmaznak.

És most nézzük a kiállítást:

– A kudarcos emberi építkezés, másképpen fogalmazva az emberre folytonosan visszahulló, omló, dekonstruálódó épülettorony, a kaotikus, égbetörő kusza ácsolatok, metaforikus értelemben a vágykép-képzés és a felfelé törő vágy a témája **A. Varga Imre** egy vegyes technikás „szabadvász- nas” ironikusan drámai papírképének (*Épülünk*), egy lélegzetelállító doboz-kollázsának (*Három lét- ra*) és egy kék angyalmorf vázszerkezethez illeszkedő filigrán pálcikakonstrukciójának (*Pótszárny*). (A. Varga megérdemelten lett a tárlat egyik díjazottja.)

– **Ambrus Lajos** *Horvátország* című, tengerpartot ábrázoló akvarellje mintha a csend istenének mediterrán természetben megnyilvánuló láthatatlan jelenléte, titokzatos képe volna.

– **Balanyi Károly** tudatos figyelemmel és a szellemi virrasztók éber szándékával begyűjtött népi szakrális és hétköznapi valóságmotívumokat (fotódokumentumokat) komponál szentséges triptichonokká – az általa kifejlesztett szitazománc technika segítségével – emelkedett hangulatú műve- in (*Az örök élet kenyere III.; Inkulturáció; Madonnás triptichon*).

– **Balanyi Zoltán** meditatív hangulatú szakrális objektumokat, isteni őstotemeket épít más-más színű, megmunkálású és fajtájú, természetes módon hasadt, egyszerű megmunkálású, szimbolikus kódarabokból. Ezen a tárlaton egy talált malomkerék is belekerült művébe (*Cím nélkül*).

– Az ungvári születésű **Bazán Vladimír** *Oltár* jelölésű festménye aransárga pompájával, bíborszí- nű háttérével, sejtelmes papi figuráinak és szentjeinek barnás tónusaival, az ortodox, és a görög kato- likus egyház liturgiájának misztikus hangulatával a keleti ikonfestészet hagyományát kelti életre.

– **Bella Rózsa** két akvatintával készített, elbeszélő jellegű, realiztikus jelképeket használó grafikája *Boldog Összében*, a kereszt és Jézus Krisztus megidézett felmagasztalásában mutatja meg nekünk az üdvösség útját (*Ő urunk és mesterünk, barátunk és táplálékunk*).

– Egy maivá varázsolt „kirándulós” bibliai témát – egy elképzelt spontán hegyi beszédet – tár elénk **Bruncsák András** belehelyezkedő, pusztán csak színes foltokból építkező, mégis látható jelenetű összeálló, empatikus villódzású, sejtelmes vízfestménye (*A tanító*).

– **Csurgó Erika** szuggesztív, csurgatott (a név kötelez!), fröcskölt gesztusokkal, lendületes, heves foltokkal jeleníti meg a Megváltó keresztre feszített korpuszát (*Meggyötörve*).

– **Damó István** expresszív foltokból és firkaszerű kusza vonalakból kibontakozó bánatos, magányos emberalakjai, létbevett karakterfigurái mintha mindig a krisztusi szenvedéstörténet hétköznapi napokba fordított jeleneteit ábrázolnák (*Befelé zokogni; Akit a kövek eltaláltak; Ellenszélben*).

– **Deli Gábor** *Leesés a keresztről* jelölésű, nagyméretű absztrakt expresszionista festményének a témája nem pusztán egy szimpla emberi dráma egzaltált szerepjátéka, hanem sokkal inkább annak a valamikor megtörtént konkrét áldozatnak a mába vetített ironikus, szatirikus és ijesztő képtelensége, megismételhetetlensége.

– **Garti Goór Imre** alkonyi fényekbe temetkező fás, erdős, gyűlt vizes (jeges, hófoltos?), sötét bugaci tájképe már majdnem tiszta misztika: a természet lelkének emberi szellemmé történő átváltoztatása (*Bugac*).

– **Goór Imre** posztimpreszionisztikus tanyasi tájképén egy nagy közös lélekké olvad össze az ember, a fény, a természet és az Isten (*Boglyák*).

– **Gulyás Géza** pseudo-triptichonja, három vegyes technikás formázott képe, egyenként olyan valóságos motívumot, jól körvonalazott, jelképes erővel bíró, tehát valami konkrét, de szakrális vonatkozású alakot, tárgyat, illetve témát fordít át a mikro- és makrovilág dimenziójába, mint a misztikus krisztusi arc sziluettje (*Meditáció*), a kozmikus térképpé varázsolt *Koronázási palást* és a könnyfoltos írásjelekkel összeimádkozott *Siratófal*.

– **Gyalai Béla** két biblikus témájú, fojtott izzású allúzió-képe maga a célozgató, utalásos, példalódzó belehelyezkedés, maga a sejtetett sejtelen, a bizonytalanság bizonyosságának empátiája (*Cím nélkül; Fej*).

– **Hegedűs Anna Tünde** *Forma I–II*. jelölésű két, kevés színt használó, tónusos, atmoszférikus, levegővel átjárt vásznának a szűkszavú, minimális ábrázolási témája és programja: egyszer a síkfelület illuzórikus térré alakítása, másszor a szokatlan nézőpontú elmosódott tárgyábrázolás hihetővé tétele, vagyis a bizonyosság keresése, kiszűrése a valóság és az illúzió összekeveredéséből.

– **Hermkens Edit** *Ketten* című, vastagon, ízesen festett színes vásznának témája talán a Paradicsom kertjének valamiféle mai, profanizált átértelmezése egy bányató (?) képében, jelenetében, benne két ember önfeledt fürdőzésével.

– **Kalmárné Horóczy Margit** (1933–2020) mindig szuverén módon használt népművészeti motívumokból, jelekből, pöttyökből, jelképekből építi fel emblematikus-szimbolikus, síkszerű, mégis valamiféle csillagközi transzparenciát és kozmikus mélységet is érzékeltető, finom színharmóniájú, dekoratíván összetett képeit. Négy darabból álló sorozatában is ezt teszi (*A nő ikonja; Életfa; Holdvilág; Változatok*). (Az idős, ágyhoz kötött művésznő még élt, amikor a február 25-én a zsűri megítélte számára az életműdíjat, ám nem is olyan régen megtudtam, hogy néhány nappal később sajnálatos módon eltávozott az élők sorából.)

– **Király Gábor** nagyméretű szabadvásznas festménye, amely két kutyát és egy embert ábrázol egy deszkakerítéssel elhatárolt vidéki (városon kívüli) udvaron, része annak a személyes mitológiának, annak a sokszereplős, parttalanul hömpölygő, véget nem érő hétköznapi privát történetnek, amelynek naivan, primitíven, nyersen, gyermekien megrajzolt eltorzított emberalakjai, állatai, tárgyai, kellékei, jelenetei már évek óta „fellépnek” a művész életszínházban (*Él*).

– **Kőrös Sára** érzelmes hangolású, inkább tanulmányyszerű, mint autonóm jellegű vegyes technikás rajza egy templomszoborra emlékeztető vagy konkrétan azt megjelenítő női (Árpád-házi?) szentet ábrázol kereszttel a kezében, rózsablakkal a feje mögött (*Sugárzás*).

– **Kun-Sebők Kata** textil-applikációt is használó kollázs-festménye inkább humorosan, viccesen, ironikusan, mint komolyan mesél a „szakrális tolvajlás”, a fészekrablás mesterének fétisvadász madaráról (*Szakrális szarka*).

– **Lakatos Pál Sándor** *Bölcső* című, remekül kivitelezett, bandázsolt, bordázott, lapfoltos, deszkázott felületű viaszveszejtési bronz héjplasztikája egyszerre őriz titkot, s idéz bárkát, ládát és korporsót.

– **Lendvai Edit** színes anyagnyomatokkal, virágmotívumos tárgypecsételesekkel díszített tetőcserép triptichonja (*Három*), valamint egy festett zsindeleszerű falpra talált tárgyából applikált asszamlázsa (*Szent*) nem más, mint a profanításban, világiasságban, hétköznapiságban, közönségességben rejlő szakralitás kissé évődő felmutatása.

– **Lőrincz László** *Valaki emlékére* című, egyedi vegyes technikás műve egyértelműen Kondor Béla lát idézi, tehát annak a valamikori, a Kecskeméti Művésztelepen is megforduló, egyéni mitológiát teremtő, krisztusos és angyalmotívumos képekben bővelkedő ikonikus művésznek az emlékét, alakját eleveníti fel, foglalja a festőállvány keretébe, aki maga is ikonná vált.

– **Lőrincz Luca** *Sem magasság, sem mélység nem rettent* jelölésű, székre, házra, létrára mászó „cirkuszi” kecskéket ábrázoló állatmeséje, festett kerámiaszobor-együttese megint csak a profán szakralizálja, és fordítva: a szakralisat profanizálja. A művésznő nem szégyellt derűs gyermeki bájjal, bumfordi kétértelműséggel megformált alakjaival kiállni a „porondra”.

– **Mészáros Marianna** gazdag és változatos életművének most két visszatérő szakralis vonatkozású „parafrázis motívumát” állította ki ezen a tárlaton. Az egyik – a *Madonna* – az úgynevezett „kőszoborfestmények” sorozatból, tehát a kőszenteket, kőangyalokat és kódémonokat, faragott pusztai és temetőkereszteket ábrázoló alkotások közül való, amelyen egyik bizonytalan eredetű, talált Mária-szobrot ültette át vászonra. Míg a másik mű szimbolikus „leit” motívuma a csigalépcsők sorozat egy neves építészeti emlékének végtelenbe tartó, perspektivikusan szűkülő oszlopegyüttesét örökítette meg (*Te vagy az út*).

– **Miklós Árpád** (ő a harmadik díjazott művész) *Ősanyag* című „utazóképének” rendkívül vonzó fiatal nőportréja (profilból ábrázolva): a vonatfülkében és -fülkéből érzékelt mozgás, az állókép-átváltozás, a személyes átszellemülés, a szendergő álmodozás, a kint és bent, a profán transzcendencia, a köztes lét érzéki megtestesítése. A festőművész és animációs filmalkotó már évek óta foglalkozik a két műfaj egyesítésével, meg kell hagyni, igen sikeresen.

– **Molnár Péter** lírai absztrakt-informel felületen megjelenő kalligráfiája: a sejtetés, a sejtetem, a hitvallás, az eltűnt, de mégis tetten ért, meglelt idő derengő visszatérése, visszaszivárgó inkarnációja; az emlékezés, az örökítés metaforája; az írás-kép, szöveg-kép tökéletes egyenértékűsége, átfedése, egymásnak való megfeleltetése; az áteresztőképesség imádatának leheletfinom és „szupertermészetes” ars poeticája; a transzcendencia szellemének és a lélek működésének mindenén áthatoló jelenléte és imája (*Rétegek*).

– **Nagy Mari** textilművész az *Elfejtett ősök árnyai* című „szabadvászsnas” triptichonjával, az átetszőséget és a lefedettséget ötvöző térbelőgatott fehérnemezes zászló-triptichonjával, az archaikus kultúrákból, valamint a magyar folklórból merített, kreatív módon átszemélyesített motívumkincsével (hagyománytisztelő életével, tradicionális gondolkodásával, újító szellemével, rendhagyó kreativitásával) újra és újra bizonyítja, hogy valóban képes „hidat verni, elmúló áramok fölé” (Gottfried Benn).

– **Nagy Otília** minden bizonnyal nagy lendülettel, odaadással, első indulatból felvitt, alla prima megoldott színompás „tájszövet” képei újra és újra a gyermeki rácsodálkozás, a lélekben tenyésző csendérzékelés, a befelé vezető út, a természet szépségeivel együtt lélegző azonosulás, az elmélyülés, a szeszély, a belefelejtkezés, az átélés, az önfeledt örömködés, a játékosság és a gyógyító érzelmesség képességéről szólnak (*Cím nélkül*).

– A fiatal **Német Ábel** David Hockney és Henri Matisse dekoratív színekultúráját, valamint leegyszerűsítő kompozíciós megoldásait, illetve Man Ray dadaista-szürrealista ízléskultúrájának és iskolát teremtő fotográfiai látásmódjának lényegi elemeit ötvöző festményei a profán szemlélet jegyében születtek. A *Man Ray vasalója* című képe a világhírű fotóművész inkvizíciós és szadista eszközét, a vezeklő „mosónők” önkínzó tárgyát, szöges vasalóját idézi. Ám ehhez képest a *Szoba növényvel* jelölésű munkája az egyszerű, szegényes, de tiszta derű megjelenítője.

– **Ötvös Nagy Ferenc** a középkor és a reneszánsz képtéológiai szemléletét újraélő, a képző- és iparművészet köztes mezsgyéjén mozgó két kisméretű *Utolsó vacsora* parafrázisa: vésett, aranyozott, süllyesztett zománc technikával készült, ízléses, bár nem igazán autonóm munka.

– **Pálfy Gusztáv** szobrászművész *Összefonódás* című, a végtelenséget egy duplán egymásba karoló Möbius-szalaggal érzékeltető álló kisbronz: kitűnő arányrendszerű, perpetuum mobile ritmúsú, fluid szekvenciájú, telitalálatos munka.

– **Petri Ildikó** bizonyos tekintetben „halszemoptikájú”, „gömbszemléletű”, madártávlatú, motívumkészletében a meseszerűséget a valósággal, a mikrovilágot a makrovilággal keverő tájbrázolásai – amint a két műcím is utal erre – valóban a panteista látásmód és érzelékület megfogalmazói (*A természet temploma; Átlényegülés*).

– **Pongrácz Márta** kissé eltérő ecsetkezeléssel, de hasonló kompozíciós szemlélettel és látószöggel megfestett két tárgyszegény csendélete meglehetősen szűkszavúan mesél a bezárkózó művész (a magába forduló ember) és a világ átszemélyesített háztartási eszközökön és alig sejtett enteriőrökön keresztül definiálódó elidegenedett viszonyáról.

– **Ragó Lóránt** (1967–2020) *MCK-sorozat*ának három szenvedélyesen expresszív darabja, vegyes technikával készített papíralapú grafikája igen határozott, nyers, falfirkaszerű, az art brut, az outsider, valamint a vizionárius művészek világára emlékeztető, de egyéni mitológiát teremtő, heves gesztusokat, emblematis jeleket, hegyes formákat, egyszerű szimbólumokat, repülő lényeket, gyermekded állatfigurákat, és kizárólag a kontúrozó feketével párosított alapszíneket használ. (Ő a tárlat másik áldozata, aki szintén a zsűrizés után néhány nappal, február 28-án este hunyt el tragikus balesetben: autójával felborult Kecskeméten, és egy villanyoszlopnak ütközött, az életét már nem tudták megmenteni.)

– **Strohner József** *A király születése a városban* című, megint csak a képző- és iparművészet határán járó eklektikus műve, egy olyan T-alakú Szent Antal-keresztbe zárt vegyes zománctechnikával készített kétrészes fekete keretbe zárt kompozíció, amelynek formakincse egyszerre támaszkodik a kora keresztény ikonok és mozaikképek, valamint a népművészet egyéni ízüvé tett jelképeire.

– **Szabó Eszter** *Lápvilág I–II.* jelölésű, talán lavírozott tussal és temperával készített két színes, könnyed ecsetrajza a klasszikus távol-keleti művészet természetközeli, a természet jelenségeit tanulmányozó, megfigyelő, a tájat, növényeket, fákat, virágokat, állatokat szemlélve és szemléltetve bemutató ábrázolás finom, érzékeny artisztikumára emlékeztet bennünket.

– **Szappanos István** *Freskótöredéke* talán az értékek veszélyeztettségére, a pusztuló, hámló, málló, repedező festmények, tábla- és oltárképek mulandóságán is átsugárzó szépségre, a keresztény kultúra repedezettségére kívánja felhívni a figyelmet.

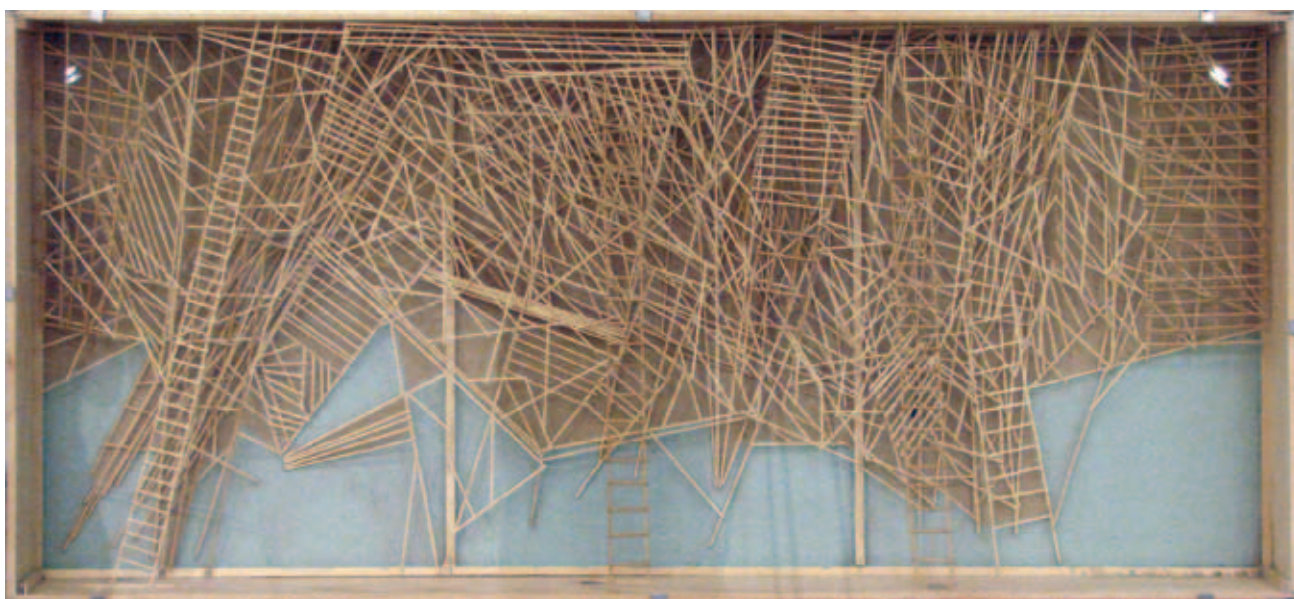
– **Szikora Imre** két dekoratív, talán inkább emberi jellemeket, mint állatkaraktereket megjelenítő színes és illusztratív, bár igen kifejező linómetszete csak áttételesen kapcsolható a *Biblia*, a vallás vagy a hit világához, így a kiállítás hívószavához.

– **Szoláth Katalin** három érzékeny lírai informel felületű, mégis ábrázoló motívumokat, jelképeket, formákat tartalmazó, magába szívó vegyes technikás grafikája egyértelműen a szentség megnyilvánulási területeit, működési helyeit, jelképes áramlási eszközeit, képleteit kutatja és nevezi meg a *Liturgia*, az *Oltár* és az *Otthon* című triptichonjában.

– **Tegdes László** *AG 2/1. (2019.02.04.01.15.)* sorozatszámú, konstruktivista szemléletű, négyzetes formájú alugrafikájának hosszú jelzése nyilvánvalóan nemcsak ismétlődő motívumainak (a fűcsomóra vagy szénára helyezett három fekete és egy vörös, egyenként kilenclyukú, szabályosan perforált kereszt alakban lefektetett lemez-együttesnek) egy több darabos szekvenciában elfoglalt helyére, de a készülés pontos idejére is vonatkozik. A mű csak áttételes képzet-társításokon keresztül kapcsolható a kiírt témához.

– **Ugray Zsuzsa** három expresszív felületű, lendületes, rendkívül kifejező kézjárású, rajzos monotípiája viszont az újszövetségi *Biblia* passióját, Jézus Golgotára vezető útját, szenvedéstörténetét idézi fel

A. VARGA IMRE, Három létra

A. VARGA IMRE, Épülünk

RAGÓ LÓRÁNT, MCK XIII.

RAGÓ LÓRÁNT, MCK II.

a maga szubjektív eszközeivel. Mondhatni aktualizálja a témát a „misztériumjáték” két áttételes mellékszereplőjének arcábrázolásával (*Inkvizítor I–II.*), valamint a Megváltó ikonjának szenvedélyes és fájdalmas megjelenítésével (*Veronika kendője*).

– **Ulrich Gábor**, a sokoldalú képzőművész két, betonból öntött, izgalmas felületű, szelvényezett felépítésű büsztjével (*Tévhívók I–II.*) és egy, egyenként négy azonos nagyságú négyzetes elemből álló egyenkeretes, alul és felül nyitott kockával, egy szabályos tértesttel vett részt ezen a tárlaton (*Többszörös reprezentáció I–IV.*). Az egyik *Tévhívó* talán az örök Ádámot, a másik az örök Évát jelképezi. A *Többszörös reprezentáció* elemei pedig, amelyek egyenként, mintha üveglapokba mart fehér foltok egymásra rakott rétegeiből állnának össze varázslatos pasztikus felületekké, mondhatni, mágikus-misztikus, sejtelmesen démonikus fejjé: a „felcsigázó” és a „rémítő titok” opálos megtestesítői.

– **Urbán Zsuzsanna** monomániás szeretettel és figyelemmel kutatja a természetben fellelhető különleges alakú, térfogatú, színű, varázslatos kavicsok és megkapó kövek titokőrző, hallgatag formáit, organikus motívumait, csendes meditációra és álmélkodásra készítő, emberlét előtti mintázatait. Majd a begyűjtött „marokköveit”, beszédes talált tárgyait vásznainak és/vagy papírjainak üres háttere elé téve pasztellkrétával vagy akrilfestékkel felnagyítva meg is festi, örökkévalóságukat meg is fejtí (*Ősanyag*).

– **Zugor Zoltán** festő, grafikus, könyvillusztrátor, karikaturista és portrérajzoló (az egyszerűség kedvéért: képzőművész) expresszív és gondolatébresztő grafikáin: „a lélek és a test, az ember és az anyag megrázó találkozásait ábrázolja”.¹¹ A *thetán* [lélek] útja (*Magos*) és *A thetán útja* (*Várj meg*) című két rajza szintén erről a nehezen feldolgozható problémáról szól: végül is az ember cselekedeteit, gondolatait ki vagy mi irányítja? A magas szerveződésű anyag? Vagy inkább a lélek, amelynek csak eszköze az agy és a test?

– **Zsolczi Balázs** *Angyal* jelölésű és azt is ábrázoló, absztrakt-emblematikus fehér színű anyagképét, valamint a *Teremtés* elnevezésű lírai absztrakt materiális festményét nézve eszembe jut Tóth Menyhért egy frappáns kijelentése, aki a Múcsarnokban rendezett 1976-os gyűjteményes kiállításán így kezdte beszédét: „Azt mondja a gótika, hogy emeld föl tekintetedet az égre, s meglátod, hol az igazság! Azt mondja a reneszánsz, hogy vedd le a tekintetedet az égről, s nézd meg az embert! Ott az igazság. Uram, akkor most hol az igazság? A szintézisben!”¹²

JEGYZETEK

¹¹ Ifj. GYERGYÁDESZ László, *Balanyi Károly*, 2006; BALANYI Károly, *Noel Ö. Gábor*, 2006; ifj. GYERGYÁDESZ László, *Goór Imre*, 2008; ifj. GYERGYÁDESZ László, *Báron László*, 2008; BALANYI Károly, *Kalmárné Horóczy Margit*, 2013; BALANYI Károly, *Bagi Béla*, 2016; ifj. GYERGYÁDESZ László, *Balanyi Károly*, 2016; TURAI G. Kamil, *Bazán Vladimír*, 2016.

¹² MEDVECZKY Attila, *Szabaduljunk meg a követő kultúra béklyóitól – A művészetből kikopott a lényeg, a transzcendens szándék*, <http://www.eredetimiep.hu/fuggetlenség/2017/majus/19/17.htm>

¹³ Balanyi Károly szíves közlése szerint: „Triennális jelleggel 2000-ben hat kecskeméti alkotóval indult útjára a keresztény képzőművészeti sorozat, azzal a szándékkal, hogy a kortárs képzőművészetben rejtőzködően megjelenő transzcendens igénynek megjelenési lehetőséget biztosítson. A 2002-ben a Kecskeméti Képtárban elindított *Keresztény Ikonográfiai Biennáléval* egymást erősítve a kortárs művészet nyelvén a kor kultúrájába ágyazottan próbáljuk megfogalmazni a hit lényegét, gondolat- és emberformáló szerepét.

A meghívott művészek köre közben kiszélesedett, és ma már az ország más tájairól is hívunk alkotókat, akik nemcsak alkalmi kihívásnak, hanem alkotó munkájuk lényegéhez tartozó motivációnak tekintik a szakralitás jelenlétét. 2003-ban a *remény képi mását* kerestük, 2006-ban pedig a jubileumi évhez kapcsolódóan Kodály valóságos műveire figyelve kutattuk a *tradíció és az innováció* kapcsolatát, az alkotó munka Isten-közeli természetét és a *műfajok közötti átjárhatóság* útjait. 2009-ben választott témánk a *CREDO*, vagyis a hitvallás. Jó alkalmat biztosított arra, hogy a művészi hitvallás és a hitről való tanúságtétel szerves egységben jelenjen meg.

A szakralitás azonban elsősorban nem téma, hanem szellemi, lelki magatartás eredménye, a hit életforma, az alkotó munka tanúságtétel, a kép hitvallás. 2012-ben meghirdetett témánk a *CORPUS CHRISTI* jelentéstartalma többretegű értelmezésre is lehetőséget adott, hiszen az oltáriszentség, az egyház, sőt egyes vélemények szerint a templom is Krisztus titokzatos teste. »A keresztény ikonográfia képbe írja át azt az evangéliumi üzenetet, amit a Szentírás szóval közvetít. A kép és a szó kölcsönösen megvilágítják egymást« (*Katolikus Katekizmus*). A VI. [*Creator Spiritus*] kiállítás a Kecskeméti Kulturális és Konferencia Központ felújítása miatt 2016. február–márciusra tolódott. Természetesen a kiállítások anyagát nem kívánjuk konkrét témához kötni, hiszen a szakralitás a legkorábbi időktől kezdve a művészet lényegéhez tartozik. Az értelmezés szabadsága az alkotó munka nélkülözhetetlen eleme, ezért örömmel fogadjuk mindazokat a műveket, melyek hitelesen vallanak a hitről, az Isten-kereső, alkotó ember küzdelmeiről. Tudjuk, hogy a teremtett világ teljessége nem azonos a látható dolgok összességével, hiszen a láthatatlan tartományok, a lélek, a szellem valósága szintén fontos és meghatározó ré-

sze életünknek. Ha pedig a világ ilyen összetett és gazdag, akkor a művészet sem mondhat le erről a teljességről. Sorozatunkban ezt a teljességet keressük. A 2019-ben rendezett VII. kiállításon nem kötelező jelleggel, az *EUCHARISTIA* volt az ajánlott téma.”

⁴ MEDVECZKY, I. m.

⁵ Uo.

⁶ Uo.

⁷ Uo. (szabadon idézve)

⁸ Uo.

⁹ Uo.

¹⁰ BÉKÉSI Sándor, *A művészet szakrális, spirituális és profán jelentése*, *Confessio*, 2017/4, http://confessio.reformatus.hu/v/hir-265/?fbclid=IwAR0KyQ-SqVB2Y50YJzq4f3V02QlHqKldXM21JEwzMHdJdG_qeTyqlAq1SFo#page3

¹¹ *A hónap alkotója Zugor Zoltán képzőművész*, <https://montazsmagazin.hu/a-honap-alkotaja-zugor-zoltan-kepzmvesz-kecskemet-kkkk/>

¹² *A föltámadás reményében* [Beszélgetés Faragó Laura Kossuth- és Magyar Örökség díjas énekművésszel, népdalénekesssel és férjével, Szokolczay Lajos Széchenyi-díjas irodalomtörténésszel, irodalom- és művészetkritikussal], *Híd Magazin*, 2020/1, 11.

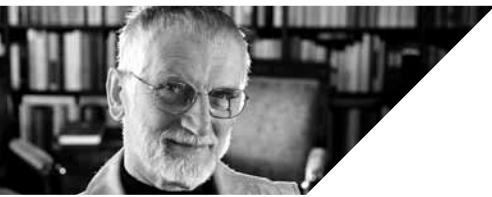
BALANYI KÁROLY, Inkulturáció

BALANYI KÁROLY, Madonnás triptichon

BALANYI KÁROLY, Az örök élet kenyere III.

SZIGETHY GÁBOR (1942) Budapest

SZIGETHY GÁBOR

Lapszemle XXX.

Lexikonokban, kézikönyvekben, vékonyabb-vastagabb irodalomtörténetekben napok óta eredménytelenül kutakodom: eltűnt egy magyar irodalmi folyóirat, parányi nyomra sem bukkanok, mintha a föld nyelte volna el.

Új Könyv – Irodalmi, művészeti, társadalmi, közgazdasági és politikai havi folyóirat. Főszerkesztő: Lázár Miklós. 1. szám, 1921. február. Szerkesztőség és kiadóhivatal: Wien VII. Schottenfeldgasse 53. sz. Barna egésvászonba kötött példányok, az első öt szám. Örökség feleségem nagypapjának igényes és terjedelmes könyvtárából, a belső borítón puritán ex libris: *Gábor Béla könyveiből 1857* sz. Sajnos valamely barbár kéz példányomból az 5. szám 29–62. oldalait valamikor kiszaggatta.

Lázár (Lederer) Miklós 1919 márciusában Bécsben csatlakozott Bethlen István vállaltan és eltökélten kommunistaellenes szervezetéhez. 1921-ben tért haza, Budapesten elismert, rangos újságíró, szerkesztő, politikus, országgyűlési képviselő – 1939-ig! Viszontagságos évek után „1948-ban az USA-ban telepedett le”, haláláig a Szabad Európa Rádió munkatársa New Yorkban, majd Münchenben. A *Magyar Irodalmi Lexikon* (1965) tíz sorban emlékezik meg írói és szerkesztői munkásságáról, az *Új Magyar Irodalmi Lexikon* (1994) sem taksálja sokkal többre Lázár Miklós életművét.

Minden általam ismert életrajzi forrás szerzője tévesen állítja: Lázár Miklós 1921-ben alapította A Reggel című radikális polgári hírlapot. Valójában az 1. szám 1922. szeptember 18-án jelent meg. A rövid életű, Bécsben 1921-ben kiadott Új Könyv létezéséről, igényes, izgalmas, sokszínű tartalmáról azonban senki nem tesz említést.

Amit elfelejtetek, az nincs.

Nagyratörő álmok vezérelték a lapalapító főszerkesztőt 1921. februárban: „minden államok, minden világrészek” magyarjainak ajánlja az új folyóiratot. Hangsúlyozza: „Az »Új Könyv« nem kalandozik el a napi politika ingoványába. Párt- vagy osztályszempontok nem vezérlik. Gyűlöletet, kunkságot, bosszút, elfogultságot nem ismer és nem akar ismerni. A szeretet, a megértés, a legnemesebb szándék az »Új Könyv« célja, alapja és lényege.”

Pillanattal Trianon után – száz év múltán is rokonszenves álom.

A főszerkesztő társakat keres: írást kérő levelekkel ostromolja az itthoni és a szétszóródott, átmenetileg vagy végleg Európában otthonra lelt magyar írástudókat. Hívó szava követőkre talál: társakat, rangos társakat talál a jövőépítő közös álmodáshoz.

Tóth Árpád két verset (*Az öröm illan, Prospero szigetén*) küld a szerkesztőnek, Szép Ernő hatot, köztük a *Csókoljatok meg csillagok* első változatát. Babits Mihálynak Bécsben 1921-ben, a Hellas kiadó gondozásában megjelent *Erato. Az erotikus világművészet remekei* című kötetéből közöl a lap három antik verset és az *Énekek éneke* Babits fordította gyönyörű részletét.

Molnár Ferenc *A hattyú* című vígjátékából a folyóirat márciusi számában olvashattak a kortársak egy negyed felvonásnyi mutatványt. A darabot 1921. március végén mutatták be a bécsi Burgtheaterben. Vajon mire gondoltak az Osztrák–Magyar Monarchia romjain kikiáltott osztrák köztársaságban színházba látogató bécsi polgárok, amikor Beatrix hercegnő így ostorozta a demokráciát: „Mindenkit korrumpál. Már a királyok közt is alig van egy-két royalista.”

Bródy Sándor februárban terjedelmes írásban vitatkozik korábbi íróbarátjával, Gárdonyi Gézával, júniusban hosszú, baráti levélnek álcázott esszében elmélkedik a 19. század második felének szomorú sorsú költőjéről, Vajda Jánosról és életművéről. Zilahy Lajos *Tavaszi misztérium* című írása a márciusi számban az 1921. március 21-én születésnapját harminc év múltán boldogan ismét húsvét vasárnap ünneplő író múltidőbe rejtett önéletrajzi vallomása. A Rómában élő festő, újságíró, haditudósító, Molnár Ferenc volt felesége, átmenetileg olasz báróné Vészi Margit a főszerkesztő felkérésére írt a lap számára irodalmi levelet. A magyar nyelv gyönyörűségeiért lelkesedik, de megvallja: két éve már csak olaszul és németül ír. „Nem szégyellem leírni: felsírt bennem a vágyódás és öröm, amiért megint lehet és érdemes a magam nyelvén olvasnom és írnom, az elsőt és egyetlen, az anyanyelvemet, az *enyémet*, akárki akármit mond is...” A háborút túlélte Itáliáról nagyon borús, barátságatlan képet fest, írását olvasva az

ember nem érti, ha ez a véleménye, miért Olaszországban él. Később, ahogy Magyarországot, úgy Itáliát is elhagyta, Amerikába költözött, Hollywoodban dolgozott, évtizedek múltán tért vissza Európába, Spanyolországban pergette nyugdíjas éveit. Valaha magyar író, magyar értelmiségi szeretett volna lenni.

Szomorj Dezső gúnyos-keserű írásában a *fiu-me-i háború*, a tengerparti város békétlen állapotáról számol be. „*Abbazia 1921 január*. Tisztelt Szerkesztő Úr, nem látom itt magam körül, hogy valami magyar haditudósító kocsizna a parton vagy csónakázna a Quarneron, hát bátor leszek ajánlani Önnek mint sétáló privát alak a magam kontár értesítését, hivatalos sarkantyús haditudósítás helyett. Tetszik tudni, hogy itt még világháború van? Azokat az ágyúlövéseket, amelyeket Szerkesztő Úr Bécsben a Neue Freie Presse sürgönyeit pillantván lelki füleivel mint távol puffanatokot hall álombeli bágyadt hanggal, azokat az ágyúlövéseket én valódi nyers fülemmel azon melegen hallok itt, az abbaziai korzó korlátjára tehénkedve.”

Klasszikus közhely: a béke a háború folytatása más eszközökkel.

Szép Ernő költő, látóköre kivül létezik a politika – az irodalom jövőbeni sorsáért aggódik. A márciusi számban indulatos, szomorú kérdéssel fordul a szerkesztőhöz. „Kérem: hol vannak az Olvasók? Kik az irodalmi revünek az olvasói? Kik azok? Kik, kicsodák olvasnak irodalmat? Kik azok, kérem, most, most itt, ebben a világban, kicsodák az olvasók, egyenként kérem, hol laknak, miből élnek, milyen költséggel öltözködnek, mit, miket szívnak, mikor rágyújtanak, hol szerzik a dohányt, mit fogyasztanak reggelire, ebédre, vacsorára? Tudna szerkesztő úr nevekkal szolgálni az olvasókat illetőleg, hogy igenis, Ez meg Ez is olvasó? Van olvasó?” Szép Ernő nem sejtette, hogy jajdulása, aggódása – *Van olvasó?* – száz év múltán ma időszerűbb, szorongatóbb gond, mint korábban bármikor.

Karinthy Frigyesnek három rövid írása jelent meg a folyóiratban. Az író életművének tudós kutatói biztosan tudják, mikor és hol jelent (jelenhetett) meg újra *A majom és a hangya* című parányi remekmű. Tavaszi este van, régi újságot olvasok, betűfaló értelmiségiként élvezem a százéves szöveg *üzene-tét*. „HANGYA: Minálunk, a mi bolyunkban nem talál sz dologtalan hangyát, mert aki nem akar dolgozni a köz érdekében, azt kipusztítjuk magunk közül. Mindenkinék megvan a maga feladata a közös munkában – mi munkások vagyunk.

MAJOM (legyint): Tudom, olvastam Marxot. Nem érdekel.”

Merengek a hidegen pontos szón: *kipusztítjuk*. Karinthy Frigyes olvasta Marxot, számtalan más

bölcsebb, valóban örök életű író, gondolkodó műveit, és látta Budapestet 1919-ben. Testközelben, szorongva élte át a történelmi pillanatot, amikor a hatalmat birtokló marxisták elkezdtek *kipusztítani* a velük egyet nem értő, engedetlen magyar állampolgárokat. Olvasta Marxot, de azt 1921-ben nem sejtette: a hatalmat bitorló marxisták ötven év múlva nem engedélyezik, tiltani fogják, hogy újra megjelenjen a Pesti Naplóban 1929. április 28-án közreadott úti jegyzete. „S már a határnál vagyok, s mint ha eleven, még vérző seben gázolna keresztül a vonat, ahogy megpillantom az első idegen feliratot ott, ahol nemrég a testem és vérem nyelvén szóltak hozzám. Begyógyulhat valaha ez a seb, vagy fel kell vágni, újra bevarrni, vagy újat vágni valahol másutt – a baj megvan, nem lehet letagadni, az a kérdés csak, lehetne kezelni belülről, vagy csak a kés segít. Istenem. Fáj.”

Fáj, lelket gyötrően fáj Trianon 1921-ben Krúdy Gyulának is, aki az Új Könyv minden számába két írást is ad nyíregyházi földijének, a főszerkesztő Lázár Miklósnak. Első írásának – *L. M. emlékkönyvébe* – első mondata 1921. január végén: „Mostanában Magyarországon mindenki álmodik.”

Öröknapár a Kárpát-medencében: *mostanában*.

Mostanában, amikor a „finom veretű aranyok helyett a nikkel korszaka a legközelebbi grádus, nemcsak az ország közgazdaságában, hanem az irodalomban is. Itt nem lehet azt mondani, hogy visszament az idő száz esztendővel; nem; olyan helyre ért, ahol még sohasem volt. Elkövetkezett a korszak a megkisebbedett nemzet történetében, amikor a tehetséges emberek útban vannak.”

Megkisebbedett nemzet – az író Krúdy Gyula felmérhetetlenül bölcsebb, becsületesebb, messzebbre látó, mint a nagyhangú, mindennapi hazugságikban körbelyongó politikusok. Tudja: a nagyhatalmak politikacsinaló gazemberei által 1920. június 4-én ránk kirótt erőszakos országcsönkítés dráma és tragédia. Dráma, mert a magyarok életéből, a magyarság szívéből, lelkéből metszett ki egy darabot: az ország *kisebb* lett, a nemzet *megkisebbedett*. Tragédia: katarzusra, megtisztulásra kényszeríti a nemzet lelkiismeretét.

„Mostanában Magyarországon mindenki álmodik.”

Bíró Pál nagytőkés, gyáros, pénzember, politikus: józanul álmodik, tárgyilagosan elemzi az új, ránk erőszakolt politikai és gazdasági helyzetet. „Történelmünk nagy országútnán előttünk az új mérőföldjelző: Trianon. A nagyhatalmak pecsétjétől súlyos trianoni békeakta, új nemzetközi kötelmeink és jogaink írásba foglalása megtestesült valóság lett. Nem könnyű sors kimérését és vállalását jelenti.”

Józan álom: Trianon! – vagy hozzáidomulunk, vagy ellene fordulunk, megkerülni nem lehet. Sokan úgy gondolták, Trianont tudomásul venni is nagyon nehéz, szinte lehetetlen, nemhogy vállalni. Bíró Pál józanul álmodik: pénzügyi terveket sző, vitázik a pénzügyminiszterrel, kiútkereső gazdasági lehetőségeket fogalmaz meg, javaslataival tágítani próbálja az ország gazdasági, politikai mozgásterét. Úgy gondolja, „a szerződési kötelezettség teljesítése” esetén „a szerződésben biztosított olyan jogot is nyerünk, mely által Magyarország az egész emberiség szívéhez nőhet”.

Kis nép csömlátású politikusainak gyakori tévedése: elhiszik, el akarják hinni, hogy ha engedelmeskedünk, majd megdicsérnek a nagyhatalmak, és a szófogadásért elismerés, jövedelmező jutalom jár. Bíró Pál azt álmodja: „Magyarország nemzetközi placettel [jövahagyással] való jogot nyer a magyar kisebbségek jogainak ellenőrzésére, védelmére.”

Álom, álom, édes álom... énekelték Bécsben, a Johann Strauss Színházban Kálmán Imre örökzöld operettjében...

Feleki Géza írása – *Világpolitikai perspektívák* – a februári számban *keserű* álom. A *nagy háború* 1918 novemberében véget ért, de 1921 tavaszán számtalan *kis háború* zajától hangos a Föld, véres a föld... „...nem folytatjuk naptár szerint a negyedik békeév

kis háborúinak felsorolását. És legalább látszat szerint 1921 elején inkább csökkentek, mint gyarapodtak a valódi béke helyreállításának kilátásai.”

Valódi béke? Keserű álmot álmodik a művelt, harcos, tudós újságíró. A nagyhatalmak közötti erőviszonyok a közeljövőben várhatóan átrendeződnek, London távolodik Párizstól, Berlin közeledik Londonhoz, itt, Közép-Európában ránk, magyarokra nem sok jó vár...

„Mostanában Magyarországon mindenki álmodik.”

Az Új Könyv folytatásokban közli Krúdy Gyula új regényét: *Mit látott Vak Béla Szerelemben és Bánatban*. Krúdy Gyula nem politikus, nem közigazdász, nem tudós – író, regényt ír. Vak Béla története *teremtő* álom. A *vakember* valaha látott, és „láthattuk őt a pesti utcákon, amikor még boldog és nyugalmas volt Magyarország”. Amikor még látott a *vakember*, „látta, hogy ez a vállalkozó kedvű város hogyan rohan a csőd felé, terjeszkedésével és mámoros életkedvével”. Rég volt. Krúdy Gyula 1921-ben írja regényét: a *vakember* már nem lát. De látta Magyarországot, amikor még boldog és nyugalmas volt. Emlékszik a múltra. Álmodik a jövőről.

Az irodalom: jövőt teremtő álom.

Vigas, gyógyír, reményforrás a *kisebb* ország és a *megkisebbedett* nemzet számára.

THIMÁR ATTILA

Időszámítás: előtt – után

THIMÁR ATTILA (1969) Budapest

Akár az emberi civilizáció történetét, akár saját életünket kezdjük mesélni, az egyes részeket elhatároló fordulópontokat kiemelkedő eseményekhez kötjük. Igaz, hogy mindig csak utólag, nagyobb időtávlatból derül ki, mi volt a kiemelkedő, a továbbiakat meghatározó esemény.

A koronavírus, a COVID-19 járvány szerepe emberi civilizációnk történetében majd egy évtized múltán látszik pontosan, de már most, ebben az átmeneti időszakban érzékelhető, hogy egy teljesen új periódus kezdődik el mindannyiunk történetében. Most ugyan még sok mindent nem lehet előre látni, de a változások szele már mindenképpen érzékelhető. S ebben talán az a legfontosabb hogy ezek a változások jórészt már lejajlottak, itt a szemünk előtt, csak mi nem vettük észre. A hétköznapi

rutin változatlan menete nem engedte, hogy távlatból személve észrevegyük vagy igazán komolyan vegyük civilizációnk átalakulását.

Mitől lett ilyen sajátos lakmuszanyag a COVID-19 járvány? Elsősorban attól, hogy ezt a minden föld-részre pillanatok alatt kiterjedő járványt a média élőben közvetíti, ugyanúgy, mint a háborúkat, katasztrófákat, természeti csapásokat. Percről percre nyomon követhetjük a halottak számát, az egészségügyi szabályozás alakulását, közben persze a valutaárfolyamok, tőzszeindexek és az olajárak változását, a munkanélküliség növekedését. Ez azonban nem a valóság képe, hanem az, amit a média ebből láttatni akar, s főképpen, ahogy láttatni akarja. Nem arra gondolok, hogy az egyes médiaszereplők saját gazdasági és politikai érdekük szerint mit

válogatnak össze a valóság darabkáiból, hanem arra, hogy szinte minden megnyilvánulásukban azt érzem, hogy saját nélkülözhetetlen szerepüket akarják erősíteni. A diskurzus elsősorban arra irányul, hogy a befogadó odakötözze magát a hírcsatornához. Ha öt percig éppen nincsen hír, akkor is írnak, kitesznek valamit a weboldalra. Egy összefoglalót a tegnapról, a múlt hétről, néhány véleményt vagy bármit, de szükséges, hogy fennmaradjon a folyamatos figyelem a média iránt, mert – a háttérben meghúzódó üzenet alapján – innen jön majd a megváltó „jó hír” a járvány csökkenéséről, a korlátozó rendelkezések felfüggesztéséről. Az összes médium, és főleg az internethez kapcsolódók a legjobb kopók szimatával vették észre a lehetőséget, hogy most aztán végképp magukhoz bilincselhetik a közönséget.

Az utóbbi években, évtizedekben megszoktuk ezt, ám most újdonság, hogy éppen egy ilyen tragikus kimenetelű eseménysorhoz kapcsolódik ez a gesztus. Sőt, egy olyan történelemhez, amelyben – egyébként éppen a média szerepe miatt – a legnagyobb motiválóerő a félelem. A COVID-19 ugyanis új járványként leginkább a félelmet növesztette meg mindenkiben. Elsősorban saját magunkat féltjük (mi lesz, ha én is elkapom, és belepusztulok), de az idősebb rokonokért is aggódunk – jogosan és természetesen. A félelem alapja az, hogy nem ismertük és pontosan még ma sem ismerjük a betegség tüneteinek paramétereit, azaz senki sem tudhatja, hogy találkozott-e már szervezete a vírussal. Ha elkezd köhögni, ennek oka a környező por, netán a kezdődő tavaszi allergia, vagy a vírusbetegség gyenge lefolyású változata? Netán a kettő kombinációja, amelytől még ugyanúgy megfertőzhet másokat. Ha erősebbek a tünetei, az már egyenes út a lélegeztetőgépig? Az első hetekben rendszeresen érkeztek adatok arról, hogy hányan lettek regisztrált fertőzöttek, és hányan haltak meg, de hogy a regisztráltak közül hányan kerültek kórházba, és közülük kinek életveszélyes, súlyos vagy csak átlagos az állapota, arról keveset tudtunk. Április utolsó harmadától kezdve lettek nyilvánosak az adatok a kórházban ápoltakról és közülük a súlyos, lélegeztetőgépes esetekről. (Az utóbbi az előbbinek kb. 10%-a.) A média agresszív és alapvetően a félelem mechanizmusára építő logikája miatt azonban ezek az arányszámok sem látszottak sokáig.

Az emberek féken tartása a megfélemlítés eszközeivel persze régóta bevett gyakorlat civilizációnk történetében, de ennek egyik szükséges következménye, hogy az embereket nem tekintjük önállóan felelősségteljes döntést hozó egyedeknek. Azért érdemes ezt ilyen erős állításként megfogal-

mazni mert elvezet minket a mostani világhelyzet gyökeréhez. A felvilágosodás eszmerendszerében, a 18. század közepén, második felében alakult ki az az emberkép és világszemlélet, amelynek alapja, hogy az emberek tájékozott, önálló döntéseket hozni képes személyek, s ezért a társadalmak berendezkedése, a politika működése, az összes kiterjedő társadalmi intézmény erre épült. Az egészet leíró, matematikai alapokon álló modell pedig azt formázza, hogy az egyéni döntések összeadódnak, s ezek teljessége és összessége leképezi a közönségi döntéseket is. Ebből következően a civilizáció változásaiban az az irány tükröződik, amit az emberek többsége kíván. Ennek az elméleti, világszemléleti konstrukciónak az utóbbi években sok olyan kérdéssel kellett szembenéznie, amelyre nem tudott válaszolni. A globalizációs környezeti ártalmak és a klímaváltozás miatt pedig sok ponton érvénytelenné, illetve a továbbiakban nem fenntartható szemléleti modellé vált. A mostani vírusjárvány pedig a modell alapilléreit rengeti meg. Milyen mértékben és milyen formában felelős az egyén döntéseiért, ha az intézményrendszerek helyette és fölülte döntenek olyan kérdésekben, amelyek szinte azonnal és mélyrehatóan befolyásolják az életét? (Pl. a járvány első hullámának lecsengése után az államok, illetve nagyobb geopolitikai térségek határainak megnyitása. „Kinek van szüksége arra, hogy újra behurcolják a vírust?” – vélhetik sokan.) De ugyanennek a modellnek másik része, hogy maga az állam sem tudja teljes mértékben garantálni az állampolgárok életét, hiszen a helyzet annyira új, hogy nem lehet látni, milyen intézkedések lesznek majd igazán hatékonyok. Ez utólag, több év elteltével fog kiderülni, s a jó döntésekhez ma sem az egyén, sem a társadalmi intézmények szintjén nincs meg a szükséges információmennyiség. Nem tudunk eleget a járványról.

A vírusjárvány a biztonság kényelmes érzésének elvesztését hozta el világunkba. Eddig úgy gondoltuk, hogy a felvilágosodás racionalizmusában gyökerező világkép, amely kitüntetett szerepet szánt a tudomány diskurzusának, megoldja, hogy ne érezzük magunkat kiszolgáltatva bármiféle előre nem látható eseménynek. Minimálisra tudjuk csökkenteni a jövő kockázatát. Ez teljesen szertefoszlott e pár hónap alatt. A most regisztrált helyzet olyan speciális, hogy erre nem lehet a tudományos eljárások prioritásával összhangban álló választ adni. A szigorítások–lazítások ritmusában az egyéni döntések, megérzések nagyobb szerepet játszanak majd, mint a tudományos elméletek ide még nem alkalmazható tézisei. (Ilyen pl. a nyájimmunitás gondolata-

tának felmerülése és az erre irányuló ötletek és tettek a világ több pontján, mikor még a Föld lakosságának 1%-át sem érte el a járvány.)

Azt már látjuk, hogy a vírus nem fog hipp-hopp eltűnni a Földről, kénytelenek vagyunk megszokni jelenlétét, azaz kénytelenek leszünk hozzászokni egy kockázati faktorhoz, illetve ahhoz, hogy a folyamatosan beálló új és új helyzetekben nem biztos, hogy a legjobb megoldások fognak születni.

Nem lehet mindenkit folyamatosan bezárni, az újrainduló hétköznapiakban az a lehetőség marad, hogy minden ember saját maga, és ténylegesen saját maga vállal felelősséget a sorsáért, s nem az a politikai hatalom, amelynek a társadalmi szerződés értelmében felhatalmazást adott a fennhatóság gyakorlására. Sem az állami intézkedések, sem az egészségügyi felkészülés nem tudja kizárni senki életéből azt, hogy találkozzék a vírussal. Másképp fogalmazva: nehezen kerülheti el bármelyikünk, hogy előbb vagy utóbb elkapja a vírust, amely bizonyos esetekben egészen szélsőséges tüneteket okoz, esetleg halált is. Az újrainduló életben tehát ebbe a kiélezett helyzetbe lépünk be, nap mint nap face to face a halállal, még akkor is, ha az emberi alaptermészetnek megfelelően nem fogjuk ezt a nap minden percében magunkban morzsolgatni.

Természetesen nem reális és nem értelmes, hogy évekig nem megyünk koncertre, színházba, kiállításra, étterembe; de az is nyilvánvaló, hogy mindezt nem tehetjük meg az eddigi nyugodt biztonságérzésünkkel. S az is bizonyossággal állítható, hogy az emberi populáció növekedésével az egyik hullámot a másik fogja követni, az egyik problémakört már tolja is félre a következő (környezetszennyezés, éhínség, elnyomorodás, társadalmi radikalizmus, szektásodás).

Ami minden bizonytalanság ellenére már most érzékelhető, látható, hogy a stabil és kiszámítható jövő illúziója szertefoszlott. Míg 2019-ben a klímaválság miatt a 2030-as, illetve 2050-es évekig terjedő intervallumokkal lehetett „számolni”, ma már sem egy vállalkozást, sem egy családi életstratégiát nem lehet úgy tervezni, hogy abban hatnyolc évnél hosszabb időszak szerepeljen, hiszen beüthet bármikor olyan változás, amely a munkahelyet, a családszerkezetet, az életkörülményeket eltörli vagy alapjaiban átalakítja. Nem lesz meg a tíz évnél hosszabb kiszámítható jövő, ezért mindenki rövidebb időszakokra fog tervezni, s ennél radikálisabb és fundamentálisabb változást nehezen tudunk elképzelni a világ történetének utóbbi száz-százötven évében. Rövid távú berendezkedés. Ez a párkapcsolatokat, az életstratégiákat, a foglal-

kozási típusokat, a tudáshoz, képzettséghez való viszonyt – mindent alapvetően átalakít majd. Minek tanulni egy hosszú egyetemi, hat-nyolc évig tartó képzésen, ha a végére komoly eséllyel beüthet olyasmi, ami nagymértékben átalakítja a most éppen érvényben lévő életrendet? Az elmélyült tudás, a megalapozott és specifikus képzettség jelentősen veszít majd értékéből.

Nem vizsgáltam át aprólékosan a külföldi híreket, értékeléseket, elemzéseket, mert erre nem volt időm, de azért erősen feltűnt, hogy egy szempont nagyon hiányzik az eddigi információáramlásból. Az, hogy a különböző generációk másképpen élik meg a járványt, s más válaszokat adnak rá. Nem arra gondolok elsősorban, hogy a tinédzserek továbbra is buliznak, vagy saját virtuális terükben egy teljesen új, elzárt világot alakítanak ki. Hanem arra, hogy azoknak, akik most óvodások, akik most kezdenek iskolába járni, ez a több évig tartó helyzet a legalapvetőbb szinten épül majd be a világértésükbe. Számukra ilyen lesz, pontosabban már most ilyen a világ: kiszámíthatatlan. Kiszámíthatatlanul zűrös. Nem beszélve arról, hogy ha kimarad életükből a játszótérek szocializáló hatása (vetélkedés, verekedés és a konfliktusok megoldásainak megtanulása), az olyan személyiségdeformációhoz vezethet, amelyet nehéz lesz majd kiigazítani évekkel később.

Többször írtam már, hogy a generációk közötti párbeszéd kommunikációs problémái, az egymás melletti elbeszélések hibái milyen tragédiákat kódolnak bele életünkbe, szándékainkon kívül. Nem értik meg egymást a nemzedékek, s nem is érthetik. A járvány következtében a minimálisra csökkent esély is szinte elszáll. Nem azonos világtapasztalatból épülő nyelven (nyelvből?) fognak beszélni a különböző életkorú közösségek, s alig lehetséges, hogy megértsék majd egymást.

Ha most bármely kormánynak be kell fektetni valamibe, akkor az elsőrendűen nem a gazdaság vagy az egészségügy – jelenleg ezek a második vonalba tartozó dolgok szerintem –, hanem a fiatal generációk, elsősorban a gyerekek lelki és kommunikációs egyensúlyának, épségének megtartása. Ha ez elvész, akkor nem az lesz a probléma, hogy nem tudjuk őket integrálni a most működő társadalmakba, hanem hogy a különállásukból adódó folyamatos feszültséggel sokkal előbb robbantják szét az emberi civilizációt, mint ahogyan annak lassú pusztulása egyébként bekövetkeznék. Ha valaki beteg, idős, öreg: meghal – ez a természet rendje. Ha a gyerekekben sérül meg valami, akkor onnantól a fejlődés természetellenes lesz. Mint a daganatos betegeknél.

JUHÁSZ KRISTÓF

Mihez kezdünk ezután?

JUHÁSZ KRISTÓF (1982) Szentkozmadombja

Gondoljunk két híres mondatra. Tamási Ároné az egyik: „Azért vagyunk a világon, hogy valahol otthon legyünk benne.” A másik szerzője ismeretlen, nyilván afféle vándorbölcsességéről van szó, akik idézni szokták, a Kőhegyi Menedékház zászlótartó kőszlopát jelölik meg forrásként: „Ahogy egymással bánunk, az a hazánk.”

A világban járvány tombol, odakint nem konkrét szörnyek járnak, mint egykor valahol Európában, hanem egy teljesen arctalan, névtelen, agyatlan, lelketlen... de még csak azt sem lehet mondani, hogy mindentől megfosztott valami, mert ennek az ízének soha nem volt semmije.

A vírusnak nincs története (csak a vele találkozó embereknek), nincs ethosza, mítosza, szimpátiája, antipátiája. Nincs alsó vagy felső regisztere, mint Erósnak vagy az ásványoknak. Létével kapcsolatban nincsenek engedmények, mint például a darázsnál, ami ugyan gonosz egy féreg, de legalább a gyurgyalagnak ízlik. A döglött vírus trágyának se jó. De persze megdögleni se tud normálisan a nyomorult, mert nem is él igazán. A vírus olyan, mint a pornó, az autóverseny meg a divat: híres, hangos, és sokan foglalkoznak vele, de értelme, az nincs.

Még csak a vad, zabolátlan természet, a teremtett világ szépségesen könnyörtelen, egymásnak feszülő erőit sem idézhetjük tudatunkba, hogy kicsit megnyugodjunk. Mert rendjén van, hogy a bagoly lecsap a magasból az egérre, szőröstül-bőröstül felfalja, ami meg mégse kell, azt kiköpi; az is rendjén van, hogy az egér kirágja a spejzban a keksz zacskót, aztán odacsinál; de még az is rendjén van, hogy a jégeső agyonveri a paradicsompalántát. Ilyenek az elemi dolgok, ilyen a teremtett világ, ilyen a természet. Ilyen a dolgok természete.

A vírus valamiféle teremtés előtti vagy teremtésen kívüli létező, esetleg a genezis afféle mellékterméke, aminek semmi értelme a világ egésze szempontjából. Nem csak az emberéből. Esőnek, napsütésnek, melegnek, hűvösnek akkor is örültek a gombák, a csúszómászók, a hártványászárnyúak, a protoceratopsidák, a szmilodonok meg a háromtölkű őshalak, amikor az ember még nem öltött mellettük látható formát. Ha a világon csak növények,

állatok meg gombák vannak, azok még ellébecolnak valahogy, legalábbis végzetes bajt eddig egyik sem csinált. Ha a világon csak vírusok vannak, azok felzabálják egymást, aztán megdöglenek, és vége a történetnek. Különböző önkéntes karanténjainkból vagy külvilági hadállásainkból nézünk szembe valamivel, ami megfoghatatlan, értelmezhetetlen, értelmetlen. Ami a *Geneziséből* kimaradt.

Gyógyítunk, segítünk, kétségbeesünk, pótcselekszünk, megnyugtatjuk az öregeket, lekötjük a gyerekeket, nem mutatjuk ki a félelmünket, próbálunk racionálisak maradni, védekezni, dolgozni. Mindennek hatalmas árnyéka nő: mit fogok meg a kezemmel, mikor megyek boltba, mit veszek, hogy köszönök, mikor láthatom a szüleimet, a gyerekeimet, ha épp nem ott vagyok, ahol lennem kéne, vagyis azokkal, akiket szeretek? Hol tudhatom őket biztonságban? Hát ahol én is vagyok – mondja erre minden értelmes ember –, mert ott tudok rájuk vigyázni. Aztán most mégsem. Vagy mégis? Vagy mégsem? Ki kit fertőz? Ki kire veszélyes? Ki kivel mikor mit csinált? Ki köhögött a harmadik szomszédban? Ki hagyta a sparhelten a papírkosarat? Ó, válasza mindenkinek van, az egyik hisztérikus, a másik nyugtatgat – a nyugalom mögött van ám csak igazi félelem. Általában a hülyeség hiszterizál, és az érzékenység nyugtat. Mert utóbbi jobban fél, mert érzi, tudja...

Vadul telepítjük az összes létező, internetes kapcsolattartásra gyártott programot, hogy tartsuk egymásban a lelket. Elveikben megcsontosodott, hívó, gondolkodó értelmiségiek töltenek le a simogatós telefonjukra mindenféle játékokat, hogy kamaszodó gyermekük világában ilyenformán tegyenek szert stabilitásra, ha már a fizikai közelségnek annyi. Valóban kilépünk a komfortzónánkból: eddig a mátrixtól akartunk megfulladni, most úgy vetjük bele magunkat, mintha máshol nem volna levegő. Ha most kihúzná valaki a dugót a falból (egyszer ki is fogja), a szeretteikért való aggodalomba félig beleőrült emberek karamboloznának tömegesen az autópályán.

A képernyők és kijelzők, amik eddig elszakítottak egymástól, most összetartanak bennünket. Pon-

tosabban segítenek nekünk tartani magunkat és egymást. Máshogy beszélnek egymással az emberek. Több az érzelem. Minden praktikus közlés mellé jut valami szívből-lélekből, meg valódi figyelemből is. Szigorúbbak vagyunk magunkhoz. Kevesebb mondat kezdődik *én*-nel. Egyre szebben beszélünk egymással, miközben tekintetünk sötétbe mered.

Ha túl akarunk látni a sötétségen, a figyelmen és önfegyelmén kívül az arról való töprengést kell éber tudattal elvégeznünk, hogy mi lesz ezután. Arról kell meditálnunk, hogyan legyünk bölcsebbek. Azért kell imádkoznunk, hogy megtaláljuk a helyes gondolkodást a folytatáshoz. Olyan könyveket kell olvasnunk, olyan beszélgetéseket kell folytatnunk, amik segítségünkre vannak abban, hogy megfejtjük: hogyan kell élnünk a járvány után.

Művész barátaimat azzal vigasztalom: ha ennek vége lesz, mindenki színházba, koncertre, kiállításra akar majd menni, hatalmas kultúrrobbanás lesz a bezártság után, vagyis rengeteg munka és pénz.

Ha lennének kapitalista, világcéges, politikai barátaim, azokat figyelmeztetném: nem csak kultúrrobbanás jön a túlélés után. Az még magában jó is volna. De minden szektorban robbanni fog minden. Újra földübörög a gazdaság, újra folytatják a teremtett világ betonnal való leöntését, újra keringeni kezdenek teljesen értelmetlenül (de közgazdaságilag nyilván optimálisan) földünkön a gigantikus szállítóhajók és repülők. Gyökértelen és istentelen, ám technikailag fölkészült, okos és állatian ravasz pénzemberek tesznek szert majd gigantikus bevételekre a poszt-pandemikus korszakban a következő ilyen esetre védelmet nyújtó gépezetekből és vegyipari termékekből. És természetesen filmeket fognak rendezni a hétköznapi hőskről, akik életüket adták a vírus elleni küzdelemben – és milliók tapsolnak majd, a bevételből pedig fölépül három új villa medencével és úrállomással valahol Amerikában.

Azért vagyunk a világon, hogy valahol otthon legyünk benne. Nos, el kéne végre döntenie az egyén, a család, a település, az ország, a nemzet, és mindenféle tagolás és osztályzás szintjén: hol akarunk lenni, és hol is vagyunk valójában. Mi közöm van a körülöttem élőkhez? Közös az anyanyelvünk? Vannak közös szokásaink? Kik vagyunk egymásnak? Ugyanabban hiszünk? Ugyanazok az érdekeink?

A globalista világfalu-ideológia minden csapból folyó hazugsága a szemünk láttára lepleződik le. Közgazdászok, brókerek, Mammon, Moloch és Ahrimán szolgálai okosan meg tudják magyarázni, miért jó az, hogy a világ egyik országában csakis

takonyfű rágógumit gyártanak, a másikban meg kizárólag vibrátoros billentyűzetet. De minden értelmes, szívvel és lélekkel bíró ember beláthatja: a globalista világtrend nélkül járvány sem lenne. Ha nem vált volna természetessé az, hogy ott vagyunk, ahol valójában semmi keresnivalónk, hogy azt észük, ami abban az évszakban nem is terem, hogy olyan javakat halmozunk föl, amikre semmi szükségünk, hogy egy normális, egészséges, felnőtt ember már azt sem tudja, hogyan kell fölépíteni egy házat, hogyan kell gondozni a haszonnövényt vagy haszonállatot – nem tartanánk itt. Magyarország ab ovo agrárország. Németh László író úgynevezett harmadik útja, a nem marxista és nem is kapitalista, nemzeti értékeken és egy stabil, megbecsült földművesrétegen (Németh László idejében még létezett ilyen, de megfelelő politikával pár emberöltő alatt újra létre lehetne hozni – ahogy anno Rákosi és Kádár ipari panelprolikat csinált a parasztokból, a folyamat éppúgy pozitív irányba is fordítható) alapuló értelmiségi kormányzás elképzelése a globalista kapitalistáknak nyilván utópisztikus fantazmagória. Ám miután a globalisták elképzeléseibe épp belerokkan az emberiség, egyértelműen eljött az egyéb megoldások ideje. Ki lett próbálva a marxizmus: nem működik. Ki lett próbálva a kapitalizmus: az sem működik (a nemzeti kapitalizmus torzszülöttje szintén nem működik, talán most már belátják a politikusok is). Eljött a harmadik utak ideje. Minden országnak a magáé. Amelyik ország, amelyik nemzet a saját anyaföldjéből nem képes táplálni magát, az csupán életképtelen tömeg.

Abszurdum, hogy egy független ország, egy önrendelkező nemzet nem képes magát ellátni alapvető dolgokkal. Abszurdum, hogy azért féltjük a családunk életét, mert nemrég valahol Kínában valaki szerint jó ötlet volt denevért főzni, kutyával hálgni vagy fejen állva ülni a vécére. Abszurdum lesz, ha ezek után majd ugyanúgy fognak röpködni a repülők, és ugyanolyan őrjöngve „fejlődik” és fogyaszt tovább a világfalu.

Nem kell minden nemzetnek saját számítógépet gyártania, de legalább egy nyomorult budipapírt előállítani legyen képes! Legalább becsületes kenyeret sütni legyen képes! Legalább egy zoknit műszál nélkül megvarrni legyen képes! A nemzetgazdaság nem attól dübörög, hogy idejönnek azok az autógyárak, akik a többi világcéggel és az általuk képviselt szemléletmóddal együtt felelősek a jelenlegi helyzetért, és még sok egyéb disznóságért is. A működő nemzetgazdaságon (a szavak eredeti jelentését tekintve) azt kell értenünk, hogy minden alapvető szükségletünket képesek vagyunk hazai termeléssel kielégíteni.

A föld minden nemzetének az a nemzeti érdeke, hogy minél kevésbé szoruljon rá más nemzetekre. Bárki tanulhat bárkitől, bárki segíthet bárkinek, vagy kereskedhet bárkivel – a totális izoláltság is sorvasztó. De ha egy nemzet nem a saját anyaföldjéből táplálja magát, az biztos halálra van ítélve.

Ahogy egymással bánunk, az a hazánk. Egymást kell erősíteni, lelkileg és gazdaságilag. Döntő többségben azt kell ennünk, azt kell használnunk, ami vagy nálunk, vagy a szomszédban megterem, előállítható. A globalista kapitalizmusnak, amely eddig azért harcolt, hogy lehetőleg mindenhol legyen ugyanolyan, önkorlátozásra kell kényszerítenie magát. A világnak választania kell a fogyasztói-szolgáltatói, profitalapú viszonyokban gondolkodó ön- és tömeggyilkosság, illetve az egész emberiség családokon, közösségeken és nemzeteken alapuló fennmaradása között. A tömegizált városi embernek, a tömegembernek, ha életben akar maradni, át kell állnia egy nemzeti és agráralapú gondolkodásra. Ehhez Magyarországnak kiváló adottságai vannak. A budapesti tudatot elhomályosító szmogtól ugyan nem látszanak a gazdag zalai vagy baranyai földek, a nógrádi erdők vagy somogyi legelők, sem azok a honfitársaink, akik türelemmel, alázattal, vejtékes arccal mindezt gondozzák, életben tartják. A nemzet nem a GDP, a haza nem egy cég. A nemzet az, hogy a harmadik szomszédtól veszem a tojást, mert neki vannak tyúkjai. Vagy adok cserébe para-

dicsomót, mert az meg nekem van. Kultúreberek, értelmiségiek, pedagógusok vagy műszaki érdeklődésűek is képesek fenntartani egy kiskertet. Képesek egyszerre szellemi és gyakorlati dolgokban egymást segítő, megtartó közösségeket létrehozni. Ezeknek a közösségeknek az összefüggő hálózata a haza. Hazánk: szellemi és dologi javaink. Szellemi javaink: a nyelvünk, az irodalmunk, a zenénk, a színházunk, a népi és alanyi művészetünk, az egyházaink. Dologi javaink: amik földünkéből vétetnek.

Ha a posztpandemikus korszakban a világgazdaság visszaáll a járvány előtti öngyilkos tempóra, és a globalista kapitalizmus nem kezd el szép lassan, fokozatosan felszámolni önmagát, és nem kezd el minden nemzet a saját nemzeti öfenntartásán dolgozni, hogy a lehető legszélesebb néptömegeket terelje vissza a fogyasztás-szolgáltatás pusztító és értelmetlen rendszeréből a valódi javak előállításának valóságába, akkor újabb és újabb járványok fognak jönni. Az újabb és újabb járványok pedig szép lassan szintén fölszámolják majd a globalista kapitalizmust, de sokkal fájdalmasabban, borzalmasabban, sokkal több halállal, mintha az számolná föl önmagát.

Hazánkban Németh László és a népi írók harmadik útja jelenleg az a társadalomformáló elképzelés, amihez vissza tudunk nyúlni, ha normálisan akarunk élni az elkövetkezőkben. Minden más nemzetnek meg kell találnia a magáét.

Isten adjon mindnyájunknak tisztánlátást.

LATINOVITS ZOLTÁN

„Szeretnék visszatérő örült lenni”

Három levél Szász Péter filmrendezőhöz

Közzéteszi: Kelecsényi László

Az alábbiakban közölt levelek Szász Péter (1927–1983) filmrendező hagyatékában maradtak fenn, és kerültek az NFI Filmarchívumába. Létezésükre Szekfű András filmtörténész hívta fel a figyelmet; közlésüket Frenreisz Károly jogutód engedélyezte. Köszönet érte nekik. A levelek szövegét eredeti helyesírásuk szerint közöljük.

1.

964. 6. 28.

Mon cher ami, avec votre aranyos, [sic] je vous salut comme un guérissant!

Szóval Péterkém most már csak levélben tudlak értesíteni a dolgokról, melyek[et] intéznék.

KONDOR (chef de la cuisine de Hunnia) volt szíves fogadni szombaton 13 h-kor. Én a Hunniában kerestem – csak Révész találtam. Darab-darab gondoltam, de nem R. írta alá a letiltásomat, hanem ő: KONDOR. Így hát rohanás vissza a Báthori utcába. RÉNYI TAMÁS éppen indult, őt kértem meg vigyen el (múltkor nagyon kedves volt a Fészekben, bár nem-

LATINOVITS ZOLTÁN (1931–1976)

964.6.28.

Mon cher ami, avec votre amitié,
je vous salue comme un quérissant!

Après Péterkém, moi-même, mais aussi les
autres, nous sommes allés à la messe, quelques
intéressés.

KONDOR (chef de la cuisine de Hunnia)
est un très bon cuisinier hongrois, 13e ans, en
a Hunnia, bien entendu, > c'est Róbert, talán
tam. barab-darab gondolat, de me R.
de la ale de l'école, l'ancien G. KONDOR.
Il, lui, est un grand, un grand à Bonthorri utca.
RENTI TÁRSAS éprouve, et l'ont me
vraie et, (mielőtt maga kedves volt a főző-
ben, de nemigen ismerem) – Most – meglepe-
tőre került, hogy RÉVÉSZTŐL kért engem
augusztus elején induló filmjébe, aki „kerek-
perek” megtagadta. (Darvas J.-t szintén,
azt is megtagadta (!))

Érdeklődök „státus” vizit KONDORNÁL. –
hogy beszéltem mint ember az emberrel, a ked-
ves bácsi, legalábbis úgy láttam, – joviális 50-
es, több mint egy óráig beszélgettünk. Láthatóan
jót tett személyes megjelenésem és egy őszinte
beszélgetés. – Summa: júl. 15. után (mí-
után Götz, Németh és Várkonyi valamint Ne-
meskürtyt ismét meg fogja kérdezni, mert
ők mint mondta, teljesen máshogy informál-
ták, mint én) ismét összeülünk. Kérem ne tekintse szo-
bámat hivatalos „helyiségnek” c. sztereotip nép-
front-mondat is elhangzott – és akkor lehet hogy
akár félóra alatt revidéalom határozatomat. (Ezen
közben láthatóan rosszul esett neki, hogy az ügyről
már sokan tudnak – bár, mint mondta, szuverén
joga, hogy ő mint vezetőség, kit vesz, kit nem vesz a
filmgyárba – ily módon jogában áll egyeseket nem
venni. (Pécsi fáradt, Darvas fáradt, én renitens stb.)

Tehát, lényegében optimista vagyok. Júl. 6-án
jövök haza, akkor keresni foglak. Valószínűleg júl.
17. táján megyünk Jugóba – addig Pesten dolgozom
még ezt-azt: pénz kell a nyaraláshoz.

igen ismerem). Most – meglepetésre közölte, hogy
RÉVÉSZTŐL kért engem augusztus elején induló
filmjébe, aki „kerek-perek” megtagadta. (Darvas J-t
szintén, azt is megtagadta!)

Ezek után „státus” vizit KONDORNÁL – úgy be-
széltem, mint „ember az emberrel”. Kedves bácsi,
legalábbis úgy láttam, joviális 50-es, több mint egy
órát beszélgettünk. Láthatóan jót tett személyes
megjelenésem és egy őszinte beszélgetés. Summa
– júl. 15. után (miután Götz, Németh és Várkonyi va-
lamint Nemeskürtyt ismét meg fogja kérdezni, mert
ők, mint mondta, teljesen máshogy informáltak,
mint én) ismét összeülünk. Kérem ne tekintse szo-
bámat hivatalos „helyiségnek” c. sztereotip nép-
front-mondat is elhangzott – és akkor lehet hogy
akár félóra alatt revidéalom határozatomat. (Ezen
közben láthatóan rosszul esett neki, hogy az ügyről
már sokan tudnak – bár, mint mondta, szuverén
joga, hogy ő mint vezetőség, kit vesz, kit nem vesz a
filmgyárba – ily módon jogában áll egyeseket nem
venni. (Pécsi fáradt, Darvas fáradt, én renitens stb.)

Tehát, lényegében optimista vagyok. Júl. 6-án
jövök haza, akkor keresni foglak. Valószínűleg júl.
17. táján megyünk Jugóba – addig Pesten dolgozom
még ezt-azt: pénz kell a nyaraláshoz.

Neked, Péterkém, mihamarábbi gyógyulást,
pihenést kíván – nejednek kezét csókolja – sincé-
rement

Zoli

2.

Pozsony, 964. 7. 25.

Látod, kedves Péter

így jár az, akinek a szarkája nagyot akar. Nemrégem
még én néztelek Téged furcsa rokonsággal a Sport-
kórházban; ma ugyanígy láthatnál – Pozsonyban. –
Már egyedül vagyok, tudtommal nincs magyar ál-
lampolgár a városban. Ez sem kellemes tudat.
Szombat délután van. Borzalmas, tót, szombat, dél-
után. Ezek a tótok olyanok, mint nemzeti eledelük, a
krumpli. Csak úgy, vízben főzve.

Angolul tanulok. Fekvésemben ez az elegancia
és a szisztéma. Szépen újratanolok mindent, amit
régem elfelejtettem – és azután talán ez jó lesz arra,
hogy egy olyan országban produkáljam magam,
ahol heges szívvel is lehet.

Csak egyet nem tudok.

Eddig az életemben mindennek volt valami ér-
telme. De ennek vajjon mi értelme van? Ennél osto-
bább és kilátástalanabb betegséget még nem lát-
tam. (Egyébként ha választhatnék a rendőrség és
az orvosok között – a rendőröket választom. Nem is
voltam olyan rossz helyen.)

Egy szóval ill. egy testtel itt fekszem Bratisla-
vában (ezt a nevet azóta találták ki, amióta „nép” lett
a szlovák. Hát valahol az albánok körül keresendők a
ranglistán. (Bár én igazán nem panaszkodhatom, én
a legelőkelőbb párt-sanatórium legelőkelőbb szobá-
jában fekszem egyedül és magyarul – mivelhogy a
szlovák elvtársak nem szoknak nyáron megbeteged-
ni (quasi mintegy direkt kapóra jöttem).

Aug. 3-án reggel visz el innen a szlovák mentő-
kocsi szolgálat. Rajkán (határállomás) összes frot-
tír-törülközőkkel együtt átcsempésznek egy ma-
gyar mentőkocsiba. Az visz el Balatonfüredre a
szívkórházba. Ott vagyok található, ha semmi közbe
nem jön, aug. 20-24-ig.

Sic.

A többi kérdéses, ha nem is teljesen csendes.
Remélem legalább Te jobban vagy.

Kérlek, ne írd, mert a szlovák postaszolgálat
lassú. Csomagot ne küldj mert megromlik.

Egyébként szívből kíván minden jót.

Zoli

3.

B.füred, 64. 8. 10.

Kedves Péterkém,

Hálásan köszönöm a TV-propagandát, többektől hallottam. – Egyébként nem tudom, mi következik, úgy érzem magam, mint fizika órán, régen, mikor kihívtak, azt sem tudtam miről van szó, még kevésbé azt, mi következik. Belesültem. Nagyszerű igazgató-főorvos: DEBRŐCZI TIBOR, kivételes pali, még ő sem nyilatkozott; pontosan senki nem tud semmit, mint általában, csak most nem is a bőrömről, hanem a szívemről van szó. – Egyesek (Vígyszínház), reménykednek, hogy szept. 11-én már visszanyerem régi idegállapotomat és dolgozhatom. (Ők ezt GYÓGYULÁS címszó alatt emlegetik.) Idegállapotom már majdnem a régi; infarctus és válás után az én hegyi albérletem nem egy lakás – ehelyett más nincs. Pénz nincs. Minden bizonytalan, adósságok biztosak és nőnek. Fogalmam sincs, hol fogunk lakni, miből, ilyenek... Ezen morfondírozom ó hete; még két hét és az idegosztályra tesznek.

Szóval, Te már meggyógyultál? Már ott mászkálsz a filmgyárban? Szász bácsi? Gratulálok uram, ki tudja, mikor leszek én hasonló állapotban.

Fentjárom, – egészen úgy viselkedhetem, mint egy ember, csak emeletet nem szabad még járnom.

És, sajnos elég sokszor „érzem” a szívemet – ami nem fájdalom – éppen csak jelzi, hogy van, de viszont hamar kifáradok.

Anyám és Éva felváltva járnak át Szemesről ill. Siófokról, délutánonként, azonkívül a Balatonon hahnizó, ivó, nyaraló szakma is gyakran látogat, ami nem mindig tesz jót. – Szakállam van (I. I. Internacionálé + Kossuth Lajos), ezt úgy jelzésként használok, hogy nem vagyok azonos.

Kb. ennyit tudok magamról, több, mint amit Rólad és a Filmről. Évát hívtad Pesten, aztán eltűntél. (Ha netán írni kedved lenne, vagy erre járnál valami járművel – ha már valóban egészséges volnál, és véletlenül semmi más dolgod nem volna, valóban megtisztelhetnél.) 25.-ig vagyok itt, még 15 nap. Azután fogalmam sincs, attól függ, hogy mit határoznak.

Elegem van minden laktanyaszerű intézményből, szeretnék visszatérő örült lenni a szakmában, akivel nem lehet kijönni, vagy kedves [olvashatatlan szó] kis szakszervezeti tag leszek, csak ezt ne kelljen csinálni. Erről nem volt szó Szász bácsi, félek, megijesztettek. Nem ismerem ki magam. Ehhez nem szoktam hozzá.

Sokszor ölel
Latinovits Zoli

JEGYZETEK

Az 1963/64-es színházi évad végén a Vígyszínház társulata pozsonyi vendéjátékra utazott. A nagyszerű *Rómeó és Júlia*-előadást játszották volna, de Latinovits Zoltán már a vonatúton rosszul lett, szívinfarktus gyanújával kórházba szállították, s ott hetekig ápolták. Lényegében az egész nyarat betegeskedve, lábadozva töltötte.

Szász Péter filmrendezőt, akinek egy későbbi filmjében (*Fiúk a térről*, 1967) szerepelt, korábban hasonló egészségügyi problémákkal ápolták. Az első levélben emlegetett filmtervből nem lett semmi. Bár 1965-ben lehetőséget kapott előforgatásra, de a *Dobd vissza narancscsal* című produkció végül nem készült el. (Erről bővebben lehet olvasni Bíró Zsuzsa emlékezésében, *Liget*, 2007/4.)

A *Mon cher ami...* kezdetű tréfás, magyar szóval kevert francia mondattal Szászt mint barátját, hitvesével együtt köszönti, és jobbulást kíván neki.

Kondor István (1914–2001) a filmipari tröszt vezérigazgatója.

Chef de la cuisine... – Kondort mint a Hunnia Filmgyár „konyhafőnökét” aposztrofálja.

Révész Miklós (1914–1999) a MAFILM igazgatója.

Rényi Tamás (1929–1980) filmrendező, tervezte, hogy Latinovitsot felkéri a *Déltől hajnalig* egyik főszerepére, de végül nem játszott egyik filmjében sem.

Darvas Iván (1925–2007) színművész, filmszínész.

Götz Jenő (? – ?) gyártásvezető.

Németh András (1925–2003) a Budapest, majd a IV. Stúdió főgyártásvezetője.

Várkonyi Zoltán (1912–1979) színművész, színházigazgató, filmrendező.

Nemeskürty István (1925–2015) filmtörténész, a Budapest Stúdió vezetője.

Pécsi Sándor (1922–1972) színművész, filmszínész.

sincérement – szívélyesen

a rendőroket választom... – Ma már tisztázhatatlan, mi volt a letiltását kiváltó rendőrségi ügye 1964-ben

válás – feltehetőleg Ruttkai Éva és Gábor Miklós válóperére gondol.

Éva – Ruttkai Éva (1927–1986) színésznő, Latinovits Zoltán élete párja annak 1976-os haláláig.

A levelek lelőhelye: NFI Filmarchívum, Kézirattár, Szász Péter-hagyaték.

GRÓH GÁSPÁR

Külön-külön – és mégis együtt

Szabó Dezső és Babits Mihály

KÉT FILOZOPTER

A szakmai-szellemi vitákban a legengesztelhetlenebbek nem azok, akik a legtávolabbi nézeteket képviselik, hanem akik sokban egyetérthetnének. A Szabó Dezső–Babits szembenállás hevesességében ez a közelség kifejezetten tetten érhető, amit mutat, hogy a Nyugat alkotóinak látszólag egységes, békés közösségében kezdődött, amelynek keretei között mindketten hitet tettek a magyar irodalom megújítása mellett. Vagyis alapvető dolgokban egyetértettek.

Ellentétük akkor mutatkozott meg látványosan, amikor Szabó Dezső elhagyta ezt a kört, és nem szabott gátat intellektuális indulatainak a kötelező szolidaritás. Olyannyira, hogy kapcsolata Babits-csal ellentétes pólusok szembenállásaként jelent meg – nem ok nélkül. Mégis elhamarkodott volna kettejük viszonyát a Szabó Dezső brutalitására jellemző regénybeli karikatúrái és Babits-ellenes röpirata alapján megítélni, olyan harcnak látni, amelyikben egy csendes, eszköztelen, megbékélésre hajló költő áll szemben egy agresszív, harsány, erőszakos, indulatait fékezni nem tudó botrányhósszal. Meglehet, Szabó Dezső volt az agresszor, de Babits is engesztelhetetlenül harcolt – más eszközökkel. Mindenekelőtt a tudatos és ellenfelét a végsőkig bősztítő hallgatással.

Az *elsodort falu* éppen elég volt a teljes szakításhoz – ez lélekben nyilván meg is történt, de Babits igen elegánsan 1919 nyarának egyik legfontosabb újdonságaként méltatta, mintha észre sem vette volna, hogy milyen gyilkos karikatúrát rajzolt róla abban Szabó Dezső, aki nem adta alább a *Csodálatos életben* sem, hogy végül a *Filozopter az irodalomban* címmel közreadott pamfletjében megsemmisítő kritikával rontson a *Halálfiaira* (ami talán meg sem születik, ha elmarad *Az elsodort falu* kihívása). Szabó Dezső még a nála szokásosnál is dühödtebb írásában nemcsak egy művet akart porrá zúzni, hanem szellemileg ki akarta végezni annak alkotóját. Indulata annyira elragadta, hogy a regény meséjénél és alakjainál leragadva szinte tudomást sem vett arról, hogy valójában miről szólt Babits könyve: éppen azt hiányolta belőle, amit mondott. Állítása szerint Babits a „magyar vidékre [...] Pesten a pestiektől pestileg beállított szűk és ellenséges kis szemével megy”, miközben a magyar vidék „sajátos zamatú világát” kellene bemutatnia, mert „a magyar vidéki városoknak sajátos arcuk és sok rejtett szépségük volt”.¹ Szabó Dezső nem látja, mert nem akarja látni, hogy a *Halálfiái* nem pusztán egy mérsékelt izgalmú, részben szerelmi történet kellemetlen szereplőkkel (beleértve önéletrajzi ihletésű hőst is), hanem egy széthulló kultúra regénye: az elsodort kisvárosé. Éppen az a legfontosabb benne, amit a kritikus hiányol: az, amit szerzője a pusztuló magyar társadalom egy különösen érdekes és értékes, jellegzetes egységéről ír.

Lehet akármennyi fogyatékosága a *Halálfiainak* (ahogyan van *Az elsodort falunak* is), mégis olyan képet ad a kultúrát teremtő egykori kismemesi-honorácior-lateiner világról mint a kiegyezés korának áldozatáról, mint Szabó Dezső a faluról és a parasztságról. Nem kis különbség viszont, hogy Babits a maga szociokulturális körének elmúlását belülről ismerve ábrázolja, míg Szabó Dezső egy csak kívülről, részben romantikus rajongással közelített embercsoport nyomorúságán felbőszülve kíván az egyetemes nemzet sorskérdéseire választ adni. (A rajongást csak színezi, de nem írja felül, hogy sokszor a naturalizmus kegyetlenségével mutatja be a paraszti esettségét.) A két írásmód alapjaiban különbözik, ahogy a művek célja is, de íróik egyként a magyar végzetről írnak, a dualista korszak diadalmas kapitalizmusának pusztítását ábrázolják. Babits a maga világának

Részlet Gróh Gáspár *Szabó Dezső – Kivezetés a szépirodalomból* című, az MMA Kiadónál hamarosan megjelenő esszé-monográfiájából.

megsemmisülő értékeit temetve emlékművet állít (ez persze tiltakozás!) – Szabó Dezső lázít. Mindkettejük azt teszi, ami alkatából következik. Ezt a kritikus Szabó Dezső nem akarja észrevenni: a műre csak addig figyel, amíg annak elemeiből az írója elleni vádbeszédhez gyűjt érveket, miközben már nem is az elviselhetetlen számára, amit Babits ír, hanem annak írói, sőt emberi alkata. Így kritikájában ott van minden rossz, amit csak el lehet mondani Babits regényéről (vagy rá lehet fogni), de egyetlen szó sem esik arról, ami jó benne. Amitől Szabó Dezsőnek még igazságai is igazságtalansággá válnak.

De ez a frontális támadás csak betetőzése Szabó Dezső és Babits vitájának, ami nem ekkor és még csak nem is azokkal a gúnyrajzokkal kezdődött, amelyek egy tudatosan nem vagy félreértett Babitsot ábrázolnak. Ellentétük minden személyes színezetétől függetlenül alapvetően elvi természetű. Az viszont igaz, hogy olyan különböző karakterű egyéniségek, akik közben nagyon sokban hasonlítanak is. Az ilyen találkozásokból vagy nagy barátság, vagy nagy ellenségesség szokott kisülni. Szabó Dezső nem volt barátkozós természet (mondhatni, goromba volt, mint a pokróc), így kapcsolatuk kimenetele nem lehetett kétséges.

Személyiségüktől nem elválasztható irodalomfelfogásuk különbözősége – miközben izlésük nem állt egymástól távol. Így például nem volt Danténak két nagyobb magyar rajongója náluk, és Vörösmarty tiszteletében éppen úgy megegyeztek, mint abban, ahogy mélyen felháborította őket, ha Petőfit az ítéletük szerint közelébe sem érő Béranger-követőnek említette valami gyanútlan filológus, és ugyanazzal a szóval élve egyként a korlátoltságot tartották Gyulai Pál legjellemzőbb tulajdonságának. Később Herczeg Ferencet és Molnár Ferencet is hasonlóan ítélték meg, és volt bátorságuk a közvélemény és az irodalmi üzlet hatalmával szemben is hangoztatni lesújtó véleményüket.

Első vitájuk még házon belül zajlott, Szabó Dezső Eötvös-tanulmányának² végén fejtette ki Babits elképzeléseivel élesen szemben álló nézeteit. „Zola legkevésbé volt művész a *Travail*ban. Az iránymű nem művészet” – idézi Szabó Dezső Babits egy odavetett megjegyzését,³ de csak azért, hogy elmentmondhasson. Azt írja, hogy e kijelentést mint egyéni nézetet illik tudomásul vennie, de nem ért vele egyet, mert ez a tétel mint axióma veszélyes – éppen a művészetre nézve. Ekkor még tapintatos agresszivitással fogalmaz: Babits „a Szép szelíd szerzetese [...] Ritmusai sokszor úgy cirógatnak, mint a középkori kódexek miniatúrjeinek imádságos színei. Távol az élettől egy naiv hit, nagy szeretet csendes kibomlása művészetté.”⁴ Amivel szemben ő úgy látja: „az irodalomtól a legtávolabbnak – az undorodásig távol esőnek tartom azt: mikor a nap égető kérdéseit szőröstül-bőröstül ódává, drámává vigéckedik”.⁵ A megfogalmazás csak látszólag udvarias, valójában Szabó Dezső némi csúrcsavarral azt mondja: egyenesen undorodik Babits művészetétől. Amihez képest később a filozopterség vádja kifejezetten visszafogott. A tanulmánya utóiratában vitázó Szabó Dezső addig jut, hogy kimondja: „axióma axióma ellen – az irodalom talán legnagyobb alkotásaiban mind iránymű”, majd irodalomfelfogása alaptételét először megfogalmazva állítja: „a művészet a maga egészében szociális funkció. Felesleges is megnyitni a nevek zsilipjét: Vergilius, Dante, Cervantes, Rabelais, Rousseau, Hugo, Ibsen etc.”⁶ Azt is mondja, hogy Babits kérdésselvetése eleve hibás, mert tendenciájuk alapján ítélt meg művészi értéket, míg szerinte a mű értéktényezői mások, a mű ugyan demonstrálja vagy illusztrálja a maga tendenciáját, de az még csak a csontváz. És ha a mű alkotója nem művész, akkor műve sem művészet. Ezzel szemben „a mű mindenekelőtt mint önmagáért való külön élet” ragadja meg olvasóját, az olvasóra a „látott vagy átélt élet” hat, az viszi át befogadójába az író kérdéseit. Vagyis a „mű művészet a tendenciájával együtt”. Ha a művész csak egy „értelmi műveletet” végez (igaz, nem „tisztán logikai eszközökkel”), akkor az olvasónak nem az esztétikai, hanem a logikai énjéhez szól. Amivel szemben az áll, amikor az író „az élet mindenféleségének látogatásával” áthatja az olvasó lényének korábban nem ismert mélységeit, és így magával viszi „a legintenzívebb életbe: a művészi együttélésbe”.⁷

Mindezzel szemben a *l'art pour l'art* (amit Szabó Dezső egy életen át Babits művészete legfőbb vagy talán egyetlen meghatározójának tekint) jogosultsága nem több, mint a „stílusképzés, művészi eszközök előkészítése. De feladatát végezve meddő játék lesz. Másodlagos jelenség, mely befejezi vagy megkezdi a nagy irodalmi korokat.” Uralma azonban a művészetet elzárja az élettől, és abból „egy nő nélküli hárem” lesz. Eközben „minden népnek életbevágó szüksége van arra, hogy irodalmában meglegyen küzdelmeinek, problémáinak folytonossága. Ez hiányzik nálunk. A magyar irodalomra nagy szociális feladatok várnak”⁸ – mondja Szabó Dezső, már csak azért is, mert meggyőző-

dése, hogy „a megváltás az irodalomban kezdődik. Az élet zűrzavara ott lesz öntudattá.”⁹ (Elképzeléseit majd *Az irodalom mint társadalmi funkció* című tanulmányában fejti ki részletesen.)

A Babitscsal való vita, pontosabban a Babits irodalmi-esztétikai nézeteivel való összeférhetlenségének megnyilvánulása a *Petőfi művészi fejlődése*¹⁰ című írás bevezető része is. Ebben Babits *Petőfi és Arany*¹¹ címmel megjelent, Ferenczi Zoltán nagy Petőfi-tanulmánya kiváltotta, önálló életre kelő reflexiója kapcsán támadja fegyvertársát. Babits szerint ugyanis „legmélyebb hajlamai és nézetei Petőfit tökéletes nyárspolgárrá teszik, s jobban vizsgálva, még forradalmiságán is észreveszünk ezt a (nincs jobb szó) nyárspolgári színezetet”.¹² Szabó Dezső ezt egyenesen denunciálásnak érezte, a megjegyzés önmagában is elég lett volna erős felindultságának kiváltásához. Az a szembeállítás, miszerint Petőfié „az egészséges erkölcs”, míg „Aranyé beteges erkölcsi szenzibilitás”,¹³ vagy Aranyak a l'art pour l'art esztétika igazolására való fölhasználása ugyan elszabadította indulatait, de Babits tanári pedantériával fogalmazott mondataira hasonló stílusban (igaz, nem akármilyen felhangokkal és kiszólásokkal) válaszol. Nyílt ellenoffenzívát mégsem indít, fejtegetései során nem írja le Babits nevét.

Petőfi-tanulmányának elején Szabó Dezső azt mondja: „Történeti igazságnak nevezzük azt a közelfogultságot, mely a múltat az illető kor lelki alkatához képest legintenzívebb erőforrássá teszi.”¹⁴ E kijelentését aztán számos példával támasztja alá, és arra a következtetésre jut, hogy az ily módon a napi szükségletekhez alkalmazott igazságok szüntelenül változnak – és ez szerinte így is van rendjén. Annyira azonban mégsem, hogy a Petőfi- és Arany-értelmezés Babits tollán mutatkozó változásába ne avatkozzon be. Petőfi költészetének átértékelését nem tudja elfogadni, Babits álláspontját nem a változó „közelfogultság” részének, hanem személyes elfogultsága abszolutizálásának érzi. Így aztán nemcsak a kérdéssel kapcsolatos örökletes közhelyekkel száll vitába, hanem az azokat hozzá hasonlóan, de egészen más okból vitató Babitscsal is. Azt mondja: „Megvallom – bármily veszélynek is tegyem ki intelligenciám megítélését –, szerintem Petőfit burzsoának keresztelni, Aranynál pedig a l'art pour l'art-ot csak fel is említeni e két költő valóságával a legkiáltóbban ellenkező dolog.”¹⁵ (Szóhasználatát illetően talán érdemes megjegyezni, hogy a „burzsoá” kifejezés egyszerűen polgárt, legfőlegbb nyárspolgárt jelent, és semmiféle összefüggésbe nem hozható a kommunista tolvajnyelv „galád kizsákmányoló” értelemben használt „burzsoá”, „burzsoázia” fogalmával.) Szabó Dezső azt kérdezi:

Mit jelent burzsoá lenni? Azt, hogy az ember gondolataiban, morális felfogásában megegyezik az emberek átlagával? Legyen. De akkor a költők nagy része – s ezek között a legnagyobbak – burzsoá volt. És akkor bizony az öreg Arany burzsoá társa lesz Petőfinek. Tessék megvizsgálni Arany és Petőfi felfogását a vallásról, családról, hazáról – e burzsoá szentháromságról – vagy az egyén helyéről és feladatairól, különbséget aligha fogunk találni.¹⁶

Hosszan lehetne még idézni Szabó Dezső fejtegetéseit, de éadjuk be végkövetkeztetésével: Petőfi és Arany „megegyeztek abban, hogy mindketten koruk átlagemberének voltak a kifejezői a *zseni intenzitásával*”¹⁷ [kiemelés az eredetiben]. Amihez még azt teszi hozzá: „a zseni az élet teljessége. Ha minden irodalomból kivesszük a 4-6 legnagyobbat, látni fogjuk, hogy mindenik a legáltalánosabban, a legsokféleképpen [sic!] ember. A zseni par excellence, saját maga ellenére is, szervezete általános szimpátiájánál fogva, mely őt zsenivé teszi: mindig demokrata. A zseni az organikus emberiség kifejező szerve”¹⁸ – állítja Szabó Dezső. Amiből az is következik, hogy Arany és Petőfi egyaránt egészséges, mert egy művész egészsége az, ha „lelke egy egységes teremtő szintézis, ha egész hitével, gondolkodásával, akaratával benne van költői alkotása minden mozzanatában, ha hisz ennek a költészetnek életre ható erejében, szóval: ha költészetét épp úgy az élet megoldásának érzi, mint a hívő a vallását”.¹⁹ Ezzel szemben beteg az a művész, akiből hiányzik a „lelki egységét adó költői hit”, akinek esztétizmusa különválk élete-alkotása egészétől. Az ilyen művész „zseniális félimpotens”, aki ennek dacára is adhat sok értéket az irodalomnak. Szabó Dezső ide sorolja Baudelaire-t, Mallarmét, Nietzschét, és amit egyenesen nem mond ki, a szerinte a művészség elvont szépségeszményét hirdető Babitsot is: „Arany és Petőfi a képzeletben elérhető lehető legtávolabb vannak minden l'art pour l'art-tól, minden dekadenciától. Hacsak nem adunk e szavaknak önmagukkal ellentétes értelmet.”²⁰ Talán mondani sem kell, ez a rejtett oldalgóság is Babitsnak szól, akivel terminológiai vitába is bonyolódott.

Babits meggyőződése természetesen nem mindenben azonos azzal, amit a vele vitába szálló Szabó Dezső tulajdonít neki, de a konfrontáció tartalmát a részletek nem érintik. Babits éppen azt nem fogadja el az irodalomban művészinak, ami Szabó Dezső számára a legfontosabb: az irányzatosságot, a társadalmi vagy politikai értelemben vett tendenciózusságot. Petőfi harcos forradalmisága kétségkívül olyasmi, ami Babits művészeteszményétől idegen. Hogy Arany is ugyanúgy gondolkodik a nagy társadalmi kérdésekről, mint Petőfi, és költészetében ez ki is fejeződik? Részletkérdés. Mert azért a költő Aranyaknak csak fontosabb volt a műgond, mint Petőfinek, akinek forradalmisága nem nélkülözhetette az azonnali hatás igényét. Petőfi nem habozott azt harsogni, hogy „Akasszátok fel a királyokat!”, Aranytól ugyan alkatilag idegen volt az ilyen fogalmazás, viszont *A walesi bárdok*ban megmutatta, hogy e kétségkívül szélsőséges és a keresztény gondolkodástól elrugaszkodott javaslat mögött lehetnek megfontolásra méltó okok. Máshol és máskor talán nem válik kulcskérdéssé, hogy két költőt egymással összehasonlítva egy extrovertált és egy introvertált alkat vagy a lázadó nyárspolgár és a művész különbözősét látjuk, de a Babits–Szabó Dezső vitában minden számított. Babits számára az irodalom mindenekelőtt önmaga: irodalom, és csakis irodalom, még akkor is, amikor átlép e szigorú elképzelésének határán (lásd számos vitacikkét vagy éppen a *Jónás könyvét*). Ezzel szemben Szabó Dezső szemében az irodalom „társadalmi funkció”, egy nemzet („faj”) lelkének, életakarának, történelmének, sorsképletének legteljesebb kifejezője, az íróknak pedig az a dolga, hogy az ebből rá háruló felelősséget és lehetőségeket minél erőteljesebben érvényesítse. Ahogyan azt ő gondolta *Az elsodort falu* írásakor.

Ez két paradigma, nincs köztük átjárás (még akkor sem, ha lehetnek közös szentjeik). Vagyis a Babits–Szabó Dezső viadal megannyi személyes eleme dacára elvi jellegű, és többről szól, mint a *l'art pour l'art*-ról.

Ha mindezt a magyar irodalmi-szellemi-politikai hagyomány rendszerében látjuk, akkor rendre eljutunk egy személyes ütközésekben kifejeződő törésvonalhoz. Ilyen volt a Kazinczy–Csokonai, Berzsenyi–Kölcsey ütközés, és ilyen lehetett volna Petőfi és Arany vitája is, ami azonban nemhogy elmaradt: alkati különbségük lett az alapja az egyik legszebb irodalmi barátságnak. Pedig az utóknak lett volna igénye egy ilyen párbajra, és ha megkésve is, egy-egy gondolatkísérletben konstituálta. És ott volt a Kossuth–Széchenyi, majd a Kossuth–Deák szembenállás, ami tartósan megosztotta a közgondolkodást – de ha igazán pontosak vagy tapintatosak akarunk lenni, akkor szerencsésebb úgy gondolni minderre, hogy inkább kifejezték, mint generálták a magyar kétlelkűséget, leképezve „Komp-ország” szellemi partvidékeit.

A FŐ ÉRV: ADY

Szabó Dezső gondolkodásának Babits-tagadásához a döntő érvet Ady költészete jelentette – miközben Babits maga is az Ady-hívók körébe tartozott (ami azt is mutatja, hogy minőségérzéke felülírta széptani elképzeléseit). Ugyanúgy rögvést megtalálta azokat az érveket Ady elfogadásához, ahogyan Szabó Dezső a pártpolitikai irányzatosságtól mentes és társadalmi küldetést nem vállaló Berzsenyit be tudta tagolni a maga kánonjába. Amelybe, főként ha a hivatalossággal szemben kell megvédenie őket, rendre befogadta olyan nagy ellenfeleit, mint Kosztolányit és még Babitsot is – mert annak ellenére fontos volt számára az általuk kínált művészi érték, hogy más téren szemben állt velük.

Ady szellemi jelenléte korában és Szabó Dezső gondolkodásában is csak részben volt irodalmi természetű, hiszen közéleti megítélése, fogadtatása gyorsan önmagán túli jelentést kapott. A költészetéhez és magához az Ady-jelenséghez való viszony választotta el a nemzeti-irodalmi megújulás táborát a társadalmi változások ellenfeleinek és a nemzeti epigonizmusnak híveitől. Ady a sokszínű irodalmi progresszió áramlatai egyaránt elfogadták szellemi vezérnek – és támadásaikkal ezt a kiemelkedő szerepét ellenfelei, akaratuk ellenére, tovább erősítették. Ady halálát követően nem akadt hozzá hasonló irodalmi vezér, de az irodalmi élet megszokta, hogy van valamiféle igazodási pontja, szükségét érezte hasonló tekintély jelenlétének. Szabó Dezső *Az elsodort falu* sikere nyomán úgy gondolta, hogy ezt a pozíciót ő töltheti be, és az irodalom általa döntőnek tekintett társadalmi feladatait illetően ez az elképzelése nem is volt egészen alaptalan. Csakhogy alig talált követőkre az irodalom küldetéséről vallott elképzelése, és önértékelésével is egyedül maradt.

Ezzel szemben az irodalomban Babits fokozatosan megkerülhetetlen autoritás lett, ha szerepe nem is volt olyan meghatározó, mint korábban Adyé. Szabó Dezső azonban ennyit sem tudott elviselni. Nemcsak személyes féltékenységből: a kiéleződött nemzeti és társadalmi krízis idején végképp elfogadhatatlannak tartotta, hogy Babits irodalomfelfogása is győzelmet aratott – az övé fölött. A nagy leszámolásnak szánt *Filozopter az irodalomban* vége felé kibújik a szög a zsákból: a támadás célja annak bizonyítása, hogy Babitsnak semmi joga sincs Ady elárvult helyéhez.

Az ötvenes, hatvanas években, bár Petőfi nagysága általánosan el volt ismerve, komolyan mellé emlegették Garayt, mint a hon *másik* koszorús költőjét. Ma már ugyanilyen ámulással jut eszünkbe, hogy szegény Babitsot Ady mellé emlegették, akivel egy geológiai korszakban nem szabad együtt ejteni ki a nevét, ha a költői értéket idővel akarjuk mérni. Ady az abszolút költő, Babits abszolút tagadása minden költészeti lényegének: az abszolút mechanikus, a mesterember. Ady költészete az abszolút élet.²¹

(A szöveg külön bája, hogy éppen egy *másik* szekszárdi nagysággal üti Babitsot.) Tulajdonképpen meg is érthetjük Szabó Dezső indulatát: Babits a Nyugattal az irodalmi élet legnagyobb tekintélyű orgánumának kulcsfigurája, miközben neki nincs méltó fóruma. Nem véletlen, hogy ekkor induló kvázi-folyóirata, a később Ludas Máttyás Füzetek néven ismert kiadványsorozat első darabja éppen a Babits-ellenes röpirat, időben nagyjából akkor, amikor végleg szakítani látszik a szépirodalommal.

Szabó Dezső helyzete az irodalomból való kivonulása után különösen ellentmondásos. Egyfelől kivételes hatású író (ez a státusa az olvasók szemében nem változott), másrészt úgy került ki az irodalom világából, hogy nem talált bázist magának máshol. Egykori világnézeti szövetségeseinek (a valaha forradalmi szerepre készülőknek) tábora felbomlott, de addigra már szakított is velük. Amúgy a konszolidáció is kifogta a szelet a valaha a holnap hőseinek készülők hajójának vitorlájából. A régi-új hatalmi berendezkedés sikerrel restaurálta a (maradék) Magyarországot, igaz, egykori nyavalyáival együtt. Ezzel Szabó Dezső, ha íróként a maga akaratából izolálódott is, a közéletben-politikában olyan kisebbségbe került, amelynek ekkor még semmiféle esélye sem volt arra, hogy belátható időn belül jelentősebb erővé váljék. Bőséges oka volt tehát annak, hogy Szabó Dezső korábbi ellenérzései heveny gyűlöletté fokozódjanak. Már nem érte be a karikatúrákkal (*Az elsodort faluban* rajzolt vázlatot a *Csodálatos életben* megtoldotta egy Karinthyéhoz méltó paródiával is, amelyben költészetének egy korai korszakából kiindulva lírai zenebohócnak állította be). Azt azonban nem érzékelte, hogy később Babits (tanulmányairól, fordításairól, szerkesztői működéséről nem is beszélve) már régen nem a *Messze, messze* költője lett.

Nem vette észre mindezt, mert nem akarta észrevenni. Ha hajlandó lett volna tudomást venni arról, hogy mennyivel több Babits költészete annál, mint amit olyan könnyű nevetségessé tenni benne, már nehezebb lett volna úgy ledöfnie, ahogy tette. Márpedig ellenségessége olyan összetett volt, hogy ezt nem tudta nem megtenni. Így született a *Csodálatos élet* Babarov nevű költője (aki persze, szokás szerint csak regényhős, és nem Babits-alteregő, de azért úgy van megírva, hogy minden olvasó Babitsnak gondolja). „Babarov, a b-betűvel kezdődő szavak költője. Feltűnt a társaságban, hogy Babarov sohasem mert az égő kályhához közelíteni, s ha véletlenül megtette, különös égett papírszag terjedt el az egész teremben.” Ez a költő

nem élt, nem evett, nem ivott, nem csókolt, nem aludt, nem álmodott. Babarov éjjel-nappal idegen országbeli verseket olvasott, azokból írta ki a rímeket, vagy pedig maga írt verseket. Ő a világot a b-betű zenéjében hallotta, s költészetében egybeköltötte a nyelvnek minden b-betűvel kezdődő szavát. Ezért igen csodálták, s ő maga sem volt elégedetlen magával. Egyszer egyik esti lakomán elvágta a csuklóját, s a jelenlevők nagy csodálkozására vér helyett a következő szavak bugyogtak ki belőle: bimbó, / bamba, / bingyó, / banda, / bárka, / bolond, / bálna, / bolyong. Ettől a perctől kezdve aztán igazán vérbeli poétának tartották.²²

Amíg a Nyugat körében együtt kellett lenniük, valahogy kezelniük kellett a köztük egyre mélyülő feszültséget. Az egyik kivételes nyelvismeretű és olvasottságú filosz irritálta a másikat, később a végtelenül hiú és féltékeny Szabó Dezső rendre (így önéletírásában is) Babits végtelen hiúságáról és féltékenységéről értekezett, Pedig Ady kivételével alighanem Babitscsal kötötte össze legtöbb gon-

dolati szál, sokkal több, mint a köztük állandósult hadiállapot miatt ők maguk gondolták, és mint ahogy akár legtöbb kortársuk vélte, és ahogy az irodalomtörténet feltételezi.

Ezt a mindkettejüket jól ismerő Szekfű Gyula látta a legvilágosabban. Amikor már közhellyé vált Ady, Móricz és Szabó Dezső együtt emlegetése, ő Szabó Dezső és Móricz mellé Babitsot társította, igaz, sajátos összefüggésben. A *Három nemzedék*ben az üzleti célú, és mint írja, zsidó tulajdonban lévő sajtóval kapcsolatosan kifejtette, hogy az, alkalmazkodva az 1919 ősze után a közhangulathoz, a korábbi, a nemzeti gondolkodást lesajnáló vagy azzal ellenséges irányvonalát villámgyorsan hazafias retorikára cserélte. Szekfű szerint e fordulat sikerét

elősegítette, hogy az új irány hivatalos tekintélyeitől elüldözött tehetségek továbbra is megmaradtak e tipikusan budapesti lapoknál, melyekkel korábról, a radikális progresszivitás idejéből megvoltak az összeköttetések. Babits Mihály, Móricz Zsigmond ezen a most már egyszerűen baloldalinak nevezett kultúrkörnyezetben maradtak, ugyancsak itt talált menedéket Szabó Dezső, minek az a következménye lett, hogy a legújabb nemzedék, amely elsősorban az ő munkáiból, nem pedig a neobarokkból nyerte nemzeti elindítását, bizonyos fokig, bár leplezve, ismét a baloldalhoz fordult.²³

Szekfűnek a legkevésbé sem célja, hogy igazolja Szabó Dezső irodalomfelfogását, mégis megteszi: azt mondja ugyanis, hogy az irodalomnak jelentős, ha nem meghatározó szerepe van a közérzület, ezen túl a közgondolkodás, végeredményben a közélet alakításában. Ezt legkésőbb 1934-ben írta, érzékelve a még formáját meg nem talált népi írói mozgalom előzményeit. Jól látta a készülöben lévő népi hullám generációs jellegét is, és azt is sejtette, mekkora szellemi potenciál gyűlt fel – a hivatalos Magyarország ellenzékeként. Szekfűt az irodalom maga ugyan nem foglalkoztatta, az viszont annál inkább, hogy másokkal együtt Szabó Dezső is a századelő radikalizmusát közvetíti a rákövetkező nemzedék felé. Ugyanakkor ezt már nem Ady hatásának tekintette, de volt annyira taktikus is, hogy Jászi Oszkárra hárítsa a felelősséget azért, hogy a századforduló környékén született „harmincévesek” parasztszeretetüket „úrgyűlölet-szólamokkal” fejezték ki. Ez így mindenestre elfogadhatóbban hangzott, mint azt mondani: ez a generáció sokkal inkább „úrgyűlölete” miatt kezdte el szeretni a parasztokat. (Amiben nem nehéz fölfedezni a Szabó Dezső-i oltást.) A fiatalok tájékozódásával kapcsolatosan megjegyzi még: nem vált javukra, hogy „igazi tanítómesterek is költők és regényírók voltak: líra és nemzeti sorsregények hatása alatt lettek reformerekké, Ady, Móricz Zsigmond és Szabó Dezső vezette őket [...] Főként az első és az utolsó bírt döntő szereppel az egész ifjúsági mozgalom kialakulásában”²⁴ – állítja. Szekfű a kor erővonalainak vázolásakor Adyt abban az értelemben is vízválasztónak tartja, hogy az általa fölrajzolt közelmúlt-kép „harmadik nemzedéke” (a történelmi Magyarország összeomlásáért felelőssé tett generáció, Szabó Dezső szavaival: az „infámis nemzedék”) és a neobarokk világ elitje zsigerileg irtózik tőle, ezért képtelen megérteni költészetét és gondolkodását.

Ez azt is jelenti, hogy egy egész generációt nem ért, hiszen annak új magyarságszemlélete Ady igézetében formálódott (ami ismét az irodalom történelemformáló erejét bizonyítja). Eszerint a nemzet élete nem a Parlamentben és az államhatalmat megtestesítő hivatalokban zajlik. Szekfű szerint Szabó Dezső erre, az Adytól eredeztethető történelem- és magyarságképre erősített rá, amikor válsággal kapcsolatos elképzeléseit a faji misztikum keretei közé illesztve fogalmazta meg. Ezt azért tartja kockázatosnak, mert a fiatalok „tőle kapták a beteg magyar társadalom, a harmadik nemzedék, a forradalmak és az ellenforradalom bátor és tiszteletlen kritikáját, s Szabó Dezső is öelöttük, az ő kedvükért meztelenítette le a Tekintélyeket (köztük nemegyszer igazi, nagy értékeket is) és nyelte be csupasz testüket hatalmas retorikája görgeteibe”.²⁵ Talán nem túlzás azt feltételezni, hogy a méltatlanul pellengérré állított valódi tekintélyek közé Szekfű odasorolta a vele jó szellemi kapcsolatban álló Babitsot is, akit másutt is mint az ifjúság gondolkodását formáló személyiséget írta le.

Ez két olvasatot is kínál. Az első az, hogy Babits ugyan visszahúzódott a közélettől, de csak annyira vonult ki belőle, amennyire azt szellemi integritásának védelmében elengedhetetlennek tartotta. Főszerkesztőként, kurátorként nem is tehette meg, hogy egészen kiszakítsa magát a mindennapok közéletéből. A másik az, ami ugyancsak sokban igaz: hogy viszonylagos visszavonultságában, a Szellem elvontságát és magaslatát hirdetve olyan tekintélyt szerzett, amely a fiatal, főként író-értelmiség számára orientációs pontot jelentett akkor is, ha mozgalmaikban nem hivatkoztak rá.

Babits életútján 1919 ugyanúgy mérföldkő, mint Szabó Dezsőén, de merőben más következményekkel. Szabó Dezsőnek a forradalmak zűrzavara alkalmat adott arra, hogy tetteivel bizonyítsa azt, amiről odáig csak elvben nyilatkozott. A kommün napjaiban (persze, hogy éppen a névnapján, Dezső-napon, május 23-án) megjelent *Az elsodort falu* rögvest szenzáció lett, és biztos helyet jelölt ki számára az ellenforradalom korai szakaszában. Ezzel szemben rövid életű egyetemi tanársága miatt Babits az ellenforradalom számtalan céltáblájának egyike lett. Kinevezésére ugyan még a polgári kormány idején, de felrúgva az ilyenkor kötelező egyetemi eljárást (még doktorátusa sem volt) került sor, ráadásul katedróját (megbocsáthatatlan módon) a kommunista uralom első napjaiban foglalta el.

A magát a kommün idején exponáló, részben kompromittáló Szabó Dezső (jelentős alkotói támogatásban részesült, részt vett az írói tanácsban – bár ott hevesen ágált a kommün felsőbb vezetését jellemző elsöprő zsidó többség ellen) Sümegen vészelte át a kommunista uralom utolsó napjait. Összességében az új kurzus híveinek szemében komoly érdemeket szerzett, és 1919 őszén erre építve vetette magát az eseményekbe. Működésével kapcsolatos az a Fülep Lajos által terjesztett legenda, hogy személyesen vezetett zsidóverő egyetemi különítményt. Ennek valótlanságát a Fülep életútját kitűnően ismerő Babus Antal bizonyította.²⁶ Zsidóverő osztagot Szabó Dezső ugyan nem vezetett, de a tanácsköztársaságot en bloc zsidóuralomnak tartva maga is szította az antiszemita közhangulatot. Működését utóbb úgy írta le, hogy azt gondolta: az álforradalmak után a magyarság kapott még egy esélyt, hogy megvívja igazi forradalmát. Ezt el is lehet hinni neki: álmok, érzelmek, indulatok vezérelte pártpolitikai analfabetizmusa hitelesíti magyarázatát.

Babits a közhangulattól ugyancsak nem maradt érintetlen. A *Magyar költő kilencszáztizenkilencben* első, a Nyugatban megjelent változatában a Lukács Györgyről és Balázs Béláról írt, a későbbi kiadásokból törölt mondatai minden emelkedettségükkel együtt tartalmi értelemben nincsenek túlságosan messze attól a kommüneképtől, ami Szabó Dezső (vagy Kosztolányi) utóbb vállalhatatlan megnyilvánulásait motiválta. Kihagyásokkal javított szövegében Babits már beéri ennyivel: „körülöttem egy ország nagy csöndje, s egy-egy fojtott *jaj* ért el a csöndből hozzámig. Üldöztek mindent, amit szerettem. Az én népem tépték, pusztították a Béke és Testvériség szavainak nevében, amik az én szavaim is voltak, amiket bátran hirdettem a Harc és Embertelenség esztendei alatt.”²⁷

A kétségbeejtő történelmi pillanat hangulatában született önmarcangoló Babits-analízis logikája sok pontjában már előre is mutat: őt szinte azonnal űzőbe vették az ellenforradalom irodalmi harcosai, de az új rezsim természetét Szabó Dezső is rövidesen megismerte. Ezt követő kritikája a Babitséhoz hasonló megfontolásokon alapul. 1919 őszén a kommünre utaló mondataik rokonítják őket, rövidesen már az új kurzus karakterjegyeinek megítélése is. (Más kérdés kritikáik hangszerezésének radikális különbsége...) Szabó Dezső mindeerre nem figyelt fel (alighanem Babits sem), de hogy ki, mikor, mit vesz észre, az nemcsak az érzékenységtől függ, hanem nézőpontjától is. Babits élete mélypontján mást látott a körülötte zajló eseményekben, mint a maga útjának zenitjére jutott Szabó Dezső. Röviddel később azonban már nem sok különbség volt kettejük szellemi pozíciója között – már ami a kurzus irodalompolitikáját illeti.

A Babits-írásának kiváltó oka a tagságát felülvizsgáló Kisfaludy Társaság és az ugyancsak tagrevízióra készülő Petőfi Társaság magatartása. E társaságok feljogosítottak érezték magukat költők és írók politikai véleményének számonkérésére azon az alapon, hogy az irodalom a nemzet életműködésének része. Ez a gondolat elvben Szabó Dezső irodalomfelfogásának alaptétele volt, de Babits is hajlott az elfogadására. De bármit is jelentsen az irodalom a nemzet életében, az nem jogosít fel senkit, hogy az írói szabadságot bármiben is korlátozza, vagy felelősségre vonjon alkotókat politikai elképzeléseik miatt. Ezt az álláspontot Szabó Dezső egyébként a tanácsköztársaság kikiáltásakor megjelent írásában is kifejtette, és akkor is hirdette, amikor ez nem kevés kockázattal járt.

AZ AKARATLAN HARCOSTÁRSÁK

Nemzetértelmezéséből következően Babits irodalomfogalmának legfontosabb tétele az, hogy a nemzet: a kultúra. Az irodalom a kultúra (így a nemzet) része, ezért működése a nemzet életműködésének része, gondot nem is a kettő összekapcsolása jelent, hanem prioritásuk kérdése. Babits

alaptétele, hogy a nemzeti irodalom legnagyobb értékei születésük idején még nem mondhatók nemzetinek, azzá csak később válnak: a nemzet adoptálja őket. Ebbe a folyamatba azonban az irodalmi társaságoknak nem lehet beleszólásuk, mert saját elhatározásukból nem sajátíthatják ki a nemzet képviselőjének jogát, főként nem politikai alapon. Ha ezt teszik, akkor, ahogyan Babits mondta, „nem a nemzet lényege, lelke, kultúrája”, hanem „frázisok fölött”²⁸ öröködnék. Szabó Dezső ugyanezt gondolja a kor legnevesebb irodalmi társaságairól. Olyannyira, hogy amit a *Segítség!*-ben ír róluk, azt némi kajánsággal akár egyenesen Babits melletti védőbeszédnek is olvashatnánk – ami persze nem igaz, de jelzi, hogy a kurzus korlátoltsága elleni küzdelmükben Babits és Szabó Dezső azonos oldalon álltak (ahogyan arra az éles szemű Szekfű Gyula is fölhívta a figyelmet).

Meggyőzően mutatja ezt a rejtett összetartozást, ahogyan külön-külön és mégis együtt szembe fordultak Berzeviczy Alberttel, az Akadémia és nem mellesleg a Kisfaludy Társaság elnökével. Az írások tartalmi párhuzamait nem fedi el, hogy míg Babits szokás szerint érvel, Szabó Dezső minősít, és néhol szarkasztikus gúnnyal akarja megsemmisíteni ellenfelét.

Babits *A kettészakadt magyar irodalom*²⁹ című, 1927-es írásában megerősíti 1919 őszén vallott elképzeléseit (maga mondja, hogy vitacikkében a már idézett 1919-es írást folytatja).

Mit mond Babits? Alapjában véve elfogadja azt az alapelvet, hogy a magyar irodalomnak nemcsak irodalmi, hanem nemzeti feladatai is vannak, hiszen tudjuk: a „nemzet: a kultúra”. Ezt Szabó Dezső is így gondolja. Azt is tudjuk, hogy szerinte az irodalom a nemzetek életműködésének része (nemcsak a magyar irodalom, hanem minden nemzet irodalma). Berzeviczy a maga idején tartós hírlapi témát is jelentő beszédében a magyar irodalom egységét konzervatív részről úgy kívánta helyreállítani, hogy az általa vélelmezett szakadásért a másik oldalt (még mindig Adyt és a Nyugat körét) tette felelőssé. Vagyis a békülés jelszava mögött régi támadások és hatalmi törekvések újultak meg. Babitsnak erre több okból is reagálnia kellett, akár hivatalból is védve Adyt, saját magát, a lapja múltját és jelenét.

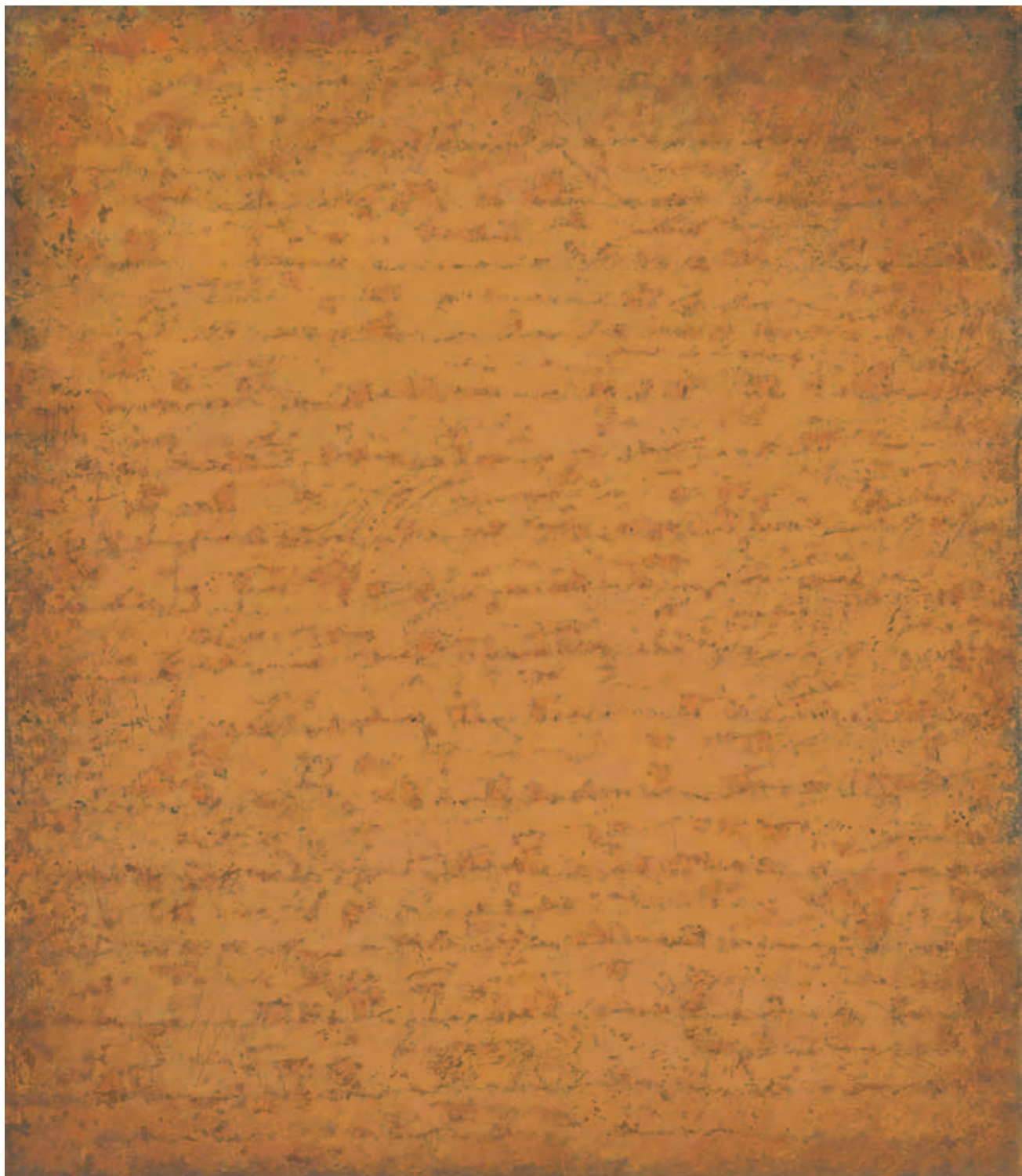
Először az induló Nyugat nemzeti elkötelezettségét bizonyítja. Többek közt azzal, hogy felidézi: a „Nyugatot a forradalom hatalmasságai betiltották és megszüntették, éppúgy, mint a többi hazafias és polgári lapokat”³⁰. Fontosabb pozitív érvelése. Azt mondja: a Nyugat első nemzedéke a századvég érdektelenségbe és epigonizmusba fulladt lomhaságával szemben, ahogyan erről korábban már esett szó, a magyar irodalom nagy korszakainak örökségéhez nyúlt vissza: „Ady a kurucokhoz, Csokonaihoz, mások Vörösmarty és Berzsenyi felé”. A Vörösmarty-kép újrafogalmazásában, élővé tételében két kitűnő esszéjével ő maga, Berzsenyi rehabilitációjában Szabó Dezső járt az élen. Egyik nevet sem írja le: saját magára hivatkozni nem volna illő, így a jogegyenlőség alapján Szabó Dezsőt sem nevesítheti, ami máskülönben a *Filozopter az irodalomban* brutális támadása után elképzelhetetlen is lenne. Mindenesetre így is szép gesztus, hogy utal erre az irodalomtörténeti jelentőségű írására, ahogyan az irodalmi értéket illetően Szabó Dezső is mindig lovagias tudott maradni. Babitsot minden esztétikai pocskondiázása mellett is mint a magyar szellemet reprezentáló, kimagasló tehetséget emlegette, miközben sokszor utalt délszlávnak gondolt eredetére, de ugyanúgy elfogadta magyarnak, ahogyan Petőfit is. Az asszimiláció elleni kirohanásai nem a magyarságot gazdagító, organikus beolvadást támadták, hanem az érdekvezérelt, felszínes, magyarságüzletté vált asszimilációval elfedett idegenséget – ahogyan, jóval finomabban fogalmazva, Babits is hasonlóan gondolkodott.

A Berzeviczy-vita idejére Szabó Dezső messzire hagyta ugyan egykori, a Nyugat körében megismert elvbarátait, lényegében már magát az irodalmat is, de megőrizte írói identitását. Ezért Babits megszólalása után úgy érezte, hogy a hírhedtté vált Berzeviczy-beszéd ügyében neki is meg kell szólalnia. Nem volt vitás, hogy melyik oldalon. Szabó Dezső a magyar irodalom természetes sokszínűségében megnyilvánuló, történelmi egységére mutatva értelmetlennek tartott Berzeviczy egységsürgető igyekezetét, hiszen úgy gondolta, hogy a nemzeti irodalmak létezésük természeténél fogva nem tudnak kettészakadni. Babits a vallási szakadás egykor vízvázasztónak látott két oldala közti egység példájára utalt, Szabó Dezső emellé tette a politikai nézeteket felülíró lelki egységet is. Az irodalom szempontjából mindegy Zrínyi, Pázmány és Szenczi Molnár Albert felekezeti hovatartozása, ahogyan az is, hogy Vörösmarty ódát írt a királyhoz, akinek valamennyi kollégájával együttes felakasztását sürgette Petőfi, de az irodalom a meggyőződések ilyen sarkos eltéréseitől sem szakadt ketté.

Az irodalmak egységének igazolására Babits taktikusan világirodalmi példákat idéz, hogy aztán bizonyítsa Ady kétségbe vont magyarságát. Szabó Dezső írásának elején vélhetően Babitsnak erre az utóbbi törekvésére utal, amikor megjegyzi, hogy az irodalom szakadása hirtelen olyan hálás

GULYÁS GÉZA, Kontempláció

MOLNÁR PÉTER, Rétegek

hírlapi téma lett, mint a forradalom kezdetén a feudalizmus és a klerikalizmus vagy a „görény-kurzus” elején a destrukció ostromozása – aktuálisan pedig „Ady hősi megvédése”, vagyis Szabó Dezső kifejezetten Babits megszólalása ösztönözhetette arra, hogy beszálljon a vitába. És a lényegben, az irodalom természetes egységének elvében egyet is ért vele – ahogyan minden különbözésük ellére annyiszor,

Babits a maga temperamentumának és karakterének megfelelő kísérletet tesz arra, hogy Berzeviczy téziseit megválaszolja, érveivel befolyásolja. Vagyis (vita)partneri viszonyba lép vele. Azt akarja bizonyítani neki, hogy tévesen ítéli meg a Nyugatot és Adyt, magát az irodalmi forradalmat. Szabó Dezső frontálisan támad. Meggyőződése, hogy

az új magyar irodalom a magyar faj életakarátának kétségbeesett felmozdulása volt a jövő felé a magyarság fennmaradásának három örök feltételével: magyarság, demokrácia, haladás. Nem az új irodalom volt a forradalom. [...] Az ellene feltámadt piszkos fenekedés volt lázadás: a paragrafusdzsungel haramiáinak, az élősdieknek, a heréknek, az emberi tudatlanság piócáinak, a germán imperializmus sunyi buldogjainak, az emberszemétnék lázadása a magyar életjog, a felkelő magyar nap ellen. Tehát: *nincs jobboldali magyar irodalom, nincs baloldali magyar irodalom*. Az egyetlen új magyar irodalom szerves folytatása a múlt egyetlen magyar irodalmának.³¹

Babits is tudja, hogy betilthatták ugyan a kommunisták a Nyugatot, de az attól még az irodalmi forradalom meghatározó lapja maradt, ahogyan Ady, Berzeviczy (ókonzervatív) nézőpontjából akkor is veszedelmes felforgató, amikor a korábbinál megengedőbben szólt róla. Ezért Ady védelmében Babits a megkérdőjelezhetetlen nemzeti idolként számított Petőfi politikai költészetének radikalizmusára utal. Mert ha a Magyar Királyságban az *Akasszátok fel a királyokat!* költője ott lehet a jelképes nemzeti panteonban, akkor politikai nézetei miatt Adyt sem lehet onnan kirekeszteni. Rádásként az Ady megbélyegzése ügyében Berzeviczy által perdöntőnek gondolt Dózsa György-hivatkozást is Petőfivel védi meg, Petőfit pedig Gyulai Pállal.

Itt érdemes Szabó Dezső *Segítség!*-ének legfontosabb szimbólumára gondolni. A szobrász Boór Bálint főműve, a „megtalált vízió” egy Dózsa-szobor, hiszen Boór egyszerre Ady-reinkarnáció és Szabó Dezső-alteregó. A regény története szerint a magyar szobrászat történetének ez a korszakos jelentőségű alkotása azonban nem kerülhet a nyilvánosság elé: összetörik egy (pán)germán irányítású keresztény diákszövetség militáns fajvédői – mint a társadalmi békét fenyegető, destruktív alkotást.

Amivel Szabó Dezső azt mondja, hogy a nemzeti megújulás, vagyis a nemzet legfőbb ellensége az a (Berzeviczy képviselte) szellemiség, amit az Akadémia vagy a Kisfaludy Társaság, és főleg a velük szövetségben működő, mindenki által ismert, de senki által meg nem nevezett titkos társaságok hatalma erőszakol a magyarságra. Szabó Dezső meggyőződése, hogy Berzeviczy hatalmi pozícióiban ennek a titkos összjátéknak részese, így nemzetellenes és destruktív.

Babits természetesen diplomatikusan fogalmaz. Azt mondja, hogy amennyiben a Kisfaludy Társaság valóban szolgálni akarja deklarált hazafias céljait, akkor változnia kell. „Kétségtelen, hogy nem őrizheti meg régi súlyát és befolyását a nemzeti ifjúságra és műveltebb rétegeire, ha megengedi, hogy a magyar irodalom igazi élete, mind több és fontosabb jelenségeiben, kapuin kívül játszódjék le.”³²

Szabó Dezső 1922-es, *Vádlók és vádlottak* című írásában kora szellemi életének betegségeiként írja le azokat a válságtüneteket, amiket Babits Berzeviczynek sorol, és amikkel kapcsolatosan, legalábbis a kiegyezés utáni éveket és a millenniumi kort illetően valamiféle konszenzus már kialakult a szellemi elit körében. Az ezek enyhítésének vagy kiküszöbölésének ügyében korántsem volt összhang. Ady mondhatta korábban, hogy a magyaroknak még lélegzetet is radikálisan kell venniük, de a forradalmak után a radikalizmus már szitokszónak számított (huszártishti daccal később ezért nevezte pártját Bajcsy-Zsilinszky Nemzeti Radikális Pártnak). A *Vádlók és vádlottak* – a *Panasz* című kötete előszavaként – önálló, harcos, intellektuális publicisztika: egyetlen vita napjai uralkodó eszmétlenségével. Ennek keretében sorolja és cáfolja azokat a vádakot, amit a Nyugatra, Adyra, az alig néhány évvel korábbi irodalmi mozgalomra szórt a kurzus, illetve az annak szótárát, retorikáját megalapozó korábbi (fél)hivatalosság. Szabó Dezső a nemzetietlenség és a hagyomány tagadásának vádját ugyanazokkal az érvekkel utasítja vissza, mint Babits. Azt mondja: az új megmozdulás

hívei és követőik „nem az Új Időket, nem *A Gyurkovics leányokat* vagy *Az ezüst kecskét* és Pósát olvasták: hanem Pázmányt, Berzsenyit, Katonát, Vörösmartyt, a nagy termő magyarokat vagy a destruktív Petőfit, aki Pintér tanár szerint nem kötelezte le nemzetét *Az apostol* megírásával. És visszamentek a magyar kultúra gyökereihez.”³³ Elmondja, hogy olvasási szenvedélyük kiterjedt Európa szellemi termésére is – amit Babits is említ, és a szégyenteljesen műveletlen írói világ okán kifejezetten kívánatosnak tartana a jövőben is (ebben taktikusan feltételezve Berzeviczy egyetértését).

A Nyugat íróinak nemzeti elkötelezettségét kétségbevonó vádakra válaszul Szabó Dezső fel is sorolja, kikre gondol, hozzátéve még valamit:

Ennek az irodalomnak minden számottevő tehetsége, az egy délszláv Babitsot kivéve, vér és hús szerint magyar volt. Az volt Ady Endre, Móricz Zsigmond, Juhász Gyula, Tóth Árpád, Oláh Gábor, Kaffka Margit, Kosztolányi Dezső. Műveik pedig a magyar lélek szükségszerű, új történelmi megnyilatkozásai. Mélyebben, több gyökérrel magyarok e művek – kevés kivétellel – minden előző irodalomnál, a Petőfi–Aranyénál is. Mert ez az irodalom már nem a nemzet, hanem a faj kifejezése. Ady Endre magyarabb – végzetesen, minden atomjában, mint bármelyik megelőző költő, talán csak Berzsenyit lehetne ebből a szempontból hozzá közelíteni. Móricz Zsigmond mélyebben, talajosabban magyar minden előző prózaírónál, az egyetlen Pázmányt kivéve.³⁴

Látható, hogy Szabó Dezső szótárából itt hiányzik a „nemzet” kifejezés (mi azért, ahogyan Babits is, még használjuk), ami helyett szokás szerint (az „infámis generáció” és a keresztény kurzus nyelvi kártétele okán) a „faj” vagy éppen a magyar, magyarság szót használja. (Olyan nyomatékkal, és Móricz kapcsán olyan jelzővel, ami már Németh László majdani mélymagyarság fogalma felé mutat.) Babits véleménye sincs olyan távol az e szóhasználatban kifejezett ítélettől, de ő egészen másfelé fordul: „a nemzet mint politikum meghalt, meg kellett halnia, mert bűnös volt, mert gyilkos volt [...] Feledjük el a Nemzet szavait [...], tanuljuk meg az Emberiség szavait – a nemzet csak kultúrájában éljen ezután.”³⁵

Ezt Szabó Dezső sem gondolja másként, de más hangsúlyokkal, más okfejtéssel fogalmaz. Az általa emlegetett fajiság mindenekelőtt nyelvet és kultúrát jelent, abban kiváltképp az irodalmat és esetleg – Kodály barátságával a háttérben már nem meglepő módon – a zenét. A nyelv elsőbbségét illetően az irodalmi újítkó stílusát védelmezi. A nyelvük állítólagos magyartalanságát hangoztató vádakra ezt válaszolja: „Olvasd végig Ady, Móricz, Tóth Árpád, Juhász Gyula, Kosztolányi, Babits műveit – az egy Kaffkát kivéve – ezerszínű ezerhangú, szeplőtlen magyar nyelvet találsz, szeplőtlenebbet s talán több hangút, mint Vörösmarty vagy Arany műveiben.”³⁶ (E retorikus túlzás magyarázhatja, hogy utóbbiakról nem ő, hanem Babits írt nagy tanulmányokat a Nyugatba. Annyira azonban mértékletes maradt, hogy saját nevét nem illesztette a névsorba, pedig meggyőződése volt, hogy miként Ady a magyar versbeszédet, ő a prózaírás nyelvét újította meg.)

A Berzeviczyvel vitázó Babits Ady védelmében ugyan sok és cáfolhatatlan érvet sorakoztat, de a végszó már vallomás. „Ady a világirodalom egyik legnagyobb költője; Ady egyszersmind a magyar nemzet egyik legnagyobb büszkesége is; s aki őt bármely politikai vagy irodalmi párt-szemponatok miatt nem tudja vagy nem akarja élvezni, a legmagasabb szellemi élmények egyikétől fosztja meg magát, s hasonlít ahhoz a guelfhez, aki a gibelin Dante könyvét olvasópolca helyett a máglyára tette.”³⁷ Ezt akár Szabó Dezső is mondhatta volna, még Dante és kortársai megidézése sem lett volna idegen tőle, bár az irodalommal való meghasonlása után soha le nem írt ilyesmit: számolt azzal, hogy megváltozott közönsége vélhetően nem értené az ebbe az érvelésbe kódolt mélységes megvetést.

ÍRÁSTUDÓK VÁLASZÚTON

Babits vitacikke és Szabó Dezső *Segítség!* című regénye lényegében egy időben születtek, mi több, hasonló értékrendet is tükröznek. Ha gondolataikra figyel a kései olvasó, nem sok tartalmi különbséget érzékel közöttük. Annál jobban érzékeli a stílus és személyiségek távolságát.

MÉSZÁROS MARIANNA, Örökkön örökké (Madonna)

HERMIKENS EDIT, Kettő

NAGY OTILIA, Cím nélküli

Mint láttuk, az egymás közelében induló, sokban hasonló értékrendet követő két alkotó eltérő irodalomfelfogása okán a kezdetektől szemben állt egymással. A történelem forгатaga teremtette azt a helyzetet, amelyben Szabó Dezső fejest ugrott a politikába, mozgalmi ábrándokat kergetett, és végül valami hasonlót tett, mint a az irodalom világán belül maradó Babits, aki az (Ady melletti) közös igazodási pontjukat idézve így jelentette be programját: „Magamból csinálók pártot.” Ő a Szellem és a művészet végvárába húzódott vissza. Szabó Dezső a közéletben vonult a senki földjére – és várta a felmentő seregeket.

A két út szembeötlően különbözött, de valahol a mélyben mégis sokban hasonlított: az egymással ütköző életművek összetartoztak, ha rendezetlen is maradt alkotóik vitája. Ennek részeként Babits láthatóan megfogadta, hogy nem keveredik direkt összeütközésbe Szabó Dezsővel, de nem hagyott ki olyan alkalmakat, amikor közvetlen megszólítása nélkül is üzenhetett neki.

Ezt érezhetjük a Julien Benda-könyvről, annak címét átvéve született írásán, *Az írástudók árulásán* is. Szabó Dezső harcos esztétikájának logikája szerint Babits az elefántcsonttoronyba vonulással lesz áruló írástudó – Babits ennek az ellenkezőjét gondolja. Benda gondolatainak bemutatásakor megjegyzi: „kritikája inkább baloldali, s elsősorban a francia nacionalizmus teoretikusait éri – egy Barrèst, egy Maurras-t, akik az árulásnak összes konzekvenciáit levonták, s azt először avaták teljes tudatossággal mintegy elvvé és kötelességgé a bűvös sípjukat tömegekben követelő fiatal francia »írástudók« előtt”.³⁸ Mármost Babits nagyon is tudta, hogy hova szúrjon: tudta, hogy Szabó Dezső gondolkodását milyen erősen befolyásolta Barrès és Maurras, megjegyzésével tehát neki is üzent. A két francia teoretikus Szabó Dezsőre gyakorolt hatása idővel ugyan, mert ez a hatások sorsa, sokat veszített erejéből. De beépülve gondolkodásába annyi azért megmaradt belőle, hogy igazolja a nemzeti princípium jegyében való harcos közéletiséget. Odáig azonban sohasem jutott – éppen a posztromantikus magyar nacionalizmus önbecsapása undorította el –, hogy (egy igen rövid lázroham hisztérikus pillanataitól eltekintve) az igazság és az emberség szempontját egy ködös, döntően a hatalmi érdekeket szolgáló állítólagos nemzeti érdekek rendje alá.

Éppen azért, mert az író nemzetének lelkiismerete – Babits szerint is. Ezt Szabó Dezső is így gondolta, de messzebbre ment. Szerinte az író a „nemzet akarata”. Az egymáshoz közeli elképzelések hangsúlyának különbsége miatt kerülhetnek egymással szembe – de békeidőben azonos oldalon. Mégis, ennyi különbség is elég volt ahhoz, hogy Szabó Dezső és Babits rendszeresen szembekerüljön egymással, akkor is, ha igazi ellenfeleik közösek, ahogyan a Berzeviczy-vitában. Mindketten látták: az avittas nemzeti retorika csak a hatalom érdekeinek leplezését szolgálja, és ennek jegyében egy hamis egységtörekvést hirdetve azt kívánná, hogy az író tartózkodjon minden olyan kritikától, amely a „hivatalos” Magyarországot illeti – mert ez az önkorlátozás „nemzeti érdek”. Amire Babits és Szabó Dezső ugyanazt mondja: az igazság kimondásánál nincs fontosabb nemzeti érdek.

Babits a Szellem elárulásának tekinti az erőre és az erősebb jogára hivatkozást, Szabó Dezső ezt részben másként látja. Az erőt nem a szellemmel, hanem az erőszakkal szemben tartja fontosnak, éppen a Szellem védelmében. Élete vége felé keserűen állapítja meg, hogy „egyetlen jog és igazság van: az erősebb harapása”,³⁹ ijesztően, sőt fenyegetően hangzó fogalmazása mögött – a jog és az igazság, vagyis a Szellem féltése áll, mert történelmi tapasztalata, hogy Magyarország, a magyarság és az irodalom forradalmárainak igazságát az erőszak győzte le, vagyis erő nélkül az igazság vereségre van ítélve. Babits azt mondja, hogy korábban a klasszikus kultúra, a közös európai gyökéret ismeretének kiszorulása a nyugati művészeti műveletet jelzi, ahogyan az is, hogy a Szellem és az írástudók szakrális szövetsége is pusztulófélben van. „Legtöbbet veszít az irodalom, melynek legtöbb a szellemi és értelmi poggyásza. Megszabadulva minden klasszikus »ballaszttól«, egyre jobban az »öszönös zsenik« prédájává lesz, azzá, amit a francia így mond: *littérature des illetrés*. Amit ma még várnak tőle, azt a vadzseni is nyújtani tudja. Műveltség, intelligencia, műgond: már-már tehertétel egy író számára”⁴⁰ – mondja Babits. Elrettentő példaként Szabó Dezső ugyanezt, az írástudatlanok irodalmának szubkultúráját a *Segítség!*-ben mutatja be.

A Babits–Szabó Dezső kapcsolatot illetően is indokolt Kosztolányira is kitékinteni. Nemcsak azért, mert élete különböző szakaszaiban ugyan, de mindkettejükkel ápolt jó kapcsolatot, hanem mert ő maga is sok hasonló kérdéssel foglalkozott, költőként, íróként és újságíróként. Eszmei és művészi gondjai sokban átfedik Babits és Szabó hasonló problémáit. A legfontosabb az, ahogyan irodalmi és közéleti (újságírói) énjét akarja elválasztani, illetve összeegyeztetni. Gondolkodásának

közismert kulcskategóriái nem igazán szerencsések, még a szakmai köztudatban sem nyilvánvaló, hogy mit jelentenek. Ismeretes, ahogyan szembeállítja a *homo aestheticus* és a *homo moralis* fogalmát, és a kettő közül elsőt választja. A legtöbb olvasó itt meg is áll: azt hiszi, hogy érti, amit Kosztolányi mond, hiszen érti a kifejezések szótári jelentését, és ennek alapján csak azért nem tartja amorálisnak Kosztolányit, mert a művei erre rációlnak. Így némi zavarral átlép ezen az ellentmondáson. Csakhogy ez az ellentmondás egyszerűen nem létezik! Gondolkodásában a *homo moralis* nem az *erkölcsös*, hanem az *erkölcsre hivatkozó* ember, a hipokrita, aki hagyományra és erkölcsre hivatkozik, miközben a Szellem értékeit megtagadva azokból harci eszközöket formál. Valójában ő Benda és Babits „áruló írástudója”: az a 20. századbeli *homo politicus*, akit nem érdekelnek a köz (az antik polisz) ügyei, csak a hatalom. Vele szemben a *homo aestheticus* a Babits által oly sokat említett Szellem szolgája, aki nemcsak és főként nem elsősorban a művészi, hanem az erkölcsi szépet állítja gondolkodása és élete középpontjába. Kosztolányi erről vall a *Nero, a véres költő* parabolájában, amelynek a kellő fenntartásokkal önportréként értelmezhető Britannicusa ennek az eszménynek a jegyében ütközik meg a szokásos fenntartásokkal Szabó Dezső alakmásának tekinthető császárral, aki se nem művész, se nem politikus. De, és ebben áll Kosztolányi nagysága, a regény megírására ösztönző okokon túllépve az irodalmat nem vitatársra megsemmisítésére használja, hanem igazi művészregényt ír.

Ez az irodalmi csata azzal ért véget, hogy Kosztolányi megmarad írónak. (Más kérdés, hogy eközben az amúgy is hírhedt Új Nemzedék nem kevésbé hírhedt *Pardon* rovatát szerkeszti – amely egy fikarcnyival sem tapintatosabb, mint Szabó Dezső a legnekivadultabb pillanataiban, sőt, politikai értelemben talán még nála is durvábban elfogult, nem szólva arról, hogy később szakít – és nem fordul szembe – a kurzussal.)

Babits közéletiségéből viszont sosem lesz politika – még 1918–1919-ben is a Szellem szóltat meg általa. Ez az emelkedettség, a tiszta humánus nyilvánult meg a Berzeviczyvel folytatott vitában – a tiszta irodalmiság letagadhatatlan közéletiségével. Ami a maga módján mindig beépült szerkesztői-irodalomszervező munkájába is: nem szervezkedést, hanem a szellem eszközeivel történő orientálást jelentett (mondhattak bármit a Baumgarten-díj juttatásaiból kimaradtak). Így történt ez az újnapiesség ügyében is. A közíró Szabó Dezső programjából kibontakozó parasztmítosz megerősödésével egyidejűleg Babits egy új művészi irány jelentkezését látja Erdélyi József *Ibolya-levél* című kötetében. Ennek elismerésével nemcsak egy költőt és költői modellt üdvözöl, hanem a formálódó irodalmi újnapiesség esztétikai programját is megalapozza.

Eközben Szabó Dezső a *Csodálatos életem* írja, amivel ugyan roppant elégedett, de ami messze nem remekmű. Legföljebb olyan kísérlet, amely egyúttal program is. Nem politikai tartalmakat irodalomba ültetni akaró parasztság okán (arra ott vannak *Az elsodort falu* meg az ekkoriban írt tanulmányok), hanem a népmese regénnyé alakításával, ami korántsem olyan nagy újdonság. Arra, hogy a mese alkalmas lehet 20. századi tartalmak megjelenítésére is, a szecesszió (Balázs Béla, Lesznai Anna, sőt Bánffy Miklós) már kínált példákat. Más összefüggésben az sem újdonság, hogy a magyar népi kultúra beilleszthető a modernség keretei közé, igaz, ebben nem az irodalom járt az élen, hanem az iparművészet, az építészet, a zene. Nem is annyira az ebben az összefüggésben később már-már kizárólagosan emlegetett Bartók (akinek zenei forradalma kezdetben még egyáltalán nem a népdalkincs felfedezésére épült!), annál inkább Kodály – aki Eötvös-kollégistaként, bölcsészhallgatóként szoros kapcsolatba került a modern irodalmi népiesség elméletének és gyakorlatának olyan kulcsfiguráival, mint Horváth János – és Szabó Dezső. (Kár lenne említetlenül hagyni ebből a szorosabb-lazább barátságokra vagy éppen ellentétekre épülő rendszerből Kodálynak a kapcsolatukat megőrző Szekfű Gyulára gyakorolt hatását. Az ő „népi gondolatról”, majd a népi mozgalomról való gondolkodásában Kodály jelentős szerepet töltött be, és arra is figyelmeztette, hogy több aktuális kérdésben véleménye megegyezik Szabó Dezsőével.)

A 20. század első évtizedeinek irodalmi gondolkodásában fontossá vált a 19. század magyar irodalmában szinte egyeduralkodó népiesség értékelése, folytathatóságának kérdése. A közízlésben a magyar irodalom par excellence a 19. század klasszikus (majd epigon) népiességét jelentette, így az irodalmi modernizáció csak ennek ellenében volt elképzelhető. Ady jelentősége e téren abban állt, hogy nemcsak tagadta a népiesség hagyományát, hanem meg is újította. De irodalmi értelemben Ady folytathatatlan volt, így a népiesség problémája megmaradt, és a magyar művészeti élet más ágainak változásai ezt a gondot még égetőbbé tették.

Szabó Dezső és Kodály Zoltán kapcsolata fontos fejezet ebben a történetben, ahogyan az Eötvös-kollégiumban formálódott szellemi műhelyé is. Nyilván több mint véletlen, hogy a népiesség irodalomtörténeti feldolgozásában megkerülhetetlen Horváth János, a paraszzenét a koncerttermek közönségével megismertető és a tudományos népzene kutatás megalapozásában elévülhetetlen szerepet játszó Kodály Zoltán, a paraszti kultúrát, a népmesét az irodalmi modernizáció világába építeni akaró Szabó Dezső törekvései egy időben és egy zárt közösségben formálódtak, majd külön utakon, de együtt (természetesen nem egyedül) teremtettek újra egy kifulladásra gondolt hagyományt. A fordulat, amelynek cselekvő részesei voltak, igen gyors volt, nagyjából másfél évtized elég volt ahhoz, hogy az olyan, nagyon másfelől, más ízlésvilágot, gondolkodásmódot képviselő Babits figyelmét is kivívja.

Nem tudhatjuk, hogy a hősi és homályos kezdetek idején Szabó Dezső és Kodály Zoltán kapcsolatában melyikükre hatott erősebben a másik, az ilyen titkokat a diákszobák örökre megőrzik. De a kölcsönös elismerés mindkét részről megmaradt, Szabó Dezső részéről az egykori lakótárs Kodály Zoltán alakjának felhasználásával a *Segítség!*-ben megmintázott Konkoly Zoltán valóságos hűségnyilatkozat. Eszmei értelemben közel áll ahhoz, amit Bartók tett a Kodály elleni hajsza idején: tehetsége, magyarsága, embersége mellett. Szabó Dezső víziójában Konkoly Zoltánt elüldözik hazájából, Bartók pedig úgy látja: „szerencsére a Kodály-kérdés nem itthon, hanem külföldön fog eldőlni”,⁴¹ és ismerve a zenei világ sznobizmusát, a külföldi elismerés után a korábbi üldözökből idővel önfeledt rajongók lesznek. Kodály a körülötte dúló vihar ellenére dolgozott, és a *Háry Jánossal* és a *Székely fonóval* azt is bebizonyította, hogy a népdal nemcsak dalként jeleníthető meg a „magaskultúrában”, hanem összetettebb kompozíciók is építhetők belőle. A *Segítség!*-ben Szabó Dezső a *Psalmus Hungaricus*-ban ismeri fel a paraszzenéből elvont kompozíciós elveket, jól felismerhetően méltatja is Kodály művének esztétikai újszerűségét. Ez is hozzájárult a parasztkultúra divattá válásához – ami nélkül elképzelhetetlen lett volna az irodalmi népiesség újragondolása, így Erdélyi József jelentkezése.

Babits jó ösztönrel és éles szemmel fedezte fel ezt a költészetet. Ez az el- és felismerés, egyúttal a hagyomány folytathatóságának kinyilvánítása mintegy jóváhagyása volt más, hasonló törekvéseknek. Ami ismételtlen igazolja Babits és Szabó Dezső gondolkodásának közelségét, egymás ellenében működő akaratlan szövetségük tényét. Irodalomtörténetünk egyik legkülönösebb kapcsolata ez, amelyben nyilvánvaló képtelenség a szellemileg sokban nagyon közelálló alkotók valóságos közlekedése.

A közös platform sohasem jött létre, Szabó Dezső minden Babitscsal kapcsolatos írása (leszámítva nevének szerepeltetését szellemi leltárkönyv-természetű felsorolásokban) azt mutatja, hogy már Babits pusztán léte is irritálta.⁴² Amit leginkább azzal lehet magyarázni, hogy a Babitsra okkal ráolvasott filozofériai látásmód Szabó Dezsőre is mélységesen jellemző volt, és önmagának bevallatlan fogyatékoságai ingerelhettek benne. Aki nem tud mit kezdeni saját bajaival vagy bűneivel, az különös éleslátással és engesztelhetetlenséggel látja és mutatja meg azokat másokban. Ezt tette Babits esetében a maga filozofertésével számot soha nem vető Szabó Dezső.

Mindkettejük alkotásai mögött a legfontosabb az intellektuális indíttatás, sokféle külső impulzus nyomán születtek saját elképzeléseik, műveik. Szépírói munkáikban kevés a spontaneitás, az élet természetes áradásának helyét egy konstruált valóság tölti be, hőseik csak formát kapnak, de lelket nem, nem tudnak megelevenedni, megszólalásaik sokkal inkább alkotóik tanulmány-stílusát idézik, mint az élő nyelvet. Szabó Dezső a maga doktrínájának megfelelően hirdeti a maga vitalitását, kreatív teremtőerejét, életmámorát – de mindez csinálnak hat, akár életét, akár műveit tekintve, és összességében semmivel sem életközeli, mint az, ahogyan Babits számára a kultúra, a kifinomult művészet, az író magaslati nézőpontja irányadó.

Ez a különbözőség nem indokolná azt a mélységes ellenszenvet, ahogyan figyelték egymást. Esett szó arról, hogy Szabó Dezső minden gátlás nélkül rontott Babitsra, amivel szemben Babits hallgatott, Szabó Dezső nevét lehetőleg le sem írta. Ritka kivételként a Nyugat elődeiről gondolkodó Németh Lászlót kioktató írásában azért odacsapott: „A magas műbírálathoz valami cselédszoba- és hátsólépcső-szagú [sic!] kritika férközik. Az esszéből szinte pamflet lesz, s a tanítvány arca mögül föltűnik olykor mesterének, a szerencsétlen Szabó Dezsőnek savanyú profilja.”⁴³ Máskülön-

ben Szabó Dezső nevét csak olyan felsorolásokban írta le, amikor annak kihagyása szakmai hiba lett volna.

Összegzésül elmondhatjuk: Babits irodalomfogalma radikálisan különbözött Szabó Dezsőétől. Válgalhatatlan volt számára az a prófétai-váteszi szerep, amit az íróknak, költőknek szánt. Szabó Dezső viszont azzal nem tudott megbékélni, ami a fiatal Babits számára oly fontos volt: hogy az író-költő a maga művészetébe vonuljon a világból. Ő ezt éppen fordítva gondolta. A művészetben megtalált Szellem védelmében aztán Babitsnak mégis vissza kellett térnie az elhagyni akart világba, és Szabó Dezső is kivonult az eszközként elgondolt irodalomból. Ez már csak egy ilyen, kivonulás kor volt. Hol innen, hol onnan vonult ki Németh László, Kerényi Károly is ezt tette a maga Szigetét keresve, Móricz Zsigmond egyenesen azt javasolta 1941-ben, hogy „Hagyd a politikát, építkezz!”. (Ugyanezt a programot Szabó Dezső már 1919-ben meghirdette: a falujába visszavonuló Bőjthe János példázataival az építkezést javasolta, ha ekkor ő maga még egészen mást tett.)

Ebben a sok vonulásban nem sokat számított, hogy Szabó Dezső Babits költészetéről alkotott képe nem követte annak változásait. Nem foglalkozott azzal, ahogyan Babits versvilága gazdagodott, közéleti állásfoglalásai a korábnál közelebb kerültek a maga Sturm und Drang korszakától távolodó Szabó Dezsőéhez, aki ugyan egyre kevesebbet olvasott, de néhány Babits-írást biztosan ismert. Sőt, nagyra becsült, ami azonban nem enyhítette az írók-költők körében természetesnek mondható féltékenységét. Azt vélhetően észrevette, hogy az irodalmi vezérségért folytatott titkos és egyenlőtlen küzdelmet régen elvesztette (de azt legfőljebb sejtette, hogy azzal csak megerősíti Babits elsőbbségét, ha ezt el akarja vitatni tőle). Mégis, amikor kora jelentős irodalmi értékeit kellett elsorolnia, Babitsot mindig ebbe a körbe tartozónak tekintette: nagyra tartotta műveltségét, intellektusát. Ez ugyan kevés volt ahhoz, hogy költőként is elismerje – de a méltányossághoz elegendő. Ami Szabó Dezső esetében egyáltalán nem lebecsülendő dolog.

JEGYZETEK

¹ SZABÓ Dezső, *Filozopter az irodalomban. Babits Mihály: Halálfiái. Regény*, Kritikai füzetek I, kiad. Boór Bálint, Budapest, 1929, 17–18.

² SZABÓ, *A falu jegyzője = Uő, Egyenes úton*, Táltos, Budapest, 1920, 19. skk.

³ BABITS Mihály, *Művészet és szabadság*, Nyugat, 1911/21, 782.

⁴ SZABÓ, *A falu jegyzője, i. m.*, 29.

⁵ Uo.

⁶ Uo., 30.

⁷ Uo.

⁸ Uo., 31.

⁹ Uo.

¹⁰ SZABÓ, *Petőfi művészi fejlődése = Uő, Egyenes úton, i. m.*, 32–52.

¹¹ BABITS, *Petőfi és Arany = Uő, Esszék, tanulmányok*, Szépirodalmi, Budapest, 1978, I, 160–180.

¹² Uo., 163.

¹³ Uo., 175.

¹⁴ SZABÓ, *Petőfi művészi... i. m.*, 32.

¹⁵ Uo., 33.

¹⁶ Uo., 34.

¹⁷ Uo., 38.

¹⁸ Uo.

¹⁹ Uo.

²⁰ Uo., 39.

²¹ SZABÓ, *Filozopter... i. m.*, 39.

²² SZABÓ, *Csodálatos élet*, Genius, Budapest, 1921, II, 124.

²³ SZEKFŰ Gyula, *Három nemzedék és ami utána következik*, Magyar Királyi Egyetemi Nyomda, Budapest, 1934, 437.

²⁴ Uo., 450.

²⁵ Uo.

²⁶ BABUS Antal, *Fülep Lajos az 1918–1919-es forradalmakban = In memoriam Szabó Dezső*, szerk. GRÓH Gáspár, Nap, Budapest, 2002, 106. – Amúgy Szabó Dezsővel kapcsolatosan máskor is keletkeztek városi legendák, Darvas József a Budapest ostromáról írt *Város az ingoványon* azzal a rémhírral indítja, hogy Szabó Dezsőt a nyilasok agyonlőtték, ezzel párhuzamosan terjedt el a magát máig makacsul tartó tévhír, hogy az író éhen halt.

²⁷ BABITS, *Magyar költő kilenszáztizenkilencben = Uő, Esszék, tanulmányok, i. m.*, I, 657.

²⁸ *Uo.*, 651.

²⁹ BABITS, *A kettészakadt irodalom = Uő, Esszék, tanulmányok, i. m.*, II, 170–184.

³⁰ *Uo.*, 176.

³¹ SZABÓ, *A kettészakadt magyar irodalom = Uő, Esszék, tanulmányok*, szerk. GRÓH Gáspár, Kortárs, Budapest, 2007, 261.

³² BABITS, *A kettészakadt irodalom, i. m.*, 175.

³³ SZABÓ, *Vádlók és vádlottak = Uő, Panasz – Újabb tanulmányok*, Genius, Budapest, é. n., 26.

³⁴ *Uo.*, 35.

³⁵ BABITS, *Magyar költő... i. m.*, 658.

³⁶ SZABÓ, *Vádlók és vádlottak, i. m.*, 37.

³⁷ BABITS, *A kettészakadt irodalom, i. m.*, 183.

³⁸ BABITS, *Az írástudók árulása = Uő, Esszék, tanulmányok, i. m.*, 214.

³⁹ SZABÓ, *Vádlók és vádlottak, i. m.*, 25.

⁴⁰ BABITS, *Az írástudók... i. m.*, 225.

⁴¹ BARTÓK Béla, *Kodály Zoltán = Uő, Írások a népzeneről*, szerk. GRÓH Gáspár, Kortárs, Budapest, 2008, 44.

⁴² Szabó Dezsőnek legendás összeférhetlenségére bőven akad példa, Juhász Gyula kivételével lényegében minden közelébe került íróársával összetűzött, ám ennek ellenére – Babits kivételével – valamiféle kommunikációs kapcsolatot megőrzött velük.

⁴³ BABITS, *Könyvről könyvre – Kritikus és judícium = Uő, Esszék, tanulmányok, i. m.*, II, 31.

L. SIMON LÁSZLÓ – VARGA ISTVÁN

A reménytelenség győzelme

L. SIMON LÁSZLÓ (1972) Agárd

„A valószínűség számtani fogalom, hiányzik belőle a számokkal megfoghatatlan: a heroizmus. Az észérvek aránya a magyarság ellen szól. [...] A történelem népekben él, és népekben gondolkodik, népével az egyén földi halhatatlanságának is vége; semmiféle nemzetközi megváltás sem mentheti meg a rajtunk átszálló életet a jövőnek, ha a népnek, melyben atomok voltunk, magva szakad. Reménytelen a harcunk? A nagyság, mint az élet is, reménytelen, s a reménytelenségben, a falhoz állított népek harcában van valami kétszerkettő fölötti remény. A történelem a tragikus életérzés csodája. Marathonnál a reménytelenség győzött.” Németh László 1933-ban publikált *Debreceni Kátéjának* részlete a legszebb összefoglalása a magyarság elmúlt száz évének: a reménytelenség ellenére történő megmaradás, az egyéni és közösségi veszteségek és a folytonos újrakezdések, valamint a folyamatos fogyatkozásunk ellenére megtapasztalt életerőnk dialektikája oly izgalmassá teszi a magyar nemzethez tartozás érzését, amihez hasonlót elképzelni sem tudnánk földi pályánk során. A mi nemzeti történelmünk a tragikus életérzés csodája, illetve csoda az, hogy mi még a tragikus életérzésből is erőt és hitet tudunk meríteni. Jóval több ez, mint a sírva vigadás sokak által lesajnált, megvetett toposza – sokkal inkább egy életre szóló izgalmas lelki kaland.

Marathoni győzelmünk mérlege: bár harcunk sokadszorra is reménytelennek tűnt, s hazánk és nemzetünk száz évvel ezelőtti szétszabdálása ellenére mégis itt vagyunk. Európa közepén államalkotó nemzet tagjaiként vagyunk képesek az anyaország jelenlegi határain kívül rekedt magyarok sokasága számára anyagi és lelki támaszt nyújtani – sokasága és nem a teljessége számára, hiszen többen közülük ezt nem igénylik, sőt határozottan elutasítják, miként sajnós az anyaországiak egy hangos kisebbsége számára sem fontos a nemzeti összetartozás, a határokon átnyúló szolidaritás érzése és gyakorlati cselekedetekkel párosuló megélése. Van tehát okunk az öröme és a büszkeségre, a több mint kétszáz éves herderi jóslatra erősen rácsúfolva az élet és a történelem, ugyanakkor a trianoni békediktátum 100. évfordulóján, a nemzeti összetartozás évében sem homályosíthatja el tekintetünket a tragikus jóslat – eddigi, s remélhetőleg örökkön örökké tartó – bukása fölötti örömmünk, nem árt számba venni veszteségeinket sem. Nem azokra a – mindenki által jól ismert – veszteségekre gondolunk, amiket az igazságtalan, a tényleges történelmi, etnikai, gazdasági, földrajzi, kulturális adottságokat figyelmen kívül hagyó békeszerződésnek könyvelhetünk el, hanem azokra, amiket az azóta eltelt időszakban róhatunk fel magunknak, a szomszédos többségi nemzeteknek, valamint a világpolitika sorsunkat is alakító, meghatározó jelentőségű szereplőinek. De elsősorban magunknak, mert a legszomorúbb az a veszteséglista, amiért csak magunkat okolhatjuk: elhalasztott lehetőségek soraként is értelmezhetjük az elmúlt száz évünket.

Kós Károlyhoz hasonlóan „szeretném megérni, hogy kicsiny-kis portámat olyan rendben lássam, ahogyan én azt elgondoltam magamnak. Legyenek a földek tagban, gyümölcsfáim termők, pajtám tele, méhesem népes. Legyen minden gondosan gondozva, tisztán művelve, rendesen tartva. Szép legyen és gyönyörűsége mindenkinek, aki látja. Ezt szeretném megérni. Hogy kis gazdaságom, melynek minden rögét magam szereztem, minden fűvét-fáját magam ültettem, minden épületét magam építettem, így szálljon az én maradékaimra. Ezt szeretném megérni épségben, egészségben. És ha ezt megértem, akkor örömmel megyek el én, mulandó ember, hogy itt aludhassam örök álmomat öreg tölgyfáim tövében, virágos gyepek alatt. Mert hallani fogom onnan is méheim döngését, maradékaim maradékainak lépéseit és kacagását...” 1915-ben, amikor Kós Károly mindezt papírra vetette, még nem gondolta, milyen hűsbavágóan aktuális tud lenni írása folytatása: „De keserű lesz életem, ha megérem azt, hogy véreim unni fogják ezt a földet; keserű lesz az én életem akkor. És keserű halálom is és átkozott. Mert idegen kézre jut az én életem egész munkája, a kis Varjú-vár, és szerteszóródnak a világon az én utánam jövő fiak és unokáim unokái. Átkozott lesz akkor az én pihenésem a tölgyek alatt, magános idegenségben.” Ez az unalom a legveszélyesebb önmagunk ellen

fordított fegyver. Az önfeladás, az önfelszámolás fegyvere. Az unalomból ugyanis önfelmentő közöny lesz, s ami nemcsak azokat jellemzi, akik hagyják elveszni őseik földjét, házát és sírját, hanem akik üveges tekintettel nézik, ahogy ez történik a szomszédjukkal, illetve a határokon kívül rekedt honfitársaikkal. „Apa, miért keseregtek még száz évvel Trianon után is a történeteken? Mit foglalkoztok ezzel?” – kér-

dezte egyiköknktől a sokadik erdélyi túra után a gyermeke, amiben már egy nemzedék közönye és a nemzeti szolidaritás hiánya érhető tetten, pedig azt gondoltuk volna, a sok-sok mese, a megélt történetek, Kárpát-medencei utazás, a Határtalanul program osztálykirándulásai képesek lesznek ezt a globalista megközelítést ellensúlyozni.

A 100. évforduló tehát alkalmat teremt a számvetésre, de nem a kurucos kocsmái asztalcsapkodásra, hanem az elmélyült odafigyelésre és elemzésre. Ezt nagymértékben megnehezíti a közép-európai politikai korrektség sajátos nyelvezete és a politikai alkuk diktálta elhallgatások rendszere. Ez a nyelv és tematika semmiképpen sem keverendő össze a nyugati mainstream polkorrekt világával, amelynek témái az emberi jogok, a nemi identitás és szexuális orientáció végletekig kicsavart újraértelmezése. A mai közép-európai elhallgatások és politikailag korrekt megszólalások miatt járhatatlanná válik a kurucos sértettséget, a magyar panasz kultúrát leváltó másik út, a szembenézés útja is, hiába lenne az helyes és indokolt. Ráadásul ez egy feloldhatatlan ellentmondás, ugyanis olyan politikai racionalitás és együttműködési kényszer áll a háttérben, amit a jelenlegi nemzeti érdekeinkkel indokolnak, s ami az Európai Unió belüli pozícióink megerősítésének egyik alapfeltétele. S ez nem más, mint a Visegrádi országok együttműködése, amit Orbán Viktor miniszterelnök számos óvatos, ugyanakkor egyértelműen iránymutató megnyilvánulása alapján érdemes lenne az osztrákok és a románok irányába is megnyitni. Az osztrákok esetében az együttműködésre Sebastian Kurz kancellárságával van is némi esély, a románok évtizedek óta tapasztalható belpolitikai instabilitása, permanens kormányválsága, a kiszámítható partner hiánya viszont legalább olyan mértékű akadályt jelent, mint a román nacionalisták magyar kártyájának újabb és újabb kijátszása. Tehát ha szigorúan csak a V4-eket nézzük, akkor is látjuk, a szlovákok érzékenységére való – uniós és azon túlmutató külpolitikai és szövetségi politikánk miatt indokolható – odafigyelésünknek, a mi sajátos közép-európai polkorrektségünknek súlyos következményei vannak: a szlovák belpolitikának a magyarságot sújtó vagy az asszimilációt felgyorsító, az elmúlt évezred történelmét szabadon átíró intézkedéseit javarészt szó nélkül hagyjuk. S a paradoxon mindebben az, hogy az újdonsült és valóban eredményes térségi szövetségi politika jegyében nem is tudunk szembenézni és szembesíteni mindazzal, amik egyébként tényszerűen ellentmondanak az európai uniós alapértékeknek – ha összevetjük a szlovák és az ukrán nyelvtörvényekből következő kisebbségi jogkorlátozásokra való hivatalos magyar reakciók hangvételét, nem kell magyarázni, mit jelent az öncenzúra. A trianoni békediktátum 100. évfordulójára való visszafogott magyar állami megemlékezés is ebbe a sorba illeszkedik.

Bár Trianon még Mohácsnál is nagyobb kataklizmája a magyarságnak, mindaddig nem tud történelemmé válni, amíg nem fejeződik be az elszakított magyar közösségek erőszakos asszimilációja, műemlékeink, történelmi emlékhelyeink, temetőink kisajátítása és múltunk meghamisítása. Szembe kell nézni azzal, hogy a mögöttünk hagyott évszázadban, s különösen az egykori kisantant államok kommunista-szocialista érában állami program szintjére emelték az ezeréves magyar múlt meghamisítását és az ott élő magyarok asszimilálását, detronizálását, szülőföldjükről való elűzését. A számok nem hazudnak: a felvidéki, több mint egymillió magyarból már ötszázezren sem vagyunk, a két és félmillió egykor Erdélyben élő honfitársunk lélekszáma napjainkban legfeljebb egymillió-kettőszázezer, a délvidéki színmagyar részeken – Szabadkán és a határmenti részeken – a magyarok lélekszáma egyharmadára csökkent, és akkor még nem beszéltünk a Baranyában, a Mura mellékén, Horvátországban és Burgenlandban élő magyarjaink mérhetetlen veszteségéről. A nemzetünk kultúrtörténeti kincseihez tartozó templomokban és katedrálisokban már nincsenek vagy alig vannak magyar nyelvű misék. A legutóbbi, médianyilvánosságot is kapó incidens a kassai Szent Erzsébet-főszékesegyházhoz kapcsolódik, ahol 2020 húsvétján a koronavírusra hivatkozva a magyar hívek számára nem celebráltak misét, miközben a szlovák nyelvű szertartás nem maradt el. A magyar sajtóból megtudhattuk, hogy Puss Sándor, az utolsó szlovákiai magyar jezsuita szerzetes szerint ez illeszkedett a szokásos rendbe, amelynek célja a magyar nyelvű szentmiséken kívül a magyar élet felszámolása a templomban. A modern kori szlovák templomfoglalás teljesen

szembe megy az Európai Unió értékeivel, mégsem szólal meg senki sem azon brüsszeli szereplők közül, akik számára az őshonos kisebbségek védelmén túl valamennyi kisebbség védelme politikai küldetésnek számít. A sors iróniája, hogy éppen ebbe a kassai dómba temették újra II. Rákóczi Ferenc fejedelmet, akit 1906-ban azzal a céllal hoztak haza Rodostóból, hogy újra magyar földben nyugodjék a teste. Ki gondolta akkor, hogy kevesebb mint másfél évtized múlva Kassa végképp elszakad a haza már oly sokszor megsebzett, véres és megcsonkított testétől, s Rákóczi így újra idegen földben fog nyugodni? Ránk és gyermekeinkre már nem igaz, amit Márai Sándor írt: „Nem mehetek el a városba, amelynek minden kövét ismerem, ahol mentem a menetben, mikor Rákóczit temették, ahol a temetőben, a Rozálián és a Kálvárián, őseim csontjai enyésznek... Nem láthatom Eperjest, a Tátrát, Podolint, Lőcsét, Késmárkot, ifjúságom boldogságának és emberiségének csodálatos díszleteit, ezt a nemes, ezt az egyetlen, ezt a legvárosibb, legcsöndesebb, legeurópaibb színteret a magyarságnak.” Mi elmehetünk ezekbe a városokba, de vajon mit látunk és hallunk, s mit fogunk látni és hallani ott pár évtized múlva? Belebotlunk-e még magyar polgárokba egykor volt városaink templomaiban, boltjaiban, kávéházaiban, éttermeiben?

A magyar konzervatív kormány jelenlegi külpolitikája, mint láthattuk, kifejezetten megengedő a V4-ekben fontos szerepet játszó Szlovákiával, s gesztusok sorát teszi a néha oly törékenynek tűnő együttműködés fenntartása érdekében. Ugyanakkor a visegrádi együttműködés ellenére a Beneš-dekrétumok változatlanul hatályban vannak, gróf Esterházy János rehabilitálására is hiába várunk. Román viszonylatban még rosszabb a helyzet: ott még a részben visszaadott magyar földbirtokokkal, kastélyokkal kapcsolatosan indított új perek a jogállami normákat is megkérdőjelezzik, s a román állam hallgatólagos segítségével – az uniós jogvédők hallgatása mellett – mindent megtesznek annak érdekében, hogy újra elvegyék a jogos magyar tulajdonosaiktól az iskolákat, kastélyokat, erdőket és termőföldeket.

Ceaușescu regnálásának falurombolása ma kifinomultabb módszerekkel zajlik: a temetők, a szakrális terek elfoglalásával: párhuzamosan válnak az enyészet részévé a magyarság egykori jelenlétét bizonyító sírkövek, épületek, emléktáblák és a változtatás magyarajkú tanúi. S egy idő után hitetlenkedve hallgatják majd azokat, akik elmesélik unokáiknak, valamikor nemzetünk dicső tagjai éltek e tájon, s emeltek várat, templomot s házat.

Lehetne folytatni a sort, felsorolva sérelmeinket, egyetemeink és főiskoláink felszámolását, nemzeti jelképeink használatának korlátozását, az erőszakos betelepítésekkel az etnikai viszonyok megváltoztatását, az anyanyelvhasználat akadályozását, a magyarok vagyonainak törvénytelen államosítását és soha rendesen végig nem vitt kárpótlását, a közbirtokosságok erdőinek elkobzását, az autonómiatörekvések akadályozását. De éppen azt írtuk, hogy ne menjünk el a magyar panasz-kultúra és sérelmi politizálás irányába, s elsősorban onnan nézzük a dolgokat, hogy mit tehetünk mi magunk annak érdekében, hogy Kárpát-medencei megmaradásunk ne legyen kérdéses a jövőben sem. „A magyar nemzet fennmaradása attól függ, hogy képes lesz-e azon a területen, amelyet a Kárpátok öveznek, s amely a Duna–Tisza medencéjét öleli át, ahol most is többségben van, a maga uralmát újból kellően biztosítani. A török háborúk nyomán erre a területre mélyen benyomultak északról az északi, délről a déli szlávok, délkeletről a románok; a Habsburgok ellenséges telepítési és nemzetiségi politikája lényegesen súlyosbította még ezt a helyzetet. A kiegyezés után feladatunk az lett volna, hogy megfelelő gazdasági, földbirtok- és nemzetiségi politikával az egyensúlyt a magyarság javára helyrebillentsük. Sajnos, elmulasztottuk ezt kellő időben megtenni, és ennek lett a következménye, más szerencsétlen körülmények közrejátszása folytán, hogy ezeket a területeket elvesztettük. [...] A nemzet olyan probléma elé van állítva tehát, amelytől léte függ, amelyet bármilyen áldozat árán is meg kell oldania, mert különben előbb-utóbb el fog tűnni a föld színéről” – írta Bethlen István miniszterelnök 1933-ban, összegyűjtött írásait és beszédeit tartalmazó kötetének előszavában.

A ma oly divatos s nemritkán joggal elismert televíziós sorozatok között egy érdekes, részben magyar vonatkozásút mutattak be 2020 tavaszán a Netflixen. A Deborah Feldman 2012-ben megjelent *Unorthodox* című könyvét szabadon adaptáló műben a magyar hátterű williamsburgi (New York) ultraortodox zsidó közösség zárt világába kapunk betekintést. A williamsburgi családokban átlagosan nyolc gyermek van, s a sorozat egyik erős, életprogramot egy mondatba sűrítő gondolata éppen az, amit a főhős fiatalasszony vág oda egy, a Szatmárból származó zsidó közösség világát nem ismerő és nem értő személynek: nekünk az a dolgunk, hogy megszüljük azt a hatmillió embert, akiket

elvesztettünk a vészidőszakban. Döbbenetes vállalás, ugyanakkor a hihetetlen erejű életösztönnel a megmutatkozása ez, ami ráirányítja a figyelmet arra a tényezőre, amiért kizárólag magunkat tehetjük felelőssé. Amiről nem tehetnek az utódállamok asszimilációpárti vezetői, sem az anyaországi „népnyúzó” kommunisták, sem a művelt Nyugatnak a térségünket alig ismerő, a sorsunk iránt javarészt közönyös ideológusai, sem az Európai Unió kisebbségpolitikájában kettős mércével mérő bürokratái és politikai vezetői: folyamatos fogyatkozásunknak elsősorban mi magunk vagyunk az okai. S nem az elvándorlást, a jobb egzisztenciális körülmények keresésével is indokolt többezregező emigrációt (Erdélyből öt hullámban az anyaország és Nyugat-Európa, a Csonka-Magyarországból szintén legalább öt hullámban Nyugat-Európa és Amerika irányába) kell okolnunk, hanem a gyermekszületések mindmáig fájóan alacsony szintjét. Számos példa bizonyítja, a közelünkben éppen az albánok koszosói térnyerése, hogy még az anyanyelvi kultúra és oktatás, a szabad vallásgyakorlás tiltása, az elnyomó diktatúra ideológiájának kötelező elsajátítása sem képes eltörölni azt a közösséget, amely tudatosan, programszerűen gyarapítja lélekszámát. Nemzeti ügyeinket sokszor a leghangosabban képviselő politikusaink arról felejtkeznek el, hogy a példamutatásnak az is a része, hogy maguk is gyermeket vállalnak, mert ha nem népesítjük be újból magyarjainkkal a Kárpát-medencét, akkor Bethlen szavaival „az északi és déli szláv és a román tenger hullámai összecsapnak a fejünk felett”. Ezt ismerte fel a jelenlegi kormányzat, amelynek jó irányú családpolitikája ugyanakkor csak minimális hatással lehet az elcsatolt területek magyarságának gyermekvállalási kedvére.

Ha az igazságtalan békediktátum 100. évfordulóján nemzeti minimumként fogadjuk el azt a célt, hogy nem adjuk fel a magyarság Kárpát-medencei szállásterületeit, s ennek érdekében mindenütt szorgalmazzuk a szülőföldön maradáást, az anyanyelvi kultúra őrzését és gazdagítását, a gyermekvállalást, akkor a nemzetpolitikában nincs hova hátrálnunk. Azok a vágyálmaink, törekvéseink, hogy megteremtjük a Kárpát-medencében a tejtestvériséget, a kossuthi dunai államkonföderáció újraértelmezett változatát, pusztán politikai illúziók. A számok, az erőszakos asszimiláció a magyarság ellen dolgoznak, de nem engedhetjük meg, hogy beteljesedjen a herderi jóslat. Reménytelen a harcunk? Ne csüggedjünk! S ne felejtjük: „Marathonnál a reménytelenség győzött.”

Kedves Olvasóink!

*A Kortárs folyóirat aktuális száma az **Írók Boltjában**, valamint az ország fontosabb, nagyobb újságosainál minden hónapban kapható.*

Az alábbi helyeken biztosan hozzájuthat:

BUDAPEST II. kerület • Széll Kálmán téri metróállomás • Budagyöngye, újságos, Szilágyi Erzsébet fasor 121. • **III. kerület** • Flórián üzletközpont, újságos • **IV. kerület** • Újpest Központ metróállomás, újságos • **V. kerület** • Kálvin téri metróállomás, újságos • Városház utca 3–5., újságos • Váci utca 10., újságos • **VI. kerület** • Nyugati téri aluljáró, újságárus • **VII. kerület** • Blaha Lujza téri aluljáró, újságárus • **IX. kerület** • Határ úti metrómegálló, újságárus • **X. kerület** • Árkád bevásárlóközpont, Örs Vezér tér 25/A • **XI. kerület** • Allee bevásárlóközpont, Október 23. utca 6–10. • **XII. kerület** • Déli pályaudvar metrómegálló, újságos • Hegyvidék Bevásárlóközpont, Apor Vilmos tér 11–12. • MOM Park, újságos, Alkotás utca 53. • **XIV. kerület** • Sugár bevásárlóközpont, újságárus, Örs vezér tér • **XV. kerület** • Pólus bevásárlóközpont, újságárus, Szentmihályi utca 131. • **DEBRECEN** • Cora, újságos, Kishatár utca • Csapó utca 100., újságárus • Fórum Debrecen, újságos, Csapó utca 30. • **EGER** • Széchenyi út 20. újságárus • **GYŐR** • Révai Miklós utca 4–6., újságárus • Vásárcsarnok, újságárus, Herman Ottó utca 25. • Győr Plaza, újságárus, Vasvári Pál utca 1/A • **GYULA** • Béke sugárút 12., újságárus • **KAPOSVÁR** • Fő utca 23., újságárus • **KECSKEMÉT** • Március 15. utca 15., trafik • **MISKOLC** • Szinva Park bevásárlóközpont, újságárus, Bajcsy Zsilinszky út 2–4. • **NYÍREGYHÁZA** • Korzó bevásárlóközpont, újságárus, Nagy Imre tér 1. • **PÉCS** • Árkád bevásárlóközpont, újságárus, Bajcsy út 11. • **SOPRON** • Széchenyi tér 13., újságárus • **SZEGED** • Dugonics tér 1., újságárus • Árkád bevásárlóközpont, újságárus, Londoni körút 3. • **SZÉKESFEHÉRVÁR** • Alba Plaza, újságárus, Palotai út 1. • **SZOLNOK** • Pelikán bevásárlóközpont, újságos, Ady Endre utca 15. • **SZOMBATHELY** • MÁV állomás, újságárus • **TATABÁNYA** • Győri út 3., újságárus • **VÁC** • Káptalan utca 3., újságárus • **VESZPRÉM** • Kossuth utca 1., újságárus

ABLONCZY BÁLINT

„Így utazott Szindbád, a hajós, egy télen a kárpáti fennsíkon”

Krúdy Gyula és Szontagh Miklós

Szepesség-képének összehasonlítása

ABLONCZY BÁLINT (1981) Budapest

„Szindbád, az ezeregyéjszakabeli hajós történetünk előtt körülbelül huszonöt esztendővel kisdíák volt a határszéli algimnáziumban, a Kárpát alatt, valamint a legjobb valcer-táncos a városka tánciskolájában” – így kezdődnek a magyar irodalom egyik leghíresebb utazójának kalandjai. Krúdy Gyula *Szindbád, a hajós – Első utazása* című 1911-es novellájában¹ tűnik fel először az író alteregója, aki aztán az utókor számára egygé válik az alkotóval – gondoljunk csak Huszárík Zoltán 1971-ben bemutatott, *Szindbád* című legendás filmjére. Az elmúlt száz évben sokan és sokat írtak Krúdy Szindbád-történeteiben megjelenő – a magyar irodalomban újnak számító – sajátos időkezeléséről, álom és valóság közötti bizonytalan határokról, egy talán soha nem létezett múlt virtuóz megteremtéséről. A fenti részlet is egyszerre idézi fel a legendás arab mesegyűjtemény fűszeres keleti hangulatát és a nagyon is valóságos életrajzi vonatkozásokat. Minket most ez utóbbiak érdekelnek: Krúdy Gyula 1888 és 1891 között a bizonyos „Kárpát alatti” városka, a szepességi Podolin piarista algimnáziumának diákja volt. A Nyíregyházáról, a szlovák telepeseket már jórészt asszimilált alföldi nagyvárosból származó kisdíák mesevilággal találkozhatott a Szepességben. A hatalmas hegyek, az erős sodrású Poprád, a sajátos német dialektust beszélő cipszer polgárok, a szlovák és rutén falusiak, a többnyelvű magyar városi elit, a középkori házacsok, a gótikus templomok és színes szentszobrok, a valahai lengyel uralom² emlékét idéző legendák egész életére kiható élményeket jelentettek Krúdynak. (Beszédes, hogy egyik legelső regénye *A podolini kísértet* címet viseli.) Írásunkban ezt az élményvilágot igyekszünk körülhatárolni – vajon milyen Podolin-, illetve Szepesség-kép rajzolódik az idézett Szindbád-novellából? E kép mesei és valóságos elemeinek szétszalazására „kontrollforrást”, egy útikalauzt hívunk segítségül. Szontagh Miklós nevezetes Szepesség-útikönyve³ az író podolini életével szinte egy időben született. Ugyan forrásunk nincs ennek bizonyítására, de jó lenne hinni, hogy a térség egyik művelődési központjának számító algimnázium könyvtárában a kötet megvolt, és a környezetére különösen fogékony diák kézbe is vette azt.

Mielőtt áttekintenénk a szepességi ihletésű novella és az útikönyv hasonlóságait, illetve különbségeit, ki kell térnünk az írónál jóval kevésbé ismert Szontagh Miklós életére. Az Árva megyei, alsókubini születésű orvos, botanikus 1843-ban látta meg a napvilágot, orvosi tanulmányait a bécsi egyetemen végezte. 1873-ban vette át a tátrafüredi vízgyógyintézet vezetését, elsőként ismerte fel a Magas-Tátra klimatikus gyógyhatását. 1876-ban alapította meg Újtátrafüredet, amelynek fürdőorvos-vezetője lett. Újtátrafüredi szanatóriuma volt az első, télen is működő magyar tüdőgyógyintézet. Szontagh elsősorban balneológiai, klimatológiai és vízgyógyászati kutatásokkal, valamint a Tátra leírásával és népszerűsítésével foglalkozott, de 1883 és 1885 között szerkesztette a Tátravidék című hetilapot is. Tátra-kalauza több kiadást megélt. Szontagh Miklós síelt először a magashegységben 1892-ben, nevéhez fűződik a hegyimentés és az elsősegélynyújtás megszervezése. Korai, 1899-ben bekövetkezett halála után szeretett hegységében csúcsot és tavat is neveztek el róla.⁴ Most tárgyalt útikönyve egyszerre történelmi és néprajzi leírás, illetve praktikus ismeretek tárháza: a szepességi századok rövid története éppúgy megtalálható benne, mint túraútvonalak leírása, a vendéglátóhelyek és fuvarosok árszabása, illetve a szanatóriumok felszereltsége. (Természetesen az útikönyv szerint Szontagh Miklós újtátrafüredi intézménye a térség legkiválóbb turisztikai egysége.)

Mind a Krúdy-novella, mind a Szontagh-könyv kulcsfogalma az utazás: a perspektíva mindkét esetben a tájra, a kultúrára kívülről rátekintő emberé. Míg azonban Szontagh a helyi értelmiségi-üzletember pozíciójából próbálja kitalálni, mi érdekelheti az idelátogatót (mit érdemes neki megmutatni), Krúdy hőse saját gyermekkorának világát nyomozza.⁵ Nem elsősorban *térben* utazik tehát,

mint Szontagh reménybeli vendége (akinek ezért szüksége van például a Kassa-Oderbergi Vasút díjszabására.) Szindbád az *időben* utazik, saját emlékeit kutatva indul észak felé, s a novellában folyamatosan váltakoznak a *valóságos* Szepesség történelmi, földrajzi jellemzői a főhős képzeletének időtlenségét, mozdulatlanságot, álomszerűséget hangsúlyozó elemeivel. (A *Krakkói kalaphoz* címzett fogadó gazdáját éppúgy Lubomirskinek hívják, mint a várost háromszáz évvel korábban uraló lengyel grótot; az iskola falán függő festmény vak papja látja a diákokat; Szindbád diákkori szerelme az öregség bármilyen jele nélkül tűnik fel, míg ki nem derül, hogy a lányáról van szó stb.)

Peter Burke utazástörténeti alapvetését segítségül hívva úgy fogalmazhatunk, hogy Szontagh a saját országát felfedező racionális-kíváncsi turistához szól, míg Krúdy romantikus utazó hőse – múltjának felidézése mellett – mintha otthon elfojtott vágyait élné ki a távoli kisvárosban.⁶ (Szindbád a helyi intelligenciával ellátogat a tánciskolába, ahol odaállnak a teremben elhelyezett létrához, bekukkantani a lajtorján zavar nélkül föl-le mászó lányok szoknyája alá.) Krúdy „útleírása” tehát nem a Burke által emlegetett megbízhatóság⁷ keretein belül értelmezhető, miközben Szontagh munkájának ez a legfőbb célkitűzése. Ezzel együtt meglepően sok hasonlóság van az író és az útikönyvszerző Szepesség-képe között.

Az első és talán legfontosabb párhuzam a szepességi németiség kultúrájának markáns jelenléte. Noha Krúdy a *Szindbád, a hajósban* inkább csak utal a cipszerekre a városka középkoriasságának hangsúlyozásával, illetve a jellegzetesen cipszer nevű tanár szerepeltetésével, a novellával szinte egy időben (1910-ben) született *A számárfejű Szaniszló* című írásában nyilvánvalóvá teszi: számára a Szepesség a német kultúra otthona. „A Szepességben járunk, és sorban elmaradoznak a régi városok: Lőcse, a magyar Nürnberg, majd Késmárk, a fennsík Heidelbergje, az enyhén emelkedő hegyek alatt pedig Igló, a szepesi Wartburg. Még manapság is egy darab középkori németiség zománcozza be e városok külső képét. A háztetők, tornyok, ablakok és kapuzárak mását megtalálhatni a középkori német városokban. Talán még az emberek szorgalma, tisztessége és maradisága is másforma itt, mint Magyarország egyéb tájain.”⁸

Visszaköszön ez a nemzetkarakterológia Szontaghnál is: „A szepesi jólelkű, becsületes nép, rendes háztartással, jó erkölcsökkel és meglehetősen jómóddal. Azért is, ahol csak lehet a kiránduláskor szepesi német vezetőket ajánlunk.”⁹ Útikönyvtől szokatlanul részletesen ír a cipszerség származásáról – arról is tud, hogy egyes csoportjaikat Flandriából, másokat Szász-, illetve Frankföldről, Tübingiából telepítették a magyar királyok –, idéz Ernst Lindner cipszer népballada-gyűjteményéből is. (A lőcsei születésű Lindner 1867-től a Magyar Tudományos Akadémia könyvtárosa volt, fordította Petőfit is, de leginkább szepesi német nyelvjárásban írt versei és publicisztikai munkássága miatt volt ismert.) Szontagh felhívja a figyelmet a cipszerek nyelvhasználati sajátosságaira: „tájnyelvüket csak maguk között beszélik, idegenekkel irodalmi nyelvet, amelyet jól berendezett, mondhatni, kintűn iskoláikban egész folyékonyan megtanulnak”.¹⁰ Szerzőnk a városokat bemutató leírásainál is folyamatosan beszél a német örökségről, legyen szó például Szepesszombatról vagy Nagyszalókról. („A szepesi németek a tatárok visszavonulása után elhagyva a menedékkövet a velükszületett szorgalommal és kitartással láttak hozzá elpusztult házaik felépítéséhez, s elkészülvén falvaik, vallásos inspirációjukat követték, amidőn nagy áldozatok árán maradandó becsű s szép anyaszentegyházakat építettek.”¹¹)

A Szepesség (német) kulturális alapmintázatához hasonlóan mindkét szerzőnél központi helyet foglal el a tájegység természeti szépsége. Leírásaikban még mindketten romantikusak, szövegeiken nem nehéz felfedezni Jókai Mór hatását. Az alföldiként, majd budapestiként a tájegységben csak „vendég” Krúdy éppen olyan élénk, érzelmekkel teli hasonlatokkal mutatja be a Magas-Tátrát, mint az élete nagy részét a hegyek között töltő, azok népszerűsítésére felesküdt Szontagh Miklós. Precíz, minden szempontból jól adatolt útikönyve egyetlen lírai része a Szepesség hegyeinek bemutatása. „Talán sehol sem festett a nagy természet oly merész ellentéteket egymás mellé, mint a Tatra törpefenyő feletti tájain, sehol sem váltják fel egymást oly mohón az édes vágy és a sötét borzalom, mint itt. Egyes helyeken végtelen változatosság uralkodik a zöld és a szürke szín, a legelők és pázsitos párkányok, a sziklák és szirt-torkok elosztásában.”¹²

Hasonlóan elragadtatott Krúdy Gyula Tatra-ábrázolása. Külön érdekesség, hogy az elbeszélés a lánchegységet a régi Magyarország másik nagy természeti csodájához, az akkori „magyar tengerhez”, az Adriához hasonlíttja. Más Szindbád-novellában (*Egy régi udvarházból*) is szerepel ez a motív-

vum, Krúdy számára tehát a magyar világ két végpontját jelenti az Adria és a Tátra. *A Szindbád, a hajósban* a Tátra szinte valószínűtlen szépsége ismételtelen kiemeli a főhős utazásának álomszerűségét – mintha a „Kárpát kellős közepébe” szánkázna fel. „A fennsík szélén, mint valami álmombeli ország falai, emelkednek szinte merőlegesen a Kárpát sötétkék és vakító fehérségű hegyei. Itt-ott, a hegyhátak nyergében olyan ragyogó fehérségűnek látszik a Kárpát hava, mintha nem is hó volna az, hanem valami természeti csoda. Az olvasztott acélnak van ilyen színe néha éjszaka, mély, sötét hegyek között a vashámorban. A hegyek kéksége pedig megközelíti a tenger kékségét, amidőn Trieszt felé jövet, késő őszi délután megpillantjuk a vasúti kocsi ablakából az Adriai-öblöt. Így utazott Szindbád, a hajós egy télen a kárpáti fennsíkon, mindig fölfelé, észak felé, mintha egyenesen a Kárpát kellős közepébe akarna felvágatni csengős lovaival.”¹³

Miután összehasonlítottuk, miként mutatja be a két szerző a Szepesség kulturális és természeti hátterét, a térség történelmének megjelenésére összpontosítunk. Korábban már jeleztük, Krúdy novellájában a Szepesség az időtlenség, az álomszerűség szimbóluma (a viszonylag rövid szövegben tizenháromszor szerepel a „mozdulatlanul” szó), ugyanakkor konkrét történelmi szereplők emlegetésével az író mégis utal a tájegység múltjára. „Szindbádnak szerencséje volt a fogadóssal, akinél megszállott a Krakkói kalaphoz címzett fogadóban. A fogadós régi ember volt a régi fogadóban: »bizonyára olyan emberekre is emlékezik, akikre már én sem emlékezem«, gondolta magában Szindbád, amint a keskeny csigalépcsőn fölfelé botorkált a szobájába, amelyet számára kijelölt a gazda. Két színültig megrakott ágy állott a csúcsíves toronyszobában, és az ágyakból olyan dohos szag ömlött ki, mintha Rákóczi Ferenc lett volna az utolsó vendég, aki bujdosásában a Krakkói kalapnál megszállott.”¹⁴ Krúdy a fogadó nevével egyértelműen utal a Szepesség lengyel múltjára, ráadásul a fejedelem is több szálon kötődik a térséghez. Rákóczi a szomszédos Sáros vármegye örökös főispánja volt, miután pedig 1701. novemberében megszőkött a bécsújhelyi börtönből, a legenda szerint Lengyelország felé menekülőben a podolini vörös kolostorban rejtőzködött.¹⁵ További szepességi vonatkozás, hogy a szabadságharcot elindító brezáni kiáltványt Rákóczi Elzbieta Lubomirska lengyel hercegnő várában fogalmazta meg. (A születési nevén Czartoryskaként is ismert főrangú hölgyet a nagyságos fejedelemhez gyengéd szálak fűzték; a ma Ukrajnában található helység lengyel neve Brzeźany.) A hercegnő férje abból a családból származott, amelyben a 16. század végétől a 18. század közepéig öröklődött a Luxemburgi Zsigmond által elzalogosított tizenhárom szepesi város sztarosztja, azaz helytartó tisztje. A lengyel főnemesi família és a Szepesség viszonya Krúdy képzeletében szinte családi kötelekekkel alakult át. „És most már arra is emlékezett Szindbád, hogy az ő ifjúkorában a polgármesternek, a postamesternek, a kapitánynak és mindazoknak az uraknak, akik valamit számítottak a kis határszéli városkában, egytől egyig óspanyol bajuszuk, Lubomirski-arcuk volt. Talán az anyák nézgették sokat a kőben és olajban megörökített jeles gróft, vagy még előbből, nemzedékekkel előbből datálódik ez a nagy hasonlatosság, amint például a kurucok Lőcsén való időzésekor csupa kis kuruc kapitányt szültek az anyák?”¹⁶

A Lubomirski-család Szontagh Miklós útikönyvében is hangsúlyos szerepet kap. Bemutatja a família jelentőségét a Szepesség történetében, és egy szinte Krúdy Gyula tollára kívánczó történetet mesél az egyik Lubomirszki (sic) hercegről, „ki felváltva Iglón, Lublón és Szepesszombaton székelt”. Az erősen folklorizáltnak tűnő elbeszélés szerint ez a herceg erkölcstelen, szeméremsértő magaviselete miatt (alighanem erre a hagyományra utalhatott Krúdy is a lengyel főnemesi család vonásait őrző podoliniak emlegetésével) magára vonta a római Kúria haragját, s „vezeklésül a szepesi városokban szent szobrokat volt kénytelen felállítani”. Szontagh szerint – nem jelzi, milyen forrásokból tudja ezt az információt – a bűnbánó lengyel herceg adományaként került Szepesszombatba Szent Borbála szobra.¹⁷

Az előzőekben igyekeztünk bemutatni, hogy bár az író és az orvos-üzletember különböző kiindulópontból, más-más célközönségnek szánt, eltérő műfajú szepességi „útileírást” közölt a 19. század végén, illetve a 20. század elején, a feldolgozott élményanyagban meglepően sok a hasonlóság. Egy olyan, mára javarészt nyom nélkül eltűnt táji kultúra rajzolódik ki a szemünk előtt, amelyet különböző nemzetiségek, vallások, szokások alakítottak évszázadok alatt sajátságosan szepességivé, s amely – tanúság az elemzett két munka – maradandó hatást gyakorolt az őt megismerőkre.

JEGYZETEK

- ¹ KRÚDY Gyula, *Utazás a Szepességben*, szerk. STURM László, Felsőmagyarország, Miskolc, 1998, 123.
- ² Luxemburgi Zsigmond 1412-ben zálogba adott 13 szepesi várost (köztük Podolint), valamint három várkastélyt II. Ulászló lengyel királynak. E területek csak 1772-ben kerültek vissza a Magyar Királysághoz.
- ³ SZONTAGH Miklós, *Képes kalauz a tátraalji fürdőkbe és a Magas-Tátra hegyvidékére*, Schmidt József könyvnyomdája, Igló, 1885.
- ⁴ Az életrajzi adatok forrása a Magyar Életrajzi Lexikon. <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/sz-77C95/szontagh-miklos-78074/> (letöltés ideje: 2020. január 19.)
- ⁵ „Szindbád [...] megnövekedett, széles vállú, deresedő férfiú lett, midőn egyszer eszébe jutott, hogy elmegy megkeresni ifjúkori emlékeit.” KRÚDY, *i. m.*, 123.
- ⁶ Peter BURKE, *Útmutatás az utazástörténet számára*, Korall, 2006. november, 7.
- ⁷ *Uo.*, 14.
- ⁸ KRÚDY, *i. m.*, 36.
- ⁹ SZONTAGH, *i. m.*, 31.
- ¹⁰ *Uo.*, 29–31.
- ¹¹ *Uo.*, 52–53.
- ¹² *Uo.*, 10.
- ¹³ KRÚDY, *i. m.*, 36.124.
- ¹⁴ *Uo.*, 126.
- ¹⁵ STURM László, *Utószó = KRÚDY, i. m.*, 226.
- ¹⁶ *Uo.*, 126–127.
- ¹⁷ SZONTAGH, *i. m.*, 116.

ZALÁN TIBORÉlmény és inspiráció
ihlet nélkül, avagy –
ki voltál nekem, Kovács Péter?

élmény – ihlet – inspiráció

ZALÁN TIBOR (1954) Budapest

Az ember, uszkve negyvenéves ilyen-olyan pályamenetelés után, már inkább anekdotázik, nem akar okosakat és szakszerűeket mondani. (Ha ennyi idő alatt nem sikerült meggyőzni azokat, akik oda- vagy nem figyeltek rá arról, hogy ha nem is túlművelt, de annyira mégsem buta, amennyire, akkor elkésett kaland futni az után a szekér után, amelyik otthagya.) Mivel az *élmény – ihlet – inspiráció* hármasságból a középsőben nem hiszek, azzal igyekszem most nem is foglalkozni. Marad az élmény, és marad az inspiráció. A közelmúltban az élettől hirtelen továbbment *Kovács Péter* festőről akarok beszélni, illetve arról, hogyan hatott rám, hogyan vetette fogságba az érzéseimet a műveivel, és hogyan inspirált arra, amit aztán tettem azzal a különös valamivel, amit leginkább a *vers* szó körüli fogalomértéssel szoktak lefedni.

1. TALÁLKOZÁSOK UTÁN AZ ÖSSZETALÁLKOZÁS

Megboldogult ifjúkorunkban – értem ezen a harminc–negyven közötti éveket – minden héten összejártunk focizni, hol a Tromosra, ahol forró vizes medence is volt, hol a Volga Szálló szomszédságában meghúzódó Huba utcai iskola udvarára, ahol meg sok por volt. Írók, művészek, újságírók, emberszerű fajták. *Czakótól Esterházyig, Jankovicstól Szabados Árpádig, Gellért-Kisztől Kovács Péterig* – és sorolhatnám; nem feltétlenül érdem vagy fontosság miatt, de ők jutnak most hirtelen eszembe. Később ezek egy részéből verbuválódott össze az ÉS akkori csapata, *Kovács párduckapussal és Szále betonhátvéddel* megerősödve. Ez utóbbi pozíció az első megállónk. *A hátvéd!* Esterházyval mi ketten a *folyamatosan csatárok* voltunk. Ami azt jelenti, mi voltunk a népszerű közösségi játék lebütített formájának a lustái, akiket ki kellett szolgálniuk a többieknek, hogy a gól után ünnepelethessék magukat. Meccsek előtt úgy *szedtük* a csapatokat, ahogy a grundokon volt szokás: egy nekem, egy neked, ő neked, de akkor ez nekem... Szorongva figyeltem ilyenkor a válogatást, mert egyetlen emberrel nem szerettem *szemben* focizni, és ez Kovács Péter volt. A rendkívül kemény *Mohával* (Szabados) még csak-csak elbántam valahogy, ha ki kellett cseleznem, de *Motoméval*, ahogy a többiek hívták, ez rendre nem sikerült. (Sokáig nem mertem így szólítani, fiatalabb is voltam, egyébként sem hatalmazott fel erre; más kérdés, hogy nem is tudott volna, mert két szót nem váltottunk a játék közbeni bazdmegezéseken kívül egymással évadokon keresztül.) Szóval, tőle félttem. Soha nem a labdát és a lábamat nézte, hanem érdeklődve (nincs jobb szavam erre hirtelen) belebámult a szemembe, és felsőtestét imbolygatva gölemként elállta az utamat a kapu felé; és bárhogy is igyekeztem, se a kötény nem jött be, se a megkerülős csel nem sikerült, így aztán, ha ő balbakk volt szemben, akkor én kihúzódtam a balszélünkre, ha jobb, akkor én a jobbszélünkről rohamoztam; a rendezői bal és jobb képzetével bárki könnyedén rájöhet, hogy ez a balozás-jobbozás a helyzet lélektanának leírására nem hülyeség; és hosszú ideig még csak politikai konnotációja sem lehetett. Így aztán nem nagyon kerültünk semmilyen kapcsolatba. *E. P.* egyszer-kétszer futólag fölemlítette, egymás melletti tusolás vagy forró vizes dagonyázás közben, csak a fejével biccentve feléje, hogy az kurva nagy festő, de ezt fiatalon bárkire rá lehet fogni vagy érteni.

Meg kellett hát lepődjem, amikor egyszer levelet hozott a posta – még messze nem az ímélezés korszakában vagyunk –, amelynek a feladója Kovács Péter volt. Vagy talán csak annyi volt feladónak írva: *Pet'r*. Nyugalansággal téptem fel a borítékot, téptem, bár akkor még legalább három, finoman megmunkált levélbontó kés is díszítette az íróasztalomat, és egy kézzel írt, viszonylag hosszú levelet találtam benne. Ebben a feladó, legnagyobb döbbenésemre, arról ír, hogy régóta rendszeres olvasója a verseimnek, és amellett, hogy fontosnak és a maga számára értékesnek tartja őket, rend-

kívül sok azonosságot talál a kettőnk alkatában, művészetszemléletében, életében, kívülállásában, árvaságában... (Ez az *árvaság* azért lepett meg különösebben, mert mindketten boldog házasságban éltünk, gyerekek nevelésével töltöttük leginkább – még kocsmázás helyett is – az időnket és életünket. A létbevetettség – akár közösségbe vetettség – árvaságára gondolt talán, amelyet bár érezhettem, nem gondoltam át, nem neveztem meg?) Később, amikor a versen kívül a verset író magammal is foglalkozni kezdtem, már pontosan megértettem, miről beszél a festő. És a levél végén fölvetette, hogy egyszer akár találkozhatnánk, beszélgethetnénk is, pályán és focin kívül. Nem emlékszem élesen az akkori lelkiállapotomra, mert leginkább a homállyal lehetne most leírni. Újra elolvastam a levelet. Az akkori megrendülésre viszont határozottan emlékszem. Mitől? Mitől emlékszem, és mitől a megrendülés? Hogy a már befutott, rangos és ismert és köreinkben népszerű festő megkeres engem, hogy ő keresi meg a pályája elején kaparászó, a világban és az irodalomban még csak csellengő, inkább hírhedt, mint híres vagy ismert figurát. Nyilván többről volt szó ennél.

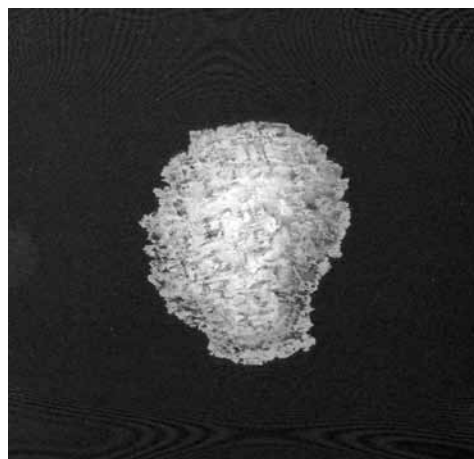
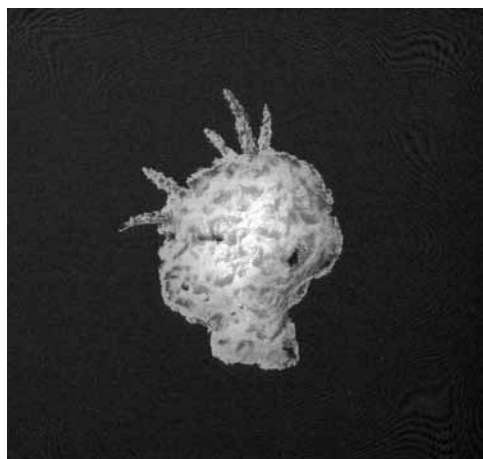
2. AZ ÉLMÉNY...

Akkor kellett rádöbennem, hogy „csak hallomásból” ismerem Kovács Péter festőt. Addig nekem elsősorban a Motome volt. Az volt meg belőle, a rettenetes és rettegett bekk. Keresgéltem a könyveim között, és találtam is tőle egy vékony katalógust, amelyet valamikor, valamelyik foci után, a közeli kisvendéglőben megejtett szakrális pörköltzabálás közben a kezembe nyomhatott; én meg belelapozva, és ott a sűrű vonalfirkákat látva, mélyebb átnézés vagy átélés nélkül becsúsztattam valahova, a remek avantgárd költő, Endrődi Szabó Ernő által unalomból ETO-rendszerben fölpackolt, így számomra teljesen átláthatatlan könyvespolcomon a könyvek hagyta valamelyik felső részbe. Lapozgatni kezdtem a katalógust, tűnődő érdeklődéssel, és akkor taglózott le a felismerés, amelyet megelőzött az *élmény*. Hogy ez az az egy valóban nagyon jelentős művész, ez, aki megkeresett engem, aki nem biztos, hogy valaha is jelentős és számon tartott alkotó leszek; és ez innentől kezdve több volt, mint megtiszteltetés; maga volt a művész művész-provokációja: nincs mentségkeresés, nincs kibúvó, meg kell felelnem ennek a kihívásnak. Elszántan ültem az asztalhoz, hogy válaszoljak, igen, nagyon is fontos lenne találkozunk, mert – és leírtam ugyanazokat az érveket és felismeréseket, amiket ő megírt nekem idefelé, mert pontosabban nem tudtam megfogalmazni azt a hirtelen vonzást-vonzódást, amit akkor éreztem a művei felé és azok alkotója iránt. Az első találkozást egy második követte, a másodikat sok, a sokat több sokadik, egy idő után már nem barátoktunk, hanem barátok voltunk. Borozgattunk a Volga Szálló (már megint ez a ronda hely és épület mint viszonyítási pont) közelében, talán a Tátra utcában, akkoriban föltalálható műtermében, náluk és nálunk, a Gellért-hegyi hatalmas új műteremben, eljártunk a Horgásztanyára, és még sokfelé vittek közös útjaink. Kiállításmegnyitók megírásához kellett eltöprengenem és sokat darvadoznom a művei fölött, ő meg könyvborítókat készített – vagy adományozott a meglévő anyagaiból – nekem. S bár mindkettőnkre az előző századvég, illetve az új század kezdetének a *pusztulás-művészei* definíciót találták meg többen is, egymástól függetlenül, a bomlás és szétesés, szétfoslás és szétszalazódás-rohadás festője, illetve a csuklófelvágós, romlást és halált idéző és megélt versek költője sokat vidámkodott, sőt játszott együtt. Ezek legkézenfoghatóbb tárgyi emléke a közös gyerekverskötet, illetve mesekönyv. Pet'r mester nagy kedvvel, kedvességgel és humorral, gyermeki hozzáértéssel illusztrált gyermekeknek, tudta megragadni a gyermeki lelket.

3. ...ÉS AZ INSPIRÁCIÓ

Nehéz lenne arra a kérdésre választ adnom a magam számára, hogy mennyire inspirált Kovács Péter festészete, munkássága. Illetve erre talán egy felületes igennel még könnyű is lenne megfelelni. Vagy olyasformán fogalmazni, hogy másoknál sokkal jobban és intenzívebben hatott rám. Hogy talán csak Max Ernst művészetszemléletemre gyakorolt vonzását lehet hasonlítani ehhez. De a miérte és hogyanra nem. És innentől már nehezebben értelmezhető, avagy egyértelműen értelmezhetetlen ez a hatás mint inspiráció. Ha mégis feszegetnénk a kérdést, azt kellene mondani, mindezek eredői a keresővonalak. A Pet'r-képeknek nincs valóságos, azaz megragadható centrumuk,

csak csomósodási pontjaik vannak – ezeket a mindenfelé szétfutó, összetalálkozó-elváló keresővonalak meg is kötik, szét is bontják, egyazon időben. Valójában a keresővonalak nem mások, mint elrágó, felderengő idegek, parázsló idegvégződésekkel a létezés testében. Amelyek nem a létezés lényegét keresik vagy akarják megtalálni, hanem a létezésben föltalálható emberi utakat próbálják meg letapogatni, ki- vagy összebogozni. Leegyszerűsítve mindezt a kifejezhetőség szintjére, rámutattak számomra, hogy a lényegét nem megtalálni kell – az ahhoz vezető út leképezése és megfogalmazása lehet a művészet számára érdekes. Monomániásan ugyanazt, ugyanazokat a gubancokat másképpen, estéről estére, hajnaltól hajnalig, a lélek saját és sajátos gubancait – ezek lettek költészetemben talán a körülírások, dünyögések, tünődések, szilánkok. Már nem megformázni akartam én sem, hanem a formátlanságban megragadni és benne hagyni az arányokat, szétrajzolni az egyértelműnek mutatkozót, összecsomózni a csakis széttartóságában létezőt. Amik nála firkák, nálam poétikai ujjgyakorlatoknak feltűnő szövegek, sokféle versformában felmutatkozó ugyanazok. Amik nála át- vagy belerajzolások – mert minden, már késznek feltűnő művébe képes, sőt kényszeredett volt behúzni-rajzolni –, az nálam a vers végi pont írásjel örökre elhagyása, ami mindkettőnknél azt jelentheti, hogy nincs kész mű, csak készülő találkozás, közelítés létezik, el- és/vagy odaérekések nélkül. Tóth Erzsébet kortársunk írta első könyve homlokára: Egy végtelen vers közepe. Talán ilyesmire gondolhatott. Az út létezik, annak lehet leírása – akár a semmi felé haladásban. Az otlét már elgondolhatatlan, tehát megfogalmazhatatlan. Bonyolultnak tűnhet fel ez, pedig nem az. Ahogy mert mindketten a *legközelebbihez* hatoló egyszerűsége törekedtünk. Naivan, mint a gyerekek, akik tudják, hogy nem, és mégis hisznek az igenekben. A legegyszerűbb dolgok mélyén meghúzódó tragikumot ugyanis csak az tudja fölfedezni, értelmezni, és főleg érvényesen felmutatni, akiben élőnek maradt meg a gyermek, mint a világ felé a legnyitottabb lény. Aki nem mérlegeli, csodálkozza a létét. Benne a lét borzalmát. Létében a bomlás édeskés illatát. A lét mérgét. Megérzi a pusztulás ritmusát és megérti annak grammatikáját. És eljátszik vele. Még sokáig fogok gondolkodni ezen a Kovács Péter-dolgon! Az is lehet, hogy a gondolkodás még csak ezután kezdődik el.

Párizs gyomrából a bűnös Budapestre

Hlavacska András interjúja Kálai Sándorral

Kálai Sándor a Debreceni Egyetem Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszékének docense. Jó egy évtizede nemcsak passzióból, hanem hivatásszerűen foglalkozik a populáris műfajok – mindenekelőtt a bűnügyi regény – történetével. 2019-ben megjelent könyve apropóján beszélgettünk vele nemcsak a krimiről, hanem pályájának alakulásáról is.

▼ **Az első könyvedet Émile Zola monumentális regénysorozatáról írtad 2009-ben – a tavaly megjelent kötetedben (*Irodalom és médiakultúra*) többek között olyan szerzőkkel foglalkozol, mint Kondor Vilmos, Rejtő Jenő vagy Nagy Ignác. Irodalomtörténészként hogyan jutottál el egy francia klasszikustól a magyar bűnügyi regényig?**

✓ Már az is érdekes kérdés, hogyan jut el az ember Zoláig. Az egyik első, nagy hatású figura az életemben a gimnáziumi magyartanárom volt. Abban, hogy magyar szakos lettem az egyetemen, fontos szerepet játszott. Volt viszont két szerző, akiket nagyon nem szeretett. Az egyik Esterházy Péter, a másik pedig Émile Zola. Kíváncsiságból elkezdtem olvasni mindkettőjüket – és mind a kettőt meg is szerettem. Zola olvasása tehát ide, a gimnáziumi évekre nyúlik vissza. Jól emlékszem azokra a benyomásokra, amiket akkoriban okoztak ezek a könyvek: Zola egy klasszikus szerző, de nagyon zsigeri szinten is tud hatni – olykor fizikai értelemben is, mintha egy rúgást kapnál a gyomrodba. Hasonló erőt később a bűnügyi regényeknél éreztem.

Aztán jöttek az egyetemi évek: magyar és francia szakon végeztem. A doktori idejére már evidens volt, hogy Zolával kellene foglalkoznom. Ez is lett a témám: a tudományos és a vallási diskurzus keveredése a ciklus regényeiben, illetve azok a szereplőtípusok, akik ezt reprezentálják, a papok és a tudósok – Zolánál ők sokszor szereplőpárként működnek. A pap, aki már nem tud mit kezdeni a világgal, amiben él, a hitetlen emberekkel; a tudós, a mérnök, az orvos pedig az új ideológiát testesíti meg. Többek között a tudomány lesz egyfajta új vallás.

A krimihez a véletlen vezetett el. A doktori megvédése után a Debreceni Egyetem Francia Tanszékén kezdtem dolgozni tanársegédként. Egy antikváriumban került a kezembe Georges Simenon egy regénye, a *Maigret és a lusta betörő*, amit – mint kiderült – a témavezetőm, Gorilovics Tivadar fordított, még a hatvanas évek közepén. Elolvastam a könyvet, és onnantól kezdve beszippantott a Maigret-univerzum. Ez jelentette a fordulatot a krimi és a tömegkultúra felé.

▼ **Így talán még erősebbnek tűnik a kontraszt a kutatói pályádon: két kanonizált szerzőtől, Esterházytól és Zolától jutsz el a krimi sokszor stigmatizált műfajáig.**

✓ Esterházyval behatóbban nem foglalkoztam. Nemrég egy párizsi konferencián ugyan tartottam előadást az *Egyszerű történet vessző száz oldal – a kardozös változatról*, de ez az egyetlen publikáció, ami Esterházyhoz köt. Ő inkább megmaradt olvasmányélménynek.

Magát a váltást nem tudom megítélni, hiszen velem történik. De azért, ha van a francia (vagy frankofón, hiszen ő maga belga származású) kriminek klasszikus szerzője, akkor az éppen Simenon. A műveiből háromkötetnyi válogatás is megjelent a Pléiade sorozatban, ami a francia kultúrában a klasszikus szerzőknek van fenntartva. Tehát tulajdonképpen a krimi ajtaján is egy olyan szerző kísért át, aki még leginkább köthető ahhoz a klasszikus irodalmi hagyományhoz, amivel korábban foglalkoztam. Simenon egyébként is ambicionálta, hogy szépíróként tartsák számon. A terve az volt, hogy ír krimiket, de aztán elszerződik a legismertebb francia kiadóhoz, a Gallimard-hoz, és nem publikál több bűnügyi történetet. Ez részben be is jött – bár sokan soha nem bocsájtották meg neki, hogy krimiket is írt. Aztán eljött 1942, amikor a kiadó és Simenon is úgy látták – ez pedig már jellegzetes tömegkulturális jelenség –, hogy a válságos helyzetben elő kellene venni a bevált receptet. Újra jöttek a Maigret-regények, egészen 1972-ig.

Minden más krimiszerző tehát eztán következett. Azok az írók, akiknek a nevét az előző kérdésben említetted, mind fontosak lettek egy adott ponton. Nagy Ignác, Kuthy Lajos vagy Kiss József azért, mert a krimi egyik elődje fűződik a nevükhöz: mindannyian írtak olyan regényt, amely a városi rejtelmek műfajába tartozik. Nagy és Kuthy az 1840-es években, amikor a műfaj – a francia Eugène Sue folytatásokban megjelent regénye nyomán – meggyökeresedik az európai kultúrában. Ez itthon a folytatásos regények megjelenése előtti korszak, de már mindkét szerző, Nagy és Kuthy is sorozatban, füzetekben adják ki a regényüket. A történetek jórészt Pest-Budán játszódnak, a kialakuló nagyvárosi élet jelenti a cselekmény háttérét, és nagyban merítenek a kor aktualitásaiból – ezek az összetevői a formulának: a rejtélyen alapuló cselekmény mellett mindkét regényben körvonalázódik egy társadalmi program. Ez az, ami viszont Kiss József 1870-es években megjelent regénysorozatából már hiányzik: sok cselekményszál, sok szereplő, sok rejtély van, de ez már nem az a kor, amikor egy széles közönségnek szánt regényt politikai kommentárokkal lehet terhelni.

Rejtő ugyan alig írt krimi, de amellett, hogy régi (még Simenonnál is régebbi) olvasmányélmény, két dolog miatt lett érdekes számomra: egyfelől az irodalmi intézményben elfoglalt helye okán, másfelől amiatt, hogy kik/mik azok, akiket/amiket a Rejtő-kultusz eltakar: a két háború közti filléres regények kultúrájáról van szó, amit érdemes lenne alaposan feldolgozni.

Kondor Vilmos regényei pedig akkor kezdtek megjelenni, amikor már egyre jobban foglalkoztattott a műfaj – az ő regényeivel való találkozás törvényszerű volt, ez egy olyan életmű, amelyhez rendszeresen visszatérek. Nem lehet elégszer hangsúlyozni, hogy mennyire fontosak a regényei a krimi műfajának kortárs hazai történetében.

► **A krimik egyik alapszabálya: a tettes mindig visszatér a tett színhelyére. Az utóbbi tizenöt évben többször is hónapokat kutattál Párizsban. A krimi, a populáris kultúra vizsgálatának szempontjából miért van számodra kitüntetett helye a francia fővárosnak?**

✓ Szimbolikusan ki lehet ugyan emelni Párizst, de igazából egész Franciaország vagy sok francia város fontos számomra. Nagyon szívesen gondolok vissza a doktori ösztöndíjas évekre, amelyekből néhány hónapot Angers-ban töltöttem. Itt van a székhelye az Octave Mirbeau Társaságnak. Az első francia nyelvű cikkeim ide kötődnek. De a rendszeresebb franciaországi jelenlét, a konferenciák és ösztöndíjak már valóban arra az időszakra datálhatók, amikortól a tömegkultúrával foglalkozom. A krimikutatáshoz Párizs ideális hely abból a szempontból is, hogy a világon egyedülálló módon van itt egy csak és kizárólag a bűnügyi irodalomnak szentelt könyvtár, a BILIPO. Rengeteg időt töltöttem itt. Időnként lehetett látni, ahogy a könyvtárosok kivágják a lapokból az aznapi bűnügyi híreket. Szakirodalmat, folyóiratokat, régi regénysorozatokat, kortárs megjelenéseket dokumentáltak – aki a francia bűnügyi történetekkel szeretne foglalkozni, annak kincsesbánya ez a könyvtár.

De fontos „tethely” volt még a Limoges-i Egyetem is. Ők úttörőnek számítnak abból a szempontból, hogy évtizedekkel ezelőtt itt foglalkoztak először professzorok az irodalomnak azzal a számkivetett, megvetett részével, ami a populáris irodalom: Jean-Claude Vareille a bűnügyi regényről vagy Ellen Constans – aki egyébként politikus is volt a kommunista párt tagjaként. Ő azt akarta megérteni, hogy a munkásnők miért olvasnak szentimentális regényeket, s aztán ez lett a fő kutatási területe, az irodalom „munkásnői”. 2011-ben itt alakult meg az Association internationale des chercheurs en littératures populaires et culture médiatique (LPCM), büszke vagyok, hogy ennek alapító tagja lehettem, és hogy találkozhattam a nagy „öregekkel”, vagy legalábbis azokkal – Charles Grivel, Paul Bleton –, akik még aktívak voltak az első generáció tagjai közül.

► **Az előbb említetted, hogy a doktori évek után fordultál a krimi és a tömegkultúra felé. A 2012-es, *Fejezetek a francia bűnügyi irodalom történetéből* című köteted már az új érdeklődés jegyében született?**

✓ Visszatekintve azt gondolom, hogy ez egy köztes kötet. Részben visszacsatol még Mirbeau-hoz és Zolához. Mind a kettőjüknek vannak olyan regényei, novellái, amelyek a bűnügyi elbeszélés sémáival játszanak (vannak is róluk elemzések a kötetben). Szigorúan véve nem tekinthetők kriminek – a műfaj akkor még nem is intézményesült Franciaországban –, de erősen támaszkodnak a populáris bűnügyi elbeszélések hagyományára. Lehet tudni, hogy Zola ezekhez a művekhez (például az *Állat az emberben* című regényéhez) bűnügyi hírekből merített inspirációt. De a kötetben centrális helye van Simenonnak (ez a fentiek alapján talán érthető), olvasható egy áttekintés a műfaj francia történetéről és két, időben közelebbi szerző (Jean-Patrick Manchette és Thierry Jonquet) regényeinek is jut egy-egy fejezet.

Fordulópont viszont abból a szempontból, hogy a bevezetés a médiakultúráként értett tömegkultúra történeti és elméleti kérdéseivel foglalkozik. Ez a kontextus már abszolút egy következő szakaszt

NÉMETH ÁBEL, Man Ray vasalója

KUN-SEBŐK KATA, Szakrális szarka

jelent a pályámon, és visszafelé is értelmet vagy keretet adott annak, amit csináltam. A médiakultúra az én értelmezésemben egyfelől történeti korszak, amelyet alapvetően határoznak meg a tömegműdumok, a 19. században a sajtó és az irodalom (és mind a mai napig ebben a kulturális rendszerben élünk), másfelől pedig egy olyan elemzési keret, amelybe integrálható minden olyan megközelítés, amely addig is foglalkoztatott és azóta is foglalkoztat: az irodalomszociológia különféle területei, Pierre Bourdieu és Jacques Dubois nyomán az irodalmi mező vagy az irodalomnak mint intézménynek a vizsgálata, a *polysystem theory*, a médiatörténet, a *distant* és a *close reading*. Ez tette lehetővé, hogy rábukkanjak sok, ma már teljesen elfeledett szerzőre, vagy azt, hogy megtaláljam a módját annak, hogy egy (vagy kevés) szöveg helyett/mellett hogyan vizsgálhatunk nagyobb szövegcsoportokat.

▼ **Ebben a bevezetőben írod – és ez a gondolat a 2019-es kötetedben is megjelenik –, hogy az irodalom egy a sok kommunikációs rendszer közül, feltehetően nem is a legfontosabb. Az irodalomtudomány perspektívájából nem túl provokatív ez a megfogalmazás?**

✓ Az irodalomtudományból bizonyosan az. Látni kell viszont, hogy valójában az, ahogyan az én kutatói pályám alakult, nem egy extrém eset. A Debreceni Egyetem Francia Tanszékén kezdtem a pályámat, de 2009-ben átkerültem a Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszékre. A tömegkulturális gyakorlatok már korábban is több barátom, kollégám érdeklődési horizontjába kerültek. Én krimiket kezdtem olvasni, és a populáris zene történetével is foglalkoztam (részben mint aktív rádiós), más pedig a sporttal vagy a képregényekkel. Menet közben tehát a szakmai érdeklődésünk megváltozott, és ehhez nagyon jó terepet biztosított a tanszék. Kérdés persze, hogy innentől kezdve tudok-e még magamra mint irodalmárra tekinteni. Nem tudom, nehéz kérdés. Egyre kevésbé szoktam magamat irodalomtörténésznek meghatározni. Abból, hogy a tömegkultúra és a populáris zene történetével, filmelmélettel kezdtem foglalkozni, az is következett, hogy napi szinten az irodalom háttérbe került. Részben ebből következik, hogy médiatörténésznek azt gondolom, különféle kommunikációs rendszerek vannak, amelyek persze mind többé-kevésbé autonóm módon működnek, de kapcsolatot tartanak egymással – és engem egyre inkább ezek a kapcsolatok érdekelnek.

▼ **Simenon kapcsán említetted, hogy többször is sikeresen váltott az irodalmi regiszterek között, szépíróként és zsánerszerzőként is népszerű volt. A francia irodalomban ez az „átjárás” megszokott, vagy Simenon kivételnek számít? Hogyan működik ez Magyarországon?**

✓ Simenon az 1920-as, '30-as években kezdett írni, tudatosan törekedett arra, hogy az elit mezőhöz tartozzon. Viszont nem ő az egyedüli példa. Néhány évtizeddel korábban is látunk hasonló stratégiákat: Mirbeau, Zola és Maupassant számomra éppen ebből a szempontból izgalmasak. Ma a kánon, az elit irodalom részeként emlegetjük őket, viszont az a mód, ahogyan ők pozíciót szereztek, ahogy látták, hogy milyen szerepe van korukban a sajtónak – először ott publikálnak mind –, milyen iskolához lehet/kell tartozni, kikkel tartanak kapcsolatot, kikkel nem, hol jelennek meg a regényeik, milyen reklámstratégiát működtetnek, mind azt jelzik, hogy a (multi)mediatikus modernitás kontextusában alkotnak. Nemcsak az a kérdés, hogy kiknek és hogyan írnak, hanem hogy milyen rendszerben mozognak, hogyan alkalmazkodnak egy kor kulturális, társadalmi, mediális adottságaihoz. Zola – Mirbeau mellett – ezért is jó példa: ha ő valahova tartozik, akkor leginkább középre. Olyan prózanyelvet alakít ki, amely a kevésbé képzett olvasók számára is érthető, ugyanakkor a korabeli irodalmi elvárásokhoz is tökéletesen illeszkedik. Simenon részben ebbe a realistának mondott hagyományba illeszkedik, de közben a francia közegben is nyílik annyira az olló az elit és a populáris kultúra között, hogy már nem feltétlenül evidens az átjárás a kettő között. A helyzete talán abból a szempontból kivételes, hogy neki ebben a korban mégis sikerül a regiszterváltás. A kortárs francia irodalomban inkább azt látjuk, hogy olyan írók, akik nem krimiszerzőként voltak elkönyvelve, kirándulnak egyet a műfaj területére. Ilyen például Daniel Pennac vagy René Belletto az 1980-as években. Nekik ez olyan jól sikerült, hogy még krimidíjakat is kaptak.

Nálunk egyrészt van Szerb Antal, aki populáris kódokkal is operál. Az örök példa Tandori a bűnügyi regényeivel, és Tar Sándor, aki sokak szerint az egyik legtökéletesebb krimi íróta meg a *Szürke galambbal*. Kortárs szerzőink közül elsőre a Prae sorozat jut eszembe, Molnár T. Eszter és Mészöly Ágnes, vagy más kiadónál Babczyk Tibor, akik szintén belekóstolnak a krimibe. Ennek a generációnak már természetesebb az átjárás, mint a korábbiaknak. De nyilvánvalóan a regiszterváltás egy általánosabb kérdés – nemcsak krimi, hanem a fantasy vagy a sci-fi esetét is vehetnénk. S talán a regiszterváltásoknál is fontosabb az – nyilván nem függetlenül a filmek és a televíziós sorozatok történetétől sem –, hogy az elmúlt jó egy évtizedben hogyan intézményesült újra a magyar

krimi. Egyre több a szerző, egyre több kiadónál egyre több regény jelenik meg. Nyilván nagy különbség van a szövegek színvonala között, de a dinamizmus tagadhatatlan. A műfaji változatosság mellett az is látható, hogy a regények az ország múltjáról vagy jelenéről is akarnak valamit mondani, és ez szintén fontos: meggyőződésem, hogy a krimi mint műfaj nagyon érzékenyen le tudja tapogatni egy adott társadalom problémáit. E tekintetben egy olyan kultúra/társadalom, mint a miénk, amely nem szívesen néz szembe saját neuralgikus pontjaival, nem a krimitől fogja ezt megtanulni, de az irodalom mégiscsak része és alakítója (lehet) a társadalmi nyilvánosságnak.

▼ **Ha már a kortárs krimiszerzőknél tartunk: egyfajta kettős ügynökként hogyan látod a francia krimi magyarországi és a magyar krimi franciaországi helyzetét? Mely szerzőknek sikerült láthatóvá válniuk?**

✓ Ha van ismert magyar krimiszerző Franciaországban, akkor az egyik, abszolút megérdemelt módon, Kondor Vilmos: a *Budapest noirt* több nyelvre is lefordították, szerencsére franciára is. A másik szerző Toth Benedek a *Holtverseny* című regényével. Az övé azért érdekes eset, mert kint egy krimisorozatban jelent meg – pedig maga a regény nem krimi a szó szoros értelmében. Sötét, kemény és erőszakos regény, de nem krimi. Kint mégis krimiként pozicionálták – azóta zsebkönyvként is elérhető, ez nyilván azt mutatja, hogy a francia közegben is megtalálta a helyét.

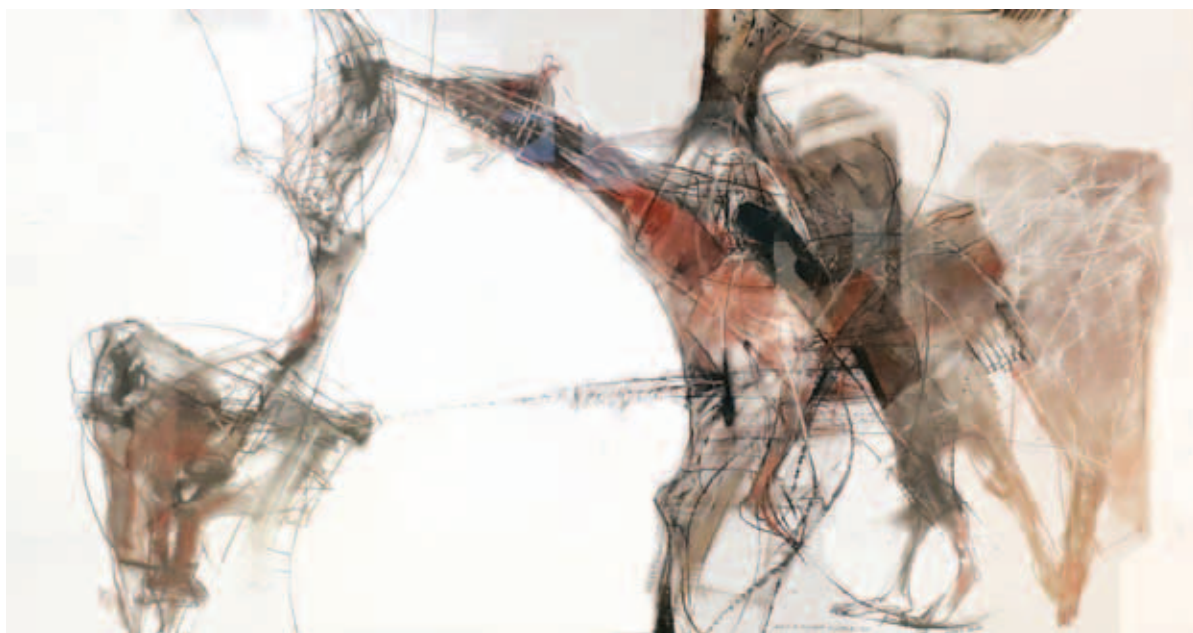
Amikor keresgéltem a magyar krimi történetében, akkor találtam szerzőket, akikről Franciaországban nem tudták, hogy magyarok. Beleakadtam például Louis Lucien Rogger nevébe. Franciaországban sokáig azt gondolták, hogy ez a név egy angol vagy francia szerzőt rejt. De kiderült, hogy két zsidó származású magyar újságíró áll mögötte. Az 1920-as évek végén Párizsba emigráltak, sajtóügynökséget alapítottak, riportokat készítettek. 1934–1937 között Rogger néven nyolc krimi jelentettek meg Magyarországon az Athenaeum Kiadónál, és ebből négy franciául is kiadásra került a harmincas évek közepén.

De említhető Radványi Géza is, a II. világháború utáni európai film egyik nagy alakja, Márai Sándor testvére. Franciaországban is lakott, itt is készített filmeket. Őt krimiszerű regényt is megjelentetett 1974–1980 között Franciaországban franciául. Ha így vesszük, akkor bűvópatakszerűen a magyar krimi (vagy inkább sokáig a szerzők) az 1930-as évek óta jelen van Franciaországban.

És ugyan nem francia, bár a regényei egy kivétellel megjelentek franciául, hanem (magyar származású) amerikai az a Maria Fagyas, aki a férjével, Bús-Fekete Lászlóval hagyta el Magyarországot az 1930-as években. Színdarabokat, forgatókönyveket írtak együtt, de Fagyas 1963-tól önállóan is publikált. Ugyan a regényei egyre jobban távolodnak a krimi műfaji kódjaitól, de a krimiszerűség majdnem mindegyiket jellemzi, és egyre szélesebb társadalmi tablót rajzolnak a 20. század eleji kelet-európai (osztrák–magyar, német, szerb) társadalmakról. Érdemes lenne lefordítani a regényeit – ha mást nem, akkor az első, *The Fifth Woman* címűt, amely egy nagyon jó krimi az 1956-os eseményekről.

Viszont a franciák nálunk mindig is fontosak voltak, bár az angol-amerikai modellhez képest kevésbé. Ha megnézzük a fordításokat, akkor azt látjuk, hogy a Fantomas-regényekből létezett a két háború között magyar fordítás (bár messze nem lett teljes), Gaston Leroux úgyszintén olvasható volt nálunk. Az 1960-as évektől – amikor a Kádár-rendszerben megint lehet krimiket publikálni –, az Albatrosz és a Fekete Könyvek sorozatban is jelentek meg fordítások. Jórészt Simenon-történetek, de például Sébastien Japrisot könyvei is. Azt, hogy mennyire hat ekkor a francia krimi, abból is le lehet mérni, hogy több magyar szerző is francia álnéven publikált, franciás környezetbe helyezte a történeteit. Ehhez képest a rendszerváltás a krimiben is váltást jelent. Simenon továbbra is megjelenik, de rajta kívül kevés más regénysorozatot látunk, és azok is félbemaradtak, mint a Fred Vargas- vagy a Jean-Christophe Grangé-fordítások, ez utóbbi a *Bíbor folyók* ismert szerzője. Az ő példája azt is jól mutatja, hogy amiből film készül, az lesz nálunk olvasható. Thierry Jonquet *Tarantula*-regénye például megjelenik, mert Almodóvar filmet készített belőle. De ilyen a *Hosszú jegyesség* is Sébastien Japrisot-tól, vagy a fentebb említett Manchette magyarul *Gunman* címen megjelent utolsó regénye. A borító is jelzi, hogy a kiadók abban reménykednek, ha eljut a film Magyarországra, akkor a regény is jobban eladható. Más a krimi helyzete ma, mint az 1950-es, '60-as években. Telítettség van az egyébként is kicsi magyar könyvpiacra, és még egy jól menő külföldi szerző is nehezen tud fordításokon keresztül stabilan jelen lenni.

▼ **Ha már a filmeknél tartunk: több debreceni kollégával részt vesztek egy európai szintű bűnügyi történetekre fókuszáló projektben. Most, hogy a kutatás a vége felé közeledik, milyen tapasztalatokról tudsz beszámolni?**

DAMÓ ISTVÁN, Akit a kövek eltaláltak

KIRÁLY GÁBOR, ÉI

DELI GÁBOR, Leesés a keresztről

✓ A DETECT-projektet inkább egy keretként kell elképzelni. Az 1989 utáni, a szocialista rezsim összeomlása nyomán újraképződő európai térben vizsgálja a bűnügyi elbeszélések helyzetét – nemcsak az írott elbeszéléseket, hanem a televíziós sorozatokat és a filmeket is. A központi kérdés, hogy az európai identitás – ha van ilyen – hogyan ragadható meg a krimiken keresztül. A kereten belül három nagy vizsgálati irány különíthető el: az első a produkciós oldal. Hogyan alakul az elbeszélések sorsa a megjelenés előtti állapotban? Milyen stratégiája van tévétársaságoknak, gyártócégeknek – például az HBO-nak – Kelet-Európában a bűnügyi sorozatok kapcsán? A koprodukció, a fordítói munka, a kiadói stratégia kerül a középpontba. Mi Magyarországon például mintegy tíz kiadóval beszélünk a krimikiadási stratégiájukról. Itthon egyébként nem nagyon van hagyománya annak, amit *production studies*ként aposztrofálhatunk, míg a dánoknál ez egy nagyon produktív elemzési mód, nyilván összefüggésben a *nordic noir* (és ebben az esetben sem csak a regényekről, hanem a sorozatokról is beszélünk) hihetetlen nemzetközi sikerével. A következő irányt maguk a szövegek mint elbeszélések jelentik. Az általuk forgalmazott reprezentációk az érdekesek ebben a kutatásban: genderkérdések, osztályproblémák, történelemhez való viszony. Arra vagyunk kíváncsiak, hogyan lehet e csomópontok felől megérteni a krimi kulturális változásait. A harmadik szint a befogadásé, hagyományosabb befogadástudományi módszerekkel. Kérdőíves felmérést is készítettünk, például a bűnügyi televíziós sorozatok fogyasztásáról. De olyan kérdések is fókuszba kerülnek, hogy egy-egy európai bűnügyi televíziós sorozat (*La casa de papel*, *Suburra*, *Peaky Blinders*) befogadása országoként milyen jellegzetességeket mutat. A projekt nem fedi le Európa teljes területét, de a résztvevők között vannak a Brit Királyságból, Franciaországból, Olaszországból, Németországból, Görögországból, Dániából, Svédországból, Magyarországról és Romániából is.

Egy adatbázis is készül, ami azon alapul, hogyan lehet egyetlen rendszerbe összerakni a különböző bűnügyi elbeszéléseket, filmeket, televíziós sorozatokat, regényeket. Ezenkívül nagyon fontos pedagógiai aspektusa is van a pályázatnak. Több irányból is próbálja elérni a fiatalokat: egyfelől tananyagokkal, másrészt pedig lesz majd egy számukra kiírt összeurópai krimiforgatókönyv-író pályázat is.

✓ A karantén idejére milyen bűnügyi sorozatokat, filmeket, könyveket ajánlanál?

✓ Sorozatok közül mindenképpen a kelet-európai HBO-sorozatokat mondanám. Ezekből szerencsére egyre több van. A magyar mérföldkő az *Aranyélet*, de van sok nagyszerű román, cseh, lengyel krimisorozat is (pl. *Az árnyak*, *Elvakít a fény* vagy *Eszmélet*). A francia bűnügyi regények közül személyes kedvencemet, Thierry Jonquet *Tarantuláját* ajánlanám. A magyarok közül egyértelműen Kondor Vilmos regényeit. Filmek közül szívesen nézem újra az egykori büntényeket feldolgozó mozifilmeket vagy tévéjátékokat, mint amilyen a *Félvilág*, *A martfői rém* vagy *A viszkis*. Vagy azokat, amelyek a 20. századi magyar történelem egy-egy témájához nyúlnak a populáris műfajok segítségével, mint *A vizsga* vagy *A berni követ*. Kortárs magyar krimik közül mostanában a Prae sorozatában megjelent szerzőket olvastam. Ezeket is tudom ajánlani, nagyon ígéretesnek tartom ezt a kiadói vállalkozást. Kíváncsian várom például Cserháti Éva regényének, *A Sellő titkának* a folytatását.

BAZSÁNYI SÁNDOR

Kovács András Ferenc: Requiem tzimbalomra (Örömuzene – darabokban)

Magvető, 2019

A 2019-ben hatvanéves Kovács András Ferenc költészetében ott működik – az általa teremtett és vele egylényegű, ráadásul 2019-ben új kötettel is jelentkező Lázár René Sándor (1859–1929) egyik fiatalabb kortársának híres *fekete zongoráját* idézve: *sír, nyerit és bűg* – a teljes irodalmi hagyomány, amelynek immár fontos része ő maga is (értünk bármit is az ő szócskán). Valóságos és elképzelt szerzőivel. Önnön rafinált alakmásaival. Szerzőket teremtő nyelvvel. Vagy ami ugyanaz, nyelvét megteremtő szerzőivel. Ő maga és alakmái egyaránt és egyképpen: engedelmességek és parancsolói (megint csak Adyt hozva: *urai és cifra szolgálói*) a nyelvnek. Cíttalt vagy koholt elődeihez, poétikusan foncsorozott tükkörképeihez hasonlóan Kovács (nyelvszokásilag KAF) egy személyben és szó szerint: saját költészetének üllője és kalapácsa. Ráadásul Kosztolányi *vad kovácsa* nála olyan víg kovácsná válik, aki ugyanakkor – ezúttal, a hatvanadik születésnapjára megjelentetett, célirányosan válogatott verseket tartalmazó kötetben – a *Requiemet* veri a *tzimbalmán* (vagy Nagy László haldokló Balassijával szólva: pengeti *citeráján et ceteráján*).

Merthogy az, ami játéknak tűnik – az is. Játék, de a komolyabbik fajtából. Ahogyan tragikus sorsú földije, a kötet egyik versének (*Háfiz sírhalma mellett*) páros ajánlásában említett Szilágyi Domokos pontosítja (a másikat természetesen *A Háfiz sírhalmanak* Csokonaija): „Én játszom ugyan, / de ti / ve gyetek komolyan”. És ugyanő írja saját Mozart-versében: „kacagni, míg a kacagás / titokban zokogni tanul!” Vagy ahogyan egy másik, jóval szerencsésebb alkatú és sorsú erdélyi költő, Kányádi Sándor játszik a nyelvvel, és éppen Mozart városának halottak napi díszletei között: „Dies irae dies illa / szórhat szikrát a favilla / festve divat a szempilla”. Vagy ahogyan maga KAF írja a pályáját *Requiemmel* záró Mozartnak és a Cimbalom becenevet elnyerő Csokonai Vitéz Mihálynak (továbbá Don Giovanninak, még továbbá Giacomo Casanovának, legtovábbá az érzéki *tcimbalom* költői szellemének) szentelt kötet nyitó versében, amely ötös szótagszámú, jambikus lejtésű háromsorokban kottázza újra az alig több mint krisztusi korban elhunyt zeneszerzőtől halotti misét rendelő ismeretlen(ség) ajánlatát: „A te-

hetséged / Új próbája lehetne / Egy patetikus, // Magasabb stílben! / Miért ne, hiszen szabadon / ír hatsz, kedvedre, // Miként szellemed / Sugallata diktálja.” (A *Requiem tzimbalomra* egyébként éppen annyi versből áll, ahány évesen meghalt a *Requiem* zeneszerzője: harmincötből. Csokonainak három évvel kevesebb jutott.) *Tehetség, stílus, szabadság, szellem, pátosz*: mind-mind részei annak a könnyedén nagyszabású (vagy nagyszabásúan könnyed) játéknak, amely 1983-ban kezdődött a *Tengerész Henrik intelmeivel*, és amely nem ér véget a 2019-es *Requiemmel*. Merthogy és ameddig a *tzimbalom* (és a *tzimbalista*) bírja. Sokhangúan, sok hangon.

Kötetünk alcíme, feszültségteli műfaj-meghatározása: *Örömuzene – darabokban*. Merthogy hiába kerülünk a klasszicizmus (klasszikus harmóniát követő, ámde velejéig modern) időszakát mímelő (jobb szó híján posztmodern) közegbe, a tapasztalat egyértelmű: *minden öröm eltörött, minden kéj csak részekben lobban, minden, de minden darabokban* – és ennek megjelenítéséhez tényleg kiváló médium a zene-történet fogalmával klasszikusnak vagy (bécsi) klasszikának nevezett időszak (sokak szerint) legnagyobbja (ha a többfelé kötődő Beethovent most nagyvonalúan átcsoportosítjuk a romantikusokhoz), akihez azután logikusan csatlakozik a magyar felvilágosodás irodalmának talán legszélesebb hangterjedelmű költője, akár tematikus, akár formai síkon mérjük ezt a szélességet. (Csak két léha címutalás a két szélső értékre: *Tartózkodó kérelem – Tüdőgyűladásomról*.) Ráadásul Csokonai debreceni tanulóársáival lefordította Mozart *Varázsfuvolájának* Schikaneder-féle librettóját, először az egészet *A boszorkánysíp* címen, majd részleteket belőle, immár *A varázssíp* címet választva – KAF ez utóbbiból idézi Papageno bemutatkozó dalát, először a két elődöt megidéző kötet kétszer két mottójának egyikeként, másodsor a *Pa-pa-pa-pa-pa-pa-pamm* című vers mottójában: „A madarász vagyok én la, / Vígadok hajsza, hopszasza. / A madarászt minden határ / S fia, apja esméri már.” A költőtárs Parti Nagy Lajos „címeire, rímeire” szerzett *Nyári szünetek* közül a kötetünkbe illesztett legutolsó, a *Bécsi lócit*, amely egyébként a 2001-es *Téli prézli*ben éppen négy Mozart-vers előtt állt, amelyek közül ráadásul három is szerepel a

BAZSÁNYI SÁNDOR (1969) Klotildiget

2009-es válogatásban – nos tehát a „szünett” címzettje a hatvanéves barátjához intézett, *Jelenkorban* megjelentetett köszöntőversében (*Akaf*) ekképpen metaforizálja az összetett című (két személyre utaló) kötet összetett (gondolatjellel kétfelé bontott) alcímét: „Csokonai Mozart Farkas / angyaltollak szűrös fészken bologathat, / darabokban örömgene, / tubusból kinyomott vígsötét tusoldat”. A „darabokban” kifejezés egyfelől tényleg előhívja belőlünk (tépett lelkű modernekből és posztmodernekből) a *töredezettség* „vígsötét” képzetét, másfelől viszont nem tudjuk nem kihallani belőle a *megformáltság* „bologató” ígéretét; következésképpen: a *töredezettség* tapasztalatát *megformáló* költői *darabokat* olvashatunk a nyelvi *örömgene*t megszólaltató *Requiem tzimbalomra* lapjain. Mégpedig játékosan mozgékony rendbe szedve, hajlékony ritmusban adagolva a két előzőhöz kötődő verseket.

A négy Mozart-versből álló nyitó sorozat első darabja, *A megbízás* komorságában rokonul az első Csokonai-sorozat öt költeményének első tételéhez, a *Fárságtól búcsúvétel* címűhöz, amennyiben az előbbi műben ábrázolt ismeretlen megrendelő felszólítása a „patetikus, magasabb stílusban” fogant halotti misére mintegy érzületileg összerímelt a farsangból böjtbe forduló „búcsúvétel”-dallal (amelynek mottója természetesen *A Fársáng búcsúszava* című Csokonai-műből való): „Már elég boros multság / Rázta vérem, s léha szép, / Mint halál, ha rossz kulacscsát / Rázza néha tréfaképp...”. Ebben a fordulatban KAF nem melleleg sötétebb tónussal újraindítja Csokonai rendhagyó tárgyú „szerelemdalának”, azaz hogy szerelmes bordalának (*Szerelmedal a csikóbőrös kulacshoz*) derűsen harsány nyitó metaforáját: „Drága kincsem, galambocskám, / Csikóbőrös kulacsocskám! / Érted halok, érted élek, / Száz leányért nem cseréllek.” Milyen érdekes szó a „halál” (mint minden szó egyébként): hol a szerelmi fogadkozás játékos indulatszava, hol az emberi végesség komor hívószava. Használati módjától, ép-

pen adott helyi értékétől függ, mikor mit jelent (mint minden szó egyébként). A második Mozart-sorozat tíz darabja között találjuk a Casanova- és Don Giovanni-verseket, amelyek után öt Csokonai-fütemet olvashatunk, a Háfiz-költeménytől a *Per amorem Dei* címűig. Majd végül elkezdődik a kötet utolsó költeménysorozata, mégpedig az *Amadeus, legvégül, utolszor* című darabban, amelyre viszont a Schikaneder–Csokonai-mottóval indító Papageno-dal következik, ráadásul nem sokkal később élvezhetjük a súlyos tüdőgyulladásról szóló Csokonai-versből vett mottóval induló *Anakreóni dallamot*... Vagyis itt, a kötet vége felé már tényleg minden és mindenki összevegyül mindennel és mindenkivel: Mozart Csokonaival és önmagával, Csokonai Schikanederrel és Papagenóval, a *Nigra sed formosa* középkori eredetű dala Psychével és Weöres Sándorral, Anakreón Csokonaival és az ő halálos betegséggel, az *Overture. Tzimbalom-dall* a *De profundisszal* és az *Ein musikalischer Spaß*-szal, a „con spirito” a „Che gusto!”-val és a „Rex tremendae”-vel... – de hát éppen ez a vadul játékos poétai promiszkuitás volna a kötet, sőt a szerep- és formajátékairól méltán híres KAF költészetének lényege. A költészet lényege. A költészet (egyik) lényege (a sok közül) pedig az, hogy fel- és elszabadítja az olvasót, amennyiben féktelenül szabadon szárnyaló, asszonáncosan asszociáló hangulatokra gerjeszti őt (engem, téged, minket...), aki így minduntalan merész poétikai és költészettörténeti árukapcsolásokra vetemedik.

És hogy végül csupán egyetlen olvasói árukapcsolásra utaljak: a 18. századi szerelmes versgyűjteményből, a *Szíveket Újító Bokrétaból* kölcsönzött mottóval induló *Aranyos vitézi órák* halmozásalakzatai, aranyos nyalánkságai nyomán nekem történetesen – a *Requiem tzimbalomra* költőjéhez alkatiilag nem túlságosan közel álló – Nagy László még korábbi időket idéző bájolójának (*Szépasszonyok mondókái Gábrielre*) néhány mézes-diós szóláncolata jutott eszembe, illetve csordult a fülembé...

STURM LÁSZLÓ

Király Farkas: Ha elfogy a fény

Irodalmi Jelen, 2019

Kizökkent időbe, pusztuló településekre, tájakra visznek Király Farkas novellái. Ám marad elég szépség és csoda ahhoz, hogy mindenk ellenére olykor kiteljesedjen a világ. Mint a Bodor Ádám köpönyegéből kibújt erdélyi írónál általában, könnyen azonosítható,

hogy (az egyébként meg nem nevezett) Erdély a fő ihlető, de ha nem azonosítja valaki – például egy külföldi olvasó, esetleg, egyszer –, akkor is teljes érvényű a létállapot rajza. Király Farkason nem lötyög ez a köpönyeg. Az epigonoktól eltérően ő nem ragad

benne a sivárságban, hanem a szabadulásra ügyel. (Mintha Bodor maga is efelé fordulna, legalábbis eddigi utolsó regénye tanúsága szerint.)

A rendszerváltozás előtti és utáni időkben egyaránt zajlanak a romlás folyamatai. Hegyoldalokról tűnik el az erdő, otromba épületek emelkednek és pusztulgatnak, a barlangba dögöt dobnak, a népzene elhallgattatja a „helyidegen” gépzene, a népviseletet felváltja az igénytelen városi ruha, az egykori hegyi szállások romokban. Na és piszok, unalom, lenyomottság: „A vonat – az összes vonat – szürke volt a kosztól. Mintha maga a szerelvény ontotta volna magából a ködöt, amely nyomasztóan az állomásra és környékére telepedett” (*Ahol a varjú ugat*).

A főszereplők többsége fiatalember, akik ha tehetik, a hegyekbe, az erdőbe mennek. Aztán a bányászfalu „üféjében” (a „büfé” feliratból régebbes a „b”) tartanak stációt. Legtöbbjük barlangász. Egy idő után már csak kíséri a barlangászokat. (Sokat nem tudunk meg róluk, általában csak annyit, amennyi az adott történethez kell.) Veszélyes élet ez, több elbeszélésben fordul elő baleset. Viszont az itt szerzett elemi élmények segítenek összefogni, távlatba állítani a társadalomban körvonalait veszítő dolgokat. A nemzetiségi keveredés (*Husky*: „A másik furán néz, ahogy e vidéken szoktak, amikor egyszer csak rájönnek, hogy valaki nem közülük való”), a rendőri jelenlét, a műveltségi, életmódbeli különbségek állandó alkalmazkodásra készítetnek (*Husky*: „A »garantálja« szót talán nem kellett volna mondanom, állapítja meg Szilveszter”). A világ egyszerre brutálisan-ébresztően tényszerű és elmosódottan álomszerű. Álom, valóság és látomás együtt hömpölyög, néha varázslatosan, de azért inkább elbizonytalanítva. Az önazonosság megrendüléséig: „Ha jól látom, te nem nagyon tudod már, hogy ki vagy – folytatta még szigorúbban a remete” (*A sárkány utolsó feje*).

A természetben azonban nemcsak a személyiséget edzheti meg a próbatétel, nemcsak a baráti kapcsolatokat, hanem ezzel együtt elvezethet a végső kérdésekhez. Hiszen a külvilág összefügg a belsővel: „Szokatlanul nagy a szárazság. Ilyenkor a lelkekben is aszály van” (*Husky*). A kötetkezdő elbeszélés már az elején megpendíti a titokzatos erők jelenlétét. Végső soron menny és pokol, angyalok és ördögök figyelik az embert: „Ereszkedik lefelé a karsztban kanyargó völgyön, melyet találóan a Pokolról neveztek el. [...] a Pokol forrásától, onnan, ahol az atagnak végük és egyben elejük szakad, s

az égi, a földi meg a föld alatti ösvények egymásba torkollanak. Csupán a néhány rönkszállító kocsi soforja jöhetne számításba [...] bár [...] úgy tűnik, hogy azokat nem ember vezeti, hanem valamiféle titokzatos erő, angyali vagy ördögi” (*Husky*).

Igaz, a végső élmények tömény átélése néha inkább megrendít, mint rendet teremt. A kötet címadó novellában a főszereplők egymás után tapasztalják meg a paradicsomi szépséget és a vég rettetését. A tapasztalt barlangászfiúval lévő lány hirtelen hangulatváltásai is jelzik a szélsőségeket. Mikor ketten vannak egy gyönyörű barlangrészben, áhítat fogja el: „Ez a Paradicsom egy része.” (Sokértelmű belső rím, hogy a lány úgy jelenik meg először az olvasó előtt, hogy paradicsomot eszik.) Majd miután nem marad világításuk, a fiút átkozza, és átéli a halál közelségét: „Megértette, milyen a vaksötét. Amikor mintha a fejében oltják le a villanyt. A halál beállta utáni pillanat lehet ilyen.” Kijutnak végül, a lány hálásan bújjik társához a tábor-

túznál, majd főlzalad euforikusan a fölöttük lévő sziklára, de onnan lezuhan és meghal. (Hasonlóan vált át a szerelmesek vidámsága tragédiába a *Kötte és oldva* című elbeszélésben.) A főszereplő azóta csak kíséri a barlangász barátokat. Miközben vár rájuk, kábítószert használ, és egy hatalmas csigával beszélgetve idézi föl a történeteket: csodás ráébredés vagy drogos látomás?

Az előbb idézett halálélmény folytatása új távlatot kínál a szerző érzékletes, főleg természetleírásaival: „a világtól a látásunk választ el. Mert azzal, hogy időben észleljük a veszélyt, a tárgyakat, a társainkat – távolságot is tartunk tőlük. De ha a látást kiiktatjuk, mintha ránk szűkülne az univerzum.” A pontos megragadás, megfogalmazás tehát világot teremt. És ami a rosszban jó: minél szorongatóbb a külvilág, annál tágasabb világ teremtésére kényszeríthet. Könnyű belepusztulni, belerokkanni a feladatba, vagy vonzó lehetőségnek tűnik elmenekülni előle. A novellákban is több példa van ezekre. Ám sikerülhet. Még hozzá a (képalkotó) képzelet révén: „minden kanyarnál valamelyikük kimutat az ablakon, és elmondja, hogy ha át lehetne látni a ködön, akkor éppen a természet milyen csodáját, netán a néhai szocialista ipar miféle rothadó torzszüleményét tudnánk megcsodálni. [...] Egy idő után azon kaptam magam, hogy mivel a környezet át- és megtekinthetetlen, útítársaim elmondásainak alapján elmémben kezd felépülni egy világ. Elképzelem – nem, nem is, elképzelnédnek maguktól a pompás erdők, a feneketlen szurdokok, égbe törő sziklatornyok, sebes sodrású folyók, titáni

völgyzáró gátak, kígyózó szerpentinek, és helyet keresnek maguknak a fantáziámban” (*Ándörgrand*). (A képzelet a művészi alkotás alapja is, így a *Husky* első mondatában: „Egy nőt kell elképzelnie. Nélküle mit sem ér egy történet.”)

A szétfolyó, bizonytalan valóság megint olyan rossz, amely a képzelet ihletőjévé téve maga a segítség (ahol nagy a baj, közel a segítség). Pokol és menny, saját és idegen szakadéka is feltöltődik az igazán teljes élményben, amikor „kiegyenesednek az idő hurkai és betömődnek a repedései”: „A nő megáll a férfi előtt, és pofon vágja. Aztán megcsókolja, kétszer. [...] És közben lassan, nagyon lassan az anyaloknak szarvuk nő, és az ördögöknek glóriájuk terem. És a nő hajtincse a férfi homlokán és verejtéke a testén és nyála a nyelvén és húsa a húsán egyre inkább sajátja lesz és egyre kevésbé idegen” (*Husky*). A kötet felütése, látjuk, kiutat kínál a kízó összeviszszaságból néminemű valódi teljességbe. A záró novella – *A sárkány utolsó feje* – végkicsengése szintén idevág. A főhős öngyilkos akar lenni (a menekülést nem adják ingyen), de magához hivatja a hegy remetéje, és rávezeti, hogyan semmisítheti meg egymás után kízó tulajdonságait saját kízó tulajdonságai segítségével, mint sárkányfejeket.

A visszatérő helyszínek, szereplők az önálló elbeszélések között laza kapcsolatot teremtenek. Elbeszélésfűzér keletkezik végeredményben. Több novella szerkezete is hasonló montázstechnikára, füzérszerűsége épül. És mire a jelenetekből összeáll az értelem, a végén olykor újabb fordulattal

újabb, váratlan értelmek nyílnak meg. Vagy egy másik, az addigiaktól eltérő nézőponttal szembesül az addigi. A *Chez Pascal* kimondottan demonstrálja ezt a módszert, egy jelenséget – a barlangban talált emberi lábszárcsont eredetét – több, hasonlóan érvényesnek tűnő történethez rendelve.

Az ifjakhoz nem kapcsolódó darabok a háttérret festik, az atmoszférát gazdagítják. De akár valamilyen szellemi vázát is adják a fiatalok történeteinek. A *Ballada az Óbesterről* arról szól, hogy egy javasasszonytól kedves macskája elpusztításával szinte kikényszeríti a falu, hogy a nagy aszályban esőt csináljon. Ő tudja, nem szabadna így belenyúlani a világ rendjébe, de megteszi, ám nemcsak esőt, özővizet varázsol. A *Füstbe mentek* félelmetesen titokzatos, teljhatalmú jövevénye mintha testeket égetne (a szagok alapján következtetve). Előbbi novella a természeti mágiával, utóbbi a hatalommal való diktatórikus visszaélést példázhatja. A *seggben* egy vasúti forgalomirányító-nő gyönyörű testrésze hat ki a vonatozók viselkedésére. Majd a média is felkapja a szenzációt, míg a nő mindezt megelégetve plasztikai műtéttel vet véget a csodálatnak. A részt az egész kárára kihangsúlyozó (például sztár)kultusz paródiájaként értelmezhetjük a rövidke történetet. A *Ragyogásban* viszont egy, a leépülés útján lévő vénember indul el váratlanul gombászni, és ér a fényteli halálba. A romlástól tehát ezekben is a helyreállítás felé haladunk. Persze mindig marad a józanon tartó gyanú: talán csak káprázat a ragyogás. De inkább igazinak érződik.

KIS PETRONELLA

Szeghalmi Elemér: Borjú bécsi D-dúrban

Szent István Társulat, 2019

KIS PETRONELLA (1992) Cegléd

A 2019-ben a keresztény kultúra elmélyítéséért és továbbadásáért Pro Cultura Christiana-díjjal kitüntetett Szeghalmi Elemért, aki tevékenykedett újságíróként, kritikusként és szerkesztőként is, eddig leginkább irodalomtörténeti munkásságáról, tanulmány- és esszéketek szerzőjeként ismerhetjük meg. Neve emellett a komolyzene kedvelőinek körében sem ismeretlen, hiszen 1951 és 1987 között a Magyar Állami Operaház énekkarának tagja és szólamvezetője volt. Első elbeszéléskötete, az izgalmas képzettársításokat sugalló *Borjú bécsi D-dúrban* a szerző 90. születésnapjának tiszteletére

jelent meg – szépirói debütálásának kései időpontja tehát nemcsak kuriózumnak, de talán precedens nélkülinek is számít a magyar irodalomban.

A korábban még nem publikált novellákat a magyar 20. századi történelem viharos időszakai fűzik össze, beleértve a második világháborút és annak következményeit, valamint az utána következő szocialista uralmat, kidomborítva a politika mindent – életminőséget, emberi kapcsolatokat, gondolatokat, a művészetek sorsát – meghatározó szerepét az elmúlt évtizedekben. A szereplők számos esetben mintha kívülállónak éreznék magukat ab-

ban a közegben, amelyben élnek, tehetetlenségüket, beletörődöttségüket a körülményekbe pedig az is generálja, hogy nem is próbálnak tenni sorsuk ellen. Csak kivételes esetekben dúlnak bennük forrongó indulatok (például *A rozsdahajú lányban*, amely az '56-os fiatalok emlékére íródott, vagy *Az utolsó futásban*, ahol a tüdőbeteg versenysportoló, Fórád Béla a halálba futja magát), nem kergetnek vágyakat és álmokat, pusztán csak hagyják, hogy történjen velük az, aminek történnie kell – a fő, hogy mindez békében, konfliktusok nélkül menjen végbe. Összességében a kötet első harmadában a dinamikusabb novellák kaptak helyet.

Az egyik legkiemelkedőbb mű a *Játék* című írás, amely egy nő és egy férfi szerelmi kapcsolatát látta utóbbi benyomásain, gondolatfolyamatain keresztül. Ebben a szituációban pedig igazán indokoltak lehetnének a felfokozott érzelmek, egyrészt mert a narrátor már a történet kezdetén ideges amiatt, hogy Eszter újra és újra elkésik a találkozóikról, másrészt mert a könnyed mozgalmasságot sugalló cím az örök párharcra utal, a férfi–nő játsz-mázásra, egymás lelkébe tépésre. Az elbeszélés ideje alatt a szereplők fel-, majd lesétálnak a hegyről, mégis alig tudunk meg valamit a személyiségükről, a köztük lévő kapcsolatáról, mert a megváltozott körülmények miatt ők sem értik már egymást, némán baktatnak a másik mellett. Az elbeszélésben dominálnak az aprólékosan kidolgozott, élethűen képszerű, leíró részletek, amelyek egyéb érzéki asszociációkat vonnak maguk után: „Az eszmélődés józan percei olyan szorosan fogták körül, mint ahogy a kövér húst érzik a zsírgyűrűk. [...] Mint a cipő talpán át a hideg, őszi latyak, szívódott fel bennem a keserűség.”

Egyedi színfoltját képezik a kötetnek a zenei tematikájú elbeszélések, amelyek között több, az operaház berkeihez és az operaénekesek életéhez, pályafutásához kapcsolódó írást is találhatunk. Az *Utolsó taktusokban* Koltóy Miklós karnagy összesik, miközben Donizetti *A kegyencnő* című operájának dallamai járnak az eszében, élete pedig egy zeneműként értelmeződik, amelynek karmesterévé a halál lép elő, és ő vezényli le utolsó szívdobbanásainak ütemeit. Az *Intonáció* egy olyan, korántsem sajátos esetet ábrázol a szocializmus évtizedeiből, amikor a zenét tanuló növendéknek nemcsak szakmai tudásáról kell számot adnia ahhoz, hogy vizsgáját sikeresnek tekintsék, hanem politikai felkészültségéről is, mégpedig egy olyan inkompetens vezető előtt, aki az *intonálni* kifejezés jelentését sem ismeri – de még az *improvizálni* szót sem, amelyet helyette használ. A narrátor szerkesztőségben ledolgozott ötven éve utáni elbocsátásának

történetét ismerhetjük meg a *Generálpauzában*, ahol az elbeszélő számára lezárul egy korszak annak minden szépségével, igazságtalanságával és elhallgatásával együtt, későbbi életének lehetséges alakulását azonban mégis képes pozitívan szemlélni és a zenével párhuzamba hozni, hiszen tudja róla, hogy az egyik legmeghatározóbb eleme a szünet, amely nemcsak a végét, hanem a kezdetét is jelenti valaminek.

Szeghalmi novellái azonban időnként erőtlenekek maradnak, az olvasóhoz nem tudnak igazán közel férkőzni. Ennek oka az lehet, hogy az írások egy részének nyelvhasználata, megformáltsága annyira puritán és eszközköztől mentes, hogy felvetődhet a kérdés, valóban szépirodalmi szövegekként tekinthetünk-e rájuk. Időnként hangsúlyosabbnak tűnik a bennük megjelenő történelmi-politikai körkép, és ettől inkább olyan hatást gyakorolnak a befogadóra, mint egy külső szemléltől eredő jelentés vagy tudósítás, amely köré egy történetet szőttek.

A szerző ráadásul némely novellájának végén maga teszi fel a kérdéseket, és vonja le a következtetést, nem pedig az olvasóra hagyja azt. Ez történik például a *Csengőfrászban*: „Szinte futólépésben hagyja el a környéket. Szabad vagyok! – ötlük fel benne, amint az egyik kapualj hús árama az arcába csap. De meddig terjednek a szabadság határai? És arra gondol, vajon hány helyen szólalt meg ezen a napon, 1950 nyarán a hajnali csengő a magyar otthonokban. És hányan emlékeznek majd erre azok közül, akik megélik a huszonegyedik századot?” A »*Kezdődjön a játék...*« esetében: „A többi már a hazai operatörténet fejezeteiben követhető nyomon. Óriási sikerek itthon – a többi néma csend. Ami a korszakra jellemző: Dán Frigyes baritonista kilenc éven át nem léphetett át a magyar határon. Hazajött, hogy páratlan tehetségét felcsillantsa a hazai közönségnek, a nemzetnek, de ezért nagy árat kellett fizetnie. Jóhiszemű volt, meglakolt érte. Nagyot kattant mögötte a vasajtó, s ő egyik pillanatról a másikra bent ragadt a szocialista egérfogóban.”

A *Megtorlás* a következőképpen ér véget: „Ezek a kérges tenyerű, de melegszívű emberek ösztönösen érezték, hogy akit őszintén, önzetlenül támogatnak, egy nemtelen politikai megtorlás áldozata művészi és emberi nagysága ellenére. Hiszen olyan korban élt, amikor a becstelen és szolgálalkú típusnak volt csak szabad a pálya, a becstelen emberek előtt kegyetlenül bezárult a világ kapuja.” Ugyanakkor felépítését tekintve ez az egyik legeredetibb elbeszélés. Kétszer két részre oszlik az írás: az „így történhetett” és a „a tények” első és második epizódjára – előbbieket a művész fejében kavargó szubjektív gondolatokra reflektál-

nak azzal az eseménnyel kapcsolatban, hogy milyen reakciót váltott ki a hallgatóságból a *Szózat* elszavalásával, utóbbiak pedig az ezzel kapcsolatos, valóban megtörtént eseményekre, amelyek után azzal vádolják meg, hogy „fasiszta” módon adta elő a verset.

Az író elbeszélői hangvétele, stílusa életkorából – és a megélt tapasztalataiból – adódóan is más szemüvegen keresztül szemléli a világot, mint akár egy mai huszonéves elsőkötetes, akár egy már hatvanas-hetvenes éveit taposó szerző. Kötete ebből a szempontból is érdekes színfoltnak bizonyul.

BARTUSZ-DOBOSI LÁSZLÓ (1971) Pécs

BARTUSZ-DOBOSI LÁSZLÓ

Lackfi János: Minden napra egy sztori

Helikon, 2019

2017 nyarán Lackfi János fogadalmat tett, hogy Facebook-oldalán 365 napon keresztül közzétesz egy-egy mai, eleven, a mindennapok privát élményvilágából vett történetet. A *Minden napra egy sztori* címen futó, kalendárium jellegű írásfolyam tehát lényegében netes blogként indult, s az ennek megfelelő nyelvezetet használva igyekezett a magyar valóságot a szerzőtől már megszokott abszurd humor oldaláról megközelíteni.

Ezeket a „civilizációs véglények” (*Január 22 – A gonosz nem létezik*) számára készített egyperces történeteket fűzte köteté 2019-ben a Helikon Kiadó mint valami vaskos „használati utasítást” a 21. század nevű különleges életforma helyes megközelítéséhez, túléléséhez. A kötet egyik aktualitását pedig pont ennek a modern online térre megálmodott és a hagyományos papír alapra archivált szövegtörzshöz a működése, két világ közti híd szerepe adja. Kötelességünknek tartjuk tehát felhívni az olvasók figyelmét arra, hogy a történetek „a megengedettnél jóval nagyobb mértékben tartalmaznak intenzív gondolatokat, fordulatos cselekményt és rendkívül érzékletes leírásokat” (*December 19 – A könyvtermesztő*). S ez magában rejti annak a „veszélyét” is, hogy az újabb és újabb, olykor találó, máskor abszurd, de mindenképpen nagyon emberi történeteket olvasva azonosuljunk a bennük megfogalmazott „nettó életigazságokkal”, amelyek egyben a szerzői világlátásból fakadó, másfajta értékrend szócsöveiként is funkcionálnak: „Az embereket kergette a munka, vagy ők kergették a munkát. [...] de hát nem ez a fontos, hanem a nyárfák harso-gása, a napfény, a libazsír, a friss kenyér íze...” (*Március 31 – Ülepedés*).

Tovább segíti a befogadói azonosulást a rendszeres és tudatos szerzői horizontváltás, vagyis

hogy hol férfi, hol női, hol pedig gyermeki szemüvegen át szembesíti az olvasót – megkockáztatom: saját magát is – hétköznapi önmagával, kicsinyes, marginális látásmódjával. S ettől annyira hiteles, tanulságos, sőt önironikus a kötet, hogy a bosszankodás és a megsértődés helyett nevetésre, azaz gyógyulásra készítet. Pedig Lackfi olykor nagyon keményen fogalmaz, szavai ostoroznak: „Aki bepunnyadtak lábszagú egzisztenciájukba, az asszony-gyerek-főnök-hitel-kocsi mágikus ötszögébe, akik sertés módjára dagonyáznak a langyos állóvízben, akiknek a szellemi mocsárvilág kigőzöl-gései katatónná tompították gondolkodását, azok igazi nekik való moslékra akadtak” (*Április 6 – Termék megjelenítés*). Kérdés, hogy vajon azok, akiknek szól, megértene-e egy ilyen bonyolult s összetett mondatot!

A kötetnek mindemellett kimondott szándéka is ez a fajta groteszk megközelítésű szembesítés a mindennapok butaságaival. A közösségi oldalak nyelvi igénytelenségén (*Január 12 – Csetablak*), a mobiltelefonoktól függő fiatalokon (*Március 10 – Mobilozók*), a politikai életben felfedezhető visszáságokon (*Február 7 – Közéleti aktivitás*), a fogyasztói társadalom becsapásain (*Március 28 – Pár alig használt boldogság*), a magyar foci több évtizedes botladozásán (*Április 9 – Összességében*) vagy éppen az irodalom megosztottságában dagonyázó írók hátán (*Február 17 – Összeesküvés, illetve Július 4 – Szívélyes jó viszony*) csattanó mondatok legalábbis erre mutatnak. Arra a sajátosan magyar életfelfogásra, amely jelen korunk közgondolkodásmódjára olyannyira jellemző. „James Joyce Ulyssese egy Ottokatalógus, benne van mindaz, amit a következő szezonra felvenni érdemes, az ő köpenyéből bújt ki a kelet-európai groteszk...” (*Április 28 – Lufikutya*).

S talán nem túlozunk, ha azt állítjuk, hogy ehhez az önreflexiós réteghez tartoznak a kötetben időről időre felbukkanó családi történetek, emlékmozzai-kok is (*Január 1 – Ha; Február 11 – Álmoság*), amelyekből a szerző induktív módon bontja ki az egyetemes magyar valóságot. Azt, hogy miként lehet valami egyszerre végtelenül szomorú és közben ellenállhatatlanul humoros, találó: „...az én családom inkább lőtér, mint háttér” (*Október 2 – Aszfaltbetyár*). Ennek megértéséhez azonban valószínűleg itt, Magyarországon kell élni.

A szerző szemhatára széles horizontot fog be, a legősibb filozófiai kérdésektől a legtrendibb dolgokig terjed. S ebből természetesen nem maradhat ki saját, legfőbb mozgástere, az irodalom sem. Hol könnyedebb hangnemben, az íróársadalom széles rétegét érintő „elgyengülések” oldaláról közelít: „A kocsmáros egy törlőronggyal felitatta a pultra kifróccsent verslábakat, és körbenézett. Szokványos nap. Az öreg már a harmadik korsó elégiánál tart, egyre nehezebben talál majd bele a vécébe. Egy csapat bölcsész már a második üveg szonettet rendel, egyre perzselőbb a vita, szinte forr az aranymetszés. A nemrég még rendezett öltözékű özvegyasszony, aki minden áldott este itt ül, már a negyedik haikut rendel ki, pedig nem bírja az italt. Messze még a zárás, sóhajtott fel a pultos. Felhajtott ő is egy pohárral. Persze munkaidőben mindig csak prózát iszik” (*Május 21 – Líra*), hol pedig az irodalomtudomány szaknyelvi sznobizmusának kigúnyolásán át ébreszt rá minket saját nevetségességünkre: „Hiszen a realitás és látomás közt szüntelenül villódzó karkai narráció eleve ellehetetlenít minden olyan iskolás magyarázatot, mely egyetlen elméleti rendszerként és nem párhuzamos rendszerek sokszoros prizmatörésű interferenciáiként fogja fel e prózatörténeti alaplóm tanulságait” (*Október 29 – Esztétikai bunyó*).

Lackfi János, mint pályafutása során számtalanszor bizonyította, nem egynyelvű és egytematikájú író. A *Minden napra egy sztori* nyelvi gazdagsága univerzális befogadói horizontot feltételez, hiszen hangvétele, regiszterének komolysága szinte történetről történetre változik. Ha kell, irodalmiasan pallérozott vagy éppen hétköznapian fesztelen, hogy aztán a következő pillanatban bántóan közönséges, vulgáris legyen. Attól függően, hogy a szerzői intenció milyen területen kíván érvényesülni, egymást váltva bukkannak fel a bravúros megoldásokkal gazdagított nyelvi játékok, a virtuális világ tiniszlengjének „újmagyar digilektusai” vagy éppen „a társadalmi elvárások pórázára kötött” (*Június 17 – Zseniors*) semmitmondó közhelyek buborékjai.

Az itt-ott előforduló laposabb történetekért bőven kárpótolják az olvasót a gyakorló apának és

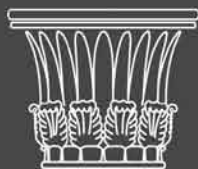
immáron többszörös nagypapának a gyermeki mesevilág sajátos szókincsébe belehelyezkedő történetei, amelyek egyik csúcspontja a varázslatos *Meselényi utca*. De kifejezetten találóak s ennél fogva szerethetőek az olyan elszólások is, mint a „kamikaze nyuggerék” (*Július 19 – Kosártartalom*) vagy a „suhogó lájkok és csivitelő kommentek” (*Október 26 – Morning atmosphere*). Nincs tabutéma. Lackfi oda üt, ahol úgy érzi, van keresnivalója. Az „Árpádot megcsapta a finnugor halbúz, büszke kazar-török öntudattal úgy elhúzta a csíkot, hogy ihaj” (*November 3 – Tudtad?*) mondat fricskája egyenesen mosolyfakasztó.

Mindeközben, ahogy a Lackfi-naptár pörög előre, újra és újra előkerülnek olyan filozofikus mélységbe kalauzoló történetek, amelyek a mosolygáson túl megállásra készítenek minket. „Tudod, minden, de minden jel. A tested jelez, és a lelked meghallja vagy nem. Rajtad múlik. [...] Lazíts!” (*Március 20 – Minden jel*). Másik helyen: „Azt gondoljuk értelmes életnek, amikor valakinek megvan mindene, anyagi biztonság, munka, család, elismerés. Barátunknak ezekből továbbra is alig jutott, de mégis lett értelmes helye a világban, valami, amiben órá számítottak, valami, amit más nem végzett el helyette. [...] El van ez osztva rendesen. Szerencsére nem igazságosan” (*Szeptember 10 – Józsolgálat*).

A csípős, senkit és semmit nem kímélő történetek között megbújó életbölcseletek a kötet legmélyebb rétegeibe vezetnek. Úgy érezzük, hogy a szerző „rothadó civilizációkn X-faktorhoz fellobogóztott romjain” (*Április 28 – Lufikutya*) egy olyan „szellemi létminimumért” (*Április 6 – Termék megjelenítés*) küzd, amely gyökeres felfogásbeli változásért kiált.

És hát mi a kötet tanulsága? Az, hogy amíg „Mindenki be van börtönözve a saját fejébe...” (*November 14 – Börtön*), addig nem lesz változás. Ki- és túl kell lépnünk saját határainkon! Meggyőződésünk szerint ehhez járul hozzá Lackfi János saját léttapasztalatán nyugvó, kötetvégi emblemikus hitvallása is. Érdemes megfontolni!

„Nos, ez a karácsony titka: nem mindig az az erősebb, aki annak látszik. Ahol újszülött érkezik, abban a házban minden (szülők, nagyszülők, testvérek, állatok, háztartási eszközök) elkezd körülötte keringeni, mint valami bolygórendszer. És a gyermek nézésével, közelségével mázsás terheket vehet le a felnőtt vállakról. Megtarthatja tenyerén az egész világot. A világ üdvöztője, a világegyetem középpontja, az ember, aki egyben Isten is, ott sivalkodik, mint apró, magatehetetlen kis pocok, aki mindenben rászorul az öt körülvevőkre. Vagyis miránk” (*December 24 – Megérkezni*).

MMA•MMKI
LEXIKON

Az MMA Művészetelméleti és Módszertani Kutatóintézete által létrehozott
online lexikon
a **kortárs magyar szépirodalmi művekről**
és a **magyar filmkultúra legfontosabb alkotásairól**
tesz közzé szócikkeket.

A lexikon különlegessége, hogy egyszerre
nyújt eligazodást a szakma, az oktatás és a tágabb
értelemben vett olvasóközönség számára.

MMA
MAGYAR MŰVÉSZETI
AKADÉMIA

www.mmalexikon.hu